A könyv kiadását támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Budapest

Kiadja az
A Magyarnyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
Budapest

Felelős kiadó
Komlós Attila

ISBN ISBN 963 00 9553 X

Nyomta
Markó és Kiss Nyomda
Budapest

Csörgits József

Tarkónlőtt világ

A horvátországi magyarság háborús szenvedései

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
Budapest
2002

Tartalom

VÉRBE VESZŐ NYOMOKON

Az 1944. évi magyarirtás a Drávaszögben (Dél-Baranya)

A vörösmarti Várhegyen állok... Mögöttem a Baranyai löszhát, előttem a rét, amelyet a Duna és a Dráva védelmezőn ölel át.

Itt legmélyebb a csönd,
e népek találkozójának
háromszögében,
ahol a lankás domboldalról
lecsurgó múlt emléke
még viaskodik a mával.

Itt állok a Drávaszög egyik legszebb pontján és nézem a meredek mart alatt ellaposodó buja tájat. Mögöttem a Várhegy lösz földjének sárgája nem látszik a tíz éves gyomtól, sűrű aljnövényzettől. Nyoma sincs az 1988-ban telepített szőlőültetvénynek, az olasz és rajnai rizlingnek, bíborkadarnak. Az 1991-ben kirobbant háború, Jugoszlávia szétesése, a többéves csetnikterror ideje alatt a két hektárnyi ültetvény kiszáradt, tönkrement.

Ilyen állapotban utoljára talán a Kr. u. 10. században lehetett ez a tájból természetes várként kiemelkedő domb. A 10–12. században ugyanis megjelentek itt a

rómaiak, és az ide épített castrumot Ad Novas-nak nevezték el. Ezen a helyen azóta gondos földművelés és állattartás folyt. Itt állhattak a rómaiak helyébe érkező hunok (ittlétüket az 1942-ben talált két hun aranycsat is bizonyítja) majd a magyarok, a tatárok, törökök is.

Átvonult e domb fölött-mellett két világháború, ország- és rendszerváltások. Átvonultak fölötte a határok is, de ilyen rövid idő alatt egyik kor esemény sem okozott akkora rombolást, emberi bánatot, mint amilyet a Jugoszláv Néphadsereg védelme alatt 1991 nyarán bezúduló szerb félkatonai és csetnik hordák okoztak.

Ez a Várhegy tanúja volt az itt élő emberek több évszázados bánatának, megszégyenítésének. Földje elnyelte a nyilakat, aknarepeszeket, döglött ágyúvontató lovakat és katonákat is.

De tanúja volt fészekrakásoknak, helyt adott régi tűzoltóünnepségekre hívó trombitaszónak, zászlóknak, felvonulásoknak, az örömnek is.

1941-ben is nagy volt az öröm, amikor elterjedt a híre, hogy jönnek a magyarok. A hegyalatti falvak (Vörösmart, Csúza, Hercegszöllős, Karancs, Sepse) lakói közül sokan feldíszített kocsival mentek a magyar határhoz közeli Darázsra, a katonák elé és így kísérték őket tovább. Vörösmartról öt kocsi volt, köztük Bátori Kálmán, Kontra Feri és Lázi Feri is. De voltak olyan legények akik lóháton mentek Darázsra és úgy vezették tovább a katonákat. A vörösmarti Senica Feri meg a Takács Feri is lóháton ment köszönteni a katonákat. A hercegszöllősi Novák Józsi meg Vörösmartra érkezett lóháton, hogy a magyar katonákat saját falujába vezesse. Több fiatal lány magyar nemzeti ruhában ment köszöntésükre.

De az öröm rövid volt, a háború meg hosszú. 1944-re már minden remény elillant erről a vidékről, a vereség

és a bizonytalan jövő árnyéka elnyomta az életkedvet is. És 1944 novemberére az orosz hadsereg keletről, Bácskán át ideért a Dunához.

Vörösmart

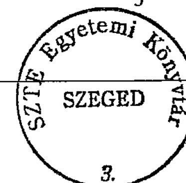
A batinai csata rettenetes volt, és sokáig tartott. Az oroszok a Duna másik oldaláról, a németek és magyarok meg Vörösmartról és Batináról lőttek. A német ütegek egy része itt volt a falu központjában, a Várhegyen, helyük még évtizedek múlva is látható volt a rajnai rizlinges oldalasban. A németek mellett harcoltak az usztasák is. Amikor visszavonultak, elkezdődött az itteni magyarság nagy bánata és megszégyenítése. A vidékre betörtek az oroszok, mögöttük meg a partizánok.

Rettegésben élt akkor a falu. Az emberek alig merészkedtek ki az utcára. Mindenki félt mindenkitől.

Elterjedt a híre, hogy november harmadikán a Duna bácskai oldalán, Bezdánban sok magyart megöltek.

A partizánok hívei közül valaki pontosan elmondhatta, hogy kik örültek a magyar világnak. Elárulták azt is, hogy a Kontra-házban ott maradt az a négy honvéd, akiket hátrahagyott a magyar sereg, hogy robbantsák föl a ház előtti hidat.

Más úton, a szűk, sáros szurdokokon nehezen jutott volna előre az orosz nehéztüzérség, az ágyúk, a tankok. A robbantás lelassíthatta volna az oroszok előrenyomulását a kövesúton. Nem robbantották. Talán féltek, talán sajnálták a közeli családokat,

akik házai is összedőltek volna a robbantástól. Civil ruhát kaptak a Kontráéktól. Már első nap jöttek értük. Nem az oroszok, hanem a partizánok, és elvitték őket.

Lent a Petőfi-tó és a Vászonmártó közelében lőtték őket agyon.

Éveken át gondozták sírjukat a falubeliek. A kertekbe járó asszonyok megálltak a sír mellett és megkapálták. Mindig tiszta volt, és mindig volt rajta virág. A fakereszten egy felirat volt olvasható: „Itt nyugszik három honvéd."

Kontra Ferenc, Vörösmart 1944. november 24. című írásában (Életfa, 1992) azt írja, hogy négy honvédot öltek meg. Közli nevüket is: Galambos János, Hodvány József, Kanzmár Mihály és Szurok István voltak. Hogy miért állt a kereszten az a szöveg, hogy csak három honvéd van ott eltemetve, máig még nem derült ki.

Bejöttek a partizánok és megkezdődött a tisztogatás. Házról házra mentek és begyűjtötték a férfiakat. Több száz magyart hajtottak be délelőtt az erdészet alsó udvarába. Csak férfiakat. Felolvastak nekik egy szöveget, arról, hogy milyen aláváló ellensége is az új hatalomnak, kommunizmusnak a magyar hadsereg és egyáltalán a magyar nép. Arról is beszéltek, hogy mekkora károkat okoztak a szerbeknek a magyarok, hogy sokukat megölték, ezért most az összeterelt magyar férfiaknak meg kell halniuk.

Akkortájt az erdészlakban lakott egy bácskai mérnök és a felesége. Ott voltak a magyar idő alatt is, nem bántották őket, dolgoztak. Meg is tanultak magyarul. Talán ez volt a bűnük, nem tudni, de a mérnököt is kiállították az udvarra. Felesége, Jelena Ivancsevics az ablakon át kimászott a házból. Ott

volt bezárva a kamrába, és valahogy eljutott a falu másik részén lévő katolikus templomhoz, ahol az orosz katonai vezetés volt. Azoknak szólt az erdészeten összefogdosott férfiakról. A tervezett kivégzés színhelyére érkezett egy katonai autó négy orosz tiszttel. Még a levegőbe is lőttek, amíg az egy kilométernyi utat megtették, és parancsot adtak. Nagy vita volt köztük és a falut rettegésben tartó, fosztogató partizánok között, de végül mégis hazaengedték a férfiakat.

Persze a Bácskából érkezett partizánok sem hagyták a dolgot ennyiben. Igaz, hogy nem sikerült a tömeges kivégzés, de azért néhány magyart mégis megöltek a négy honvédon kívül is a következő napokban.

Az orosz vezetés által megakadályozott tömegmészárlást követő néhány napban a partizánok több vörösmarti és szomszédfalui módosabb embert, illetve a magyar idő alatti vezetőt, volt magyar katonát gyilkoltak meg. Az áldozatok nagyobb részét a falu Nagy utcáján lévő Kistót–Loher-féle ház pincéjében tartották fogva. Az emlékezők szerint a közelben élő Császár Olgi, akkori kislány látta is őket, mert anyja krumpliért küldte át a szomszédba. A kislány bement a nyitott ajtajú pincébe, ahol összeláncolva feküdtek a félholtra vert emberek, akiket aztán a két házzal odébb lévő erdészlak udvarának part alatti területén lőttek agyon és temettek el.

Plész József azért halt meg, mert magyar önkéntes katona volt. A partizánok megásatták vele a sírját is. Ásás közben kísérletet tett a szökésre, mert az ásóval leütötte az egyik partizánt, de a másik lelőtte.

Kivégezték
Keinrád József mészáros-kocsmárost,
Hibert Johán mészárost, és
Molnár kocsmárost két fiával együtt.
Vörösmarton gyilkolták meg
a sepsei Kónya László, volt honvédet,
a hercegszöllősi Koncz Józsefet, valamint
Szombathelyi József asztalost is.

A dolgokról az akkori vezetők tudhattak többet. Akkortájt Sörös Julis, a Szegeden kivégzett Kis Ernő felesége, Munkás Mihály, Banai Lajos, Rohoncki Gyula voltak a vezetők.

Az ütközet, ágyúzás, bombázás katonaáldozatait többen temették. Főleg fiatalokat rendeltek be ilyen munkára. Közülük többen önkéntes partizánok lettek.

Aki nem vállalta az önkéntességet, azt kényszerrel vitték el. Ezeket Zomborba egy kaszárnyába kísérték kiképzésre, onnét pedig Újlakon (Ilok) át a szerémségi frontra.

A zombori kaszárnyában magyarországiak is voltak. Ezek közül hárman is azon dolgoztak, hogy a magyarokból alakuló brigád ne harcoljon magyar területen. Éjszakánként járták a szobákat és beszédeket tartottak. Letartóztatták, és az egész brigád előtt kivégezték őket. A kaszárnyában kiképzettek is a Petőfi Brigád tagjai lettek.

Hercegszöllős

A magyar hadsereg több irányból foglalta vissza1941 tavaszán a Drávaszöget (Dél-Baranya). A sereg azon részére, amelyik Baranyavár felől (Branjin Vrh) érkezett, rálőttek a szerbek.

A pélmonostori téglagyárnál egy szerb kocsmáros le is lőtt egy magyar honvédet. Ezért késett a sereg azon része, amelyiket Karancsra és azt követően Hercegszöllősre vezényeltek. A magyar katonák elé érkezett húsz sepsei férfi többek között ezért ment vissza a faluba, mert nem győzték várni a magyarokat.

A falu akkori szerb vezetése nagyon előrelátóan és ravaszul a magyar hadsereg bevonulása előtti napon néhány magyart is beválasztott a helyi vezetésbe, köztük Faragó Ferenc református tiszteletest, Jakab Géza gyógyszerészt és Dezső Illést is.

A szerb vezetők és újonnan megválasztott magyarok együtt várták be a késve érkező magyar katonákat, akiket magyar nemzeti ruhába öltözött fiatalok szavalatokkal köszöntöttek. A helyi vezetés nevében Faragó Ferenc mondott beszédet. A sereget vezető tiszt ekkor arra kérte a vezetőket, ezt Faragó Ferenc tiszteletesnek szólva mondta el, hogy szedjenek össze minden helyi csetniket, akitől valamilyen merénylet várható, mivel Baranyavárnál és Pélmonostoron is rálőttek a katonákra. Meg kívánja előzni az esetleges hercegszöllősi merényletet.

Faragó Ferenc ekkor mindenki hallatára azt mondta, hogy ebben a faluban nincsenek csetnikek,

itt békésen élnek együtt a magyarok, szerbek, németek és horvátok.

A tiszt elfogadta a választ és a sereg egy része elvonult Laskó, a másik pedig Vörösmart felé, ahol találkoztak az oda más úton, Darázs irányából érkező seregekkel. A magyar idő alatt Hercegszöllősről a szerb fiatalokat nem hívták be katonának, egészen 1943-ig.

Ekkor már a német hadsereg irányította az eseményeket, a helyi szerb fiatalokat el akarták vinni Németországba munkaszolgálatra. Ekkor is ez a két magyar ember tett meg mindent, hogy erre ne kerüljön sor. A magyar vezetés elvitt és börtönbe zárt egy Šujdović nevű egyént, aki csetnik ruhában járt-kelt a faluban. Őt is Faragó Ferenc, valamint Jakab Géza hozta haza, amiért meg is haragudtak rájuk egyes magyarok a faluban. Néhány szerb meg azt emlegette fel bűnükként, hogy nem tudták a szegedi Csillag börtönből kimenteni a Šuškavac nevű szerbet, akit emberölésért vittek el. Ennek következtében le is mondtak a Magyar Nemzeti Tanács tagságáról, de ennek ellenére továbbra is mindent megtettek a falu békéje érdekében. 1944. április 19-én, minden irányítást a németek vettek át a vidéken. Egy alkalommal Eszéken igyekeztek menteni valamilyen szerb munkaszolgálatost, amiért majdnem bezárták és majdnem kivégezték őket.

1944 novemberében az oroszokat követő partizánok, a helyi szerbek sugallatára ezeket a magyar embereket is agyonverték.

Minden úgy kezdődött, ahogyan Vörösmarton is tervezték. Összeszedték a magyarokat és a társadalmilag fontos embereket, valamint azokat akik nem voltak elég jó szerb hazafiak. Huszonhét embert tereltek egy csoportba, a falu központjából nyíló, a mostani Staklenik nevű épület és a vendéglő melletti utcába. Ott olvasták rájuk bűneiket és verték őket este hattól késő éjszakáig, majd elvitték őket egy szerb házba.

A háború alatt az emberek többsége pincékben bújt meg. Így az Imre család tagjainak egy része, a falu Csúza felőli részében, a mostani Cigánysor utáni első jobbra tartó úton, egy német család (fiukat Fricinek hívták) pincéjében húzta meg magát. A Cigánysorban akkor nem cigányok, hanem magyarok laktak.

Imre Pál, akit Csuka ragadványnéven is hívtak, nem a családdal volt, mert a katolikus pincesorba volt beosztása. Egy nap a hegyen át akarta meglátogatni a családjának ott meghúzódó részét: lányát és unokáit. Partizánokkal akadt össze, akik talán usztasának nézték, mert nagy szakálla volt, és bevitték a lánya, Imre Mári házába.

Ott vagy öt golyót eresztettek bele. Aztán leöntötték benzinnel, a házat is összelocsolták bentről és rágyújtották a halottnak vélt emberre. El akarták tüntetni a holttestet. De Imre Pál nem halt meg, sokáig jajgatott, hogy „Kilenc élő gyerekem, mentsetek meg."

Persze azok nem voltak a közelben, akik ott voltak, szomszédok, meg sem mertek mozdulni. Hogy miért kellett megölni a hatvan és hetven év közötti embert, nem tudni. Egyesek azt mondják, azért, mert az egyik fia gyakran hangoztatta magyarságát, lóháton ment Vörösmartra a magyar katonák elé. Mások szerint azért kellett meghalnia, mert látta amikor a partizánok egy helybéli szerb, Komadinovics udvarában (jelenleg a Gradja nevű építőanyagot árusító üzlet

működik a helyén) agyonverték az összefogdosott embereket, főleg magyarokat, akik között volt Jakab Géza gyógyszerész, Dezső Illés bíró, Faragó Ferenc lelkész, Kovács András, Kekez Antun, Olajos József és Tuskanović Stevan is. A látottakat elmondta Dezső Jakab lányának, így kitudódott. Őt ezért ölték meg, de nem elégedtek meg ezzel, mert megkínozták és agyonverték fiát is, aki lóháton ment a magyar katonákat üdvözölni.

Fia, Novák József az édesanyja nevét viselte, mert Imre Pál nem esküdött meg nejével.

A huszonöt éves Novák Józsefet azzal a váddal vitték el, hogy csizmát lopott egy partizántól. Levitték a vasútállomáshoz, az épülettől nem messze, Karancs felé verték félholtra, levágták az orrát, fülét és nemi szervét is, aztán többször belelőttek. A csonkítást felesége, Novák Leposava látta.

Agyonverték Bangó Józsefet is, mert kisbíró volt 1941 és 1944 között. Őt is ott lőtték agyon a falu Csúza felőli végén, a mostani Derján nevű cigánysornál. Egy reggel ott találták kivégezve.

Hogy pontosan hány embert és miért öltek meg a partizánok 1944-ben Hercegszöllősön még senki sem állapította meg. Az általam összeírt adatok szerint 18 személyről van szó, akik a következők:

Jakab Géza gyógyszerész,
Faragó Ferenc református lelkész,
Kovács András,
Dezső Illés bíró,
Csizmár Miklós hentes,
Szabó Sándor, földműves,
köztiszteletnek örvendő gazda,
Kóbia József iparos,

Olajos József asztalos,
Kirmajer Pál,
Vörös Sándor,
Bangó József kisbíró,
Tuškanović Stevan földműves,
Kekez Antun, aki valamilyen csoda révén nem halt meg, átvonszolta magát a szántón és belebújt egy kukoricaboglyába; ott találták meg halva,
Imre Pál napszámos, aki szemtanúja volt néhány gyilkosságnak,
Dezső Sándor egykori csendőrőrmester,
Szidor István.
Koncz Józsefet és
Szombathelyi József iparost
Vörösmarton ölték meg.

Mocsár és sűrű bozótos nőtte be az 1944-ben meggyilkoltak egy részének hercegszöllősi sírhelyét

Csúza

Kiss Lajos (1900–1944)

A Magyar Honvédségbe Csúzáról is behívtak néhány férfit. Köztük volt Kiss Lajos és Egyed Sándor-Kisegyed is. Kiss Lajos három hónapos munkaszolgálatra Szentlőrincre került kocsisnak. A bombázások miatti elsötétítéskor szénát szállított, a kocsi kereke egy híd mellé zöttyent és eltört a tengeje. Kiss Lajos leesett a magas szénakocsiról, lábsérülést szenvedett és így jutott a pécsi kórházba. Rövid kórházi kezelés után betegszabadságra haza engedték. A pécsi vonat csak Pélmonostorig közlekedett, Kiss Lajos onnét gyalog indult Csúzára, ahol felesége Zsófia, és Gizella nevű leánya várta.

Házukban lakott akkor a batinai Lovász Imre és családja. Batinát már kiürítették, készülve a várható csatára, mivel az oroszok ott akartak átkelni a Dunán.

Kiss Lajos egy hetet élt otthon. Ez idő alatt a közbiztonságiakkal dolgozott. Az udvarukban két német álcázott autó is állt. Az utolsó héten a németek elvittek tőlük két tehenet, de ki is fizették azokat.

Miután a német csapatok visszavonultak és az oroszok átkeltek a Dunán, a faluban is eluralkodott a félelem. Kiss Lajosék házába is oroszok költöztek. Az oroszok külön főztek maguknak. Mindig hoztak valahonnét disznót, Kiss Lajos és Lovász Imre azokat vágták le és dolgozták föl. A család és a batinai menekültek a ház alatti pincében laktak. Az oroszok egyszer sem mentek le a pincébe, senkit sem bántottak. Csak szóltak, ha borra volt szükségük, és akkor kiadtak nekik egy vödörrel.

A nagy bajok a partizánok megjelenésével kezdődtek. Követelték az élelem és ruhanemű összeszedését, majd keresni kezdték a volt magyar katonákat is. Áruló akkor is volt a faluban. A legtöbb helybéli lakos Balaton Ferenc pékre gyanakodott. Szerintük ő árulta el, kinek milyen magyar múltja volt.

Egy nap beállították a partizánok, lefoglaltak két tehenet és azt követelték, hogy azokat Kiss Lajos hajtsa át Vörösmartra. Végül is a partizánok maguk hajtották el a teheneket. Kiss Lajos panaszt tett az oroszoknál. Az egyik tiszt írásban adott parancsot, hogy adják vissza a teheneket. Kiss Lajos és Lovász Imre az írással még a csúzai malom környékén utol is érte a partizánokat. A csoporttal volt a szintén csúzai Tóth Lajos is, aki tolmácsként szolgálta a németeket és később az oroszokat is, mert több nyelven beszélt. Amikor meglátta Kiss Lajost, ijedten mondta neki, hogy: „Lajos bátyám, miért jött utánunk? Gyorsan menjen vissza és meneküljön el Sepsére." Ő már tudhatott valamit a fordítások alapján. Kiss Lajos akkor föl is szökhetett volna a malom előtti szurdokon a hegyre, onnét pedig Sepsére, ahol nyugodtabb volt a hangulat, de nem tette. Félt, hogy a családján állnak bosszút. Ezt maga mondta, és bizonyították is a teheneket kísérő más csúzaiak, köztük Galló Sándor, Nagy János, Kovács Döcögő János.

Vörösmartra érve mindannyiukat bezárták a Loher–Kistót-féle ház pincéjébe, amelyik az erdészlak felső udvara közelében van. Abban a pincében voltak már vörösmartiak és szöllősiek is.

Az emlékezések szerint éjszaka Kovács, Galló és Nagy is ásták a sírokat az erdészeti udvar és a Hajdú-ház fölötti part alatti részben. Közben a Loher–Kistót ház pincéjében kínozták, verték a volt magyar katonákat. Hajnalban kikísérték őket a megásott sírokhoz. Le kellett vetkőzniük, csak az alsónadrág és a bakancs maradt rajtuk, majd közelről halántékon lőtték őket.

A csúzaiak szerint nyolc embert gyilkoltak le azon a hajnalon a partizánok.

Ezek a következők voltak:

Csúzáról
- Kiss Lajos,
- Győrfi Ferenc,
- Mészáros András ,
- Sándor József;

Hercegszöllősről
- Szombathelyi József;

Vörösmartról
- Hibert Johán-János,
- Keinrát József,
- Molnár kocsmáros.

Hat hét után Kiss Gizella, Kiss Lajos lánya elment Vörösmartra, a katolikus paplakba, ahol az oroszok vezérkara tartózkodott. Mielőtt még beszélhetett volna egy tiszttel, az ott jelen lévő két jegyző (Šešić vagy a bezdani Stanković) egyike, azt javasolta neki, hogy azzal a magyarázattal kérje ki édesapja holttestét a közös sírból, hogy az a fasiszták elleni harcban esett el. Kiadták őket mind. Kemény tél és nagy hó volt. A legyilkolt magyarok hason feküdtek egymáson a sírban.

A csúzaiakat szánkóval vitték haza a faluba, ahol egész délelőtt szóltak a harangok. Berta Imre tisztelétes temette el őket.

Ekkor már partizánok voltak a meggyilkolt Kiss Lajos házában is, de nem azok, akik fél évvel korábban, a batinai csatát követően jártak a faluban. A család szólt nekik, hogy temetés lesz. Lehetett bennük valami szégyenérzet, mert a család kérésére az otthoni búcsúztatás idejére elhagyták a házat. Fenn a temetőben láttak közülük néhányat, amikor elhantolták szegényeket.

Valamivel később bolgár hadsereg érkezett a faluba. Érdeklődtek, hogy a fiatal lány miért van feketében? Amikor meghallották a gyilkosságokat, nem lepődtek meg. Mondták, hogy vonulás közben, ahol csak partizánok jártak előttük, mindenütt gyilkolták az embereket.

A bolgárok is „gyilkos brigádnak" nevezték az 1944-ben Dél-Baranyát elfoglaló oroszokat követő partizáncsapatokat.

Ennek a kornak csúzai áldozata volt még Dávid Lajos is, aki szintén magyar katonaként negyvennégyben, katonaruhában gyalogolt haza valahonnét Magyarországról. Vagy megszökött, vagy haza engedték nem tudni. Hercegszőllős és Csúza között lelőtték. Holttestét ott találták meg a szőllősi Derján (Cigánysor) előtti árokban. Nem tudni, hogy kik tették, mert akkor még nem voltak bent az oroszok. Csak helyiek lehettek.

Sepse

Sepse falu lakói közül szerencsére nem gyilkoltak le senkit. Ennek egyik oka minden bizonnyal a falu félreeső helyzete volt, de feltétlenül meg kell említeni azt a tényt is, hogy a faluban két segítőkész szerb élt a háború előtt, illetve alatt, akik megakadályozták a vérontást.

Ezek egyike a szerb nemzetiségű Milan Zsivánovics, aki a régi Jugoszláviában jegyző volt, jómaga és családja is megtanult magyarul. Milan Zsivánovics 1941-ben nem tarthatta meg jegyzői munkahelyét, de ezenkívül senki sem ártott neki. Azokban az években földműveléssel foglalkozott. A partizán időkben neki is köszönhető, hogy komolyabb atrocitás nélkül élhettek a sepseiek.

A másik szerb a Golubinciben született Dušan Vidović volt, aki a régi Jugoszláviában, 1936-tól tanító volt a faluban. Természetesen ő is jól beszélt magyarul, szeretett Sepsén élni, dolgozni. 1941-ben, amikor a magyar katonák visszafoglalták a vidéket, neki sem esett bántódása. Ennek ellenére elköltözött a faluból és 1944-ben a X. Újvidéki hadtest egyik katonai vezetőjeként jött vissza. Ő akadályozott meg minden olyan cselekményt, amely a sepsei emberek ellen irányulhatott volna.

CSÖRGITS JÓZSEF: TARKÓNLŐTT VILÁG

A SZABADSÁG MEGTIPRÁSA

Magyarok a Fehér Könyvhöz vezető úton

Lapozgatom az eszéki Glas Slavonije horvát napilap azon számait, amelyek tömegsírok feltárásáról számolnak be. Azonosított holttestek, újratemetések, az Eltűnteket Kereső Horvátországi Közösség tiltakozásai a sírok feltárásának lassúsága és a felelősségre vonás elmaradása miatt.

Lapozgatom az Igaz Március Csoport által 1992-ben kiadott Fehér Könyvek több nyelvre lefordított példányait, bírósági jelentéseket.

Lapozgatom az újságokat. A papír neszezése nem töri át a televízió hangját, amelyben éppen a labdarúgó Európa-bajnokságot közvetítik. Néha oda is figyelek.

Újra eluralkodik hangulatomon Luther igaz mondása, amely szerint az élet közepette is körülvesz a halál.

1944 óta a drávaszögi magyarokat is körülveszi a kibeszéletlen gyilkosságok görcsös emléke.

Újságlapokat, neveket, emlékeket, éveket, életeket lapozok tovább. Olyanokat, amelyeket tíz évvel ezelőtt semmisítettek meg a balkáni sunyiságból érkező hiénahajlamok.

Kinézek az ablakon. Most csend és nyugalom van. Valahol egy gólya kelepel.

Hasonló hangulat és életkép volt jellemző e tájra 1991-ben is. De voltak erők, akik nem tűrték a békét, nem hallották a gólyakelepelést, mert rablásra, emberi életek és az emberi szabadság eltüntetésére készülődtek.

Úgy, mint 1944-ben.

Dél-Baranya(Drávaszög), Nyugat-Szerémség és Kelet-Szlavónia 1991-es szerb megszállását megelőzően a Jugoszláv Néphadsereg (JNA) üzenetjelzéssel vétette észre magát ezen a vidéken.

Az aratásra készülődő batinaiak, darázsiak és vörösmartiak hozták elsőnek a hírt, hogy valami készülődhet odaát Szerbiában, mert megjelent néhány tank a batinai hídon.

És valóban így történt. Május 7-én, hajnali kettőkor Bezdán felől megjelent három régebbi típusú tank. Megálltak a folyami rendőrség őrhelyénél és tudatták a szolgálatban lévőkkel: „Elmehettek. Mostantól kezdve mi biztosítjuk a hidat." A „nehogy fölrobbantsák a hidat a terroristák" magyarázattal beágyazták magukat a drávaszögi földbe. Egyikük a híd horvátországi pillérétől nem messzire, már bent a batinai házak között állapodott meg. A jól kiválasztott helyről szemmel tarthatta a Drávaszög belsejébe, Darázs és Vörösmart irányába vezető egyetlen aszfaltutat, a pincékkel, présházakkal és lakóházakkal vegyesen beépített keskeny emelkedőt. Ugyanilyen rálátása volt a tank katonáinak a Baranyai löszhát meredek dél-keleti partja alatti volt vasúti töltésre is, amelyet szükség esetén közlekedésre is használhattak.

A tank csöve nyugatra, Horvátország belseje felé meredt. A másik két tank felcsikorgott a hegyre. Egyikük a szovjet felszabadítók dicsőségét ma is hirdető emlékmű (a nép csak Julkának nevezi) közelében, a másik pedig mintegy másfél kilométernyire beljebb, a közúti elágazásnál (Darázs illetve Vörösmart irányába) gázolt bele egy búzatáblába és őrködött.

A horvát rendőrség hamarosan állandó megfigyelést szervezett. A búzaföldben tanyázó tanktól mintegy fél kilométerre, egy diófa alatt állandó őrséget tartottak.

Itt ellenőrizték a járműveket és a gyanúsabb utasokat.

Őrködésük mellett fegyverezték föl a vidék csetnikjeit és biztosították a szerbiai önkéntesek beszivárgását is. A Zomborból érkező fegyverszállítmányokat elsősorban Baranyában dolgozó szerb nemzetiségű rendőrök (milicija) hozták át személygépkocsikban a dunai hídon. Sem a hídon, sem az út kezdeti szakaszán nem volt horvát rendőri ellenőrzés, mert oda többé nem engedték őket a JNA erői.

A három tank biztosította a csetnikek szabad mozgását, akik az első horvát rendőri őrhely előtt letértek a földutak egyikére, majd kukorica-, búza-, szőlőföldek és erdők között szállították a fegyvert Hercegszöllős és Pélmonostor irányába. A második világháborút követő szláv betelepítéskor a vidékre érkezett szerbek másik nagy csoportja, a Bolmán, Kácsfalu (Jagodnjak) és Dárda környékiek már Hercegszöllősön és Pélmonostoron juthattak fegyverhez.

A JNA időzítésének megfelelően hasonló tankmegmozdulások voltak a kelet-szlavóniai Szentlászló magyar faluban is. Végigdübörögtek az utcákon azzal a megjegyzéssel, hogy eltévedtek. Eszéken is tankok jelentek meg, ledöntve néhány útjelző táblát és villanyrendőrt is.

A vidék egyetlen magyar politikai mozgalma, az 1990-ben alakult Horvátországi Magyar Néppárt 1991. május 6-án elsőként nyilatkozott a mind jobban kiéleződő helyzetről. A Magyar Képes Újságban (1991. 20. szám) és az eszéki horvát nyelvű napilapban, a Glas Slavonijában megjelent nyilatkozat a következő volt:

Nyilatkozat

A Horvátországi Magyar Néppárt köztársasági, szlavóniai és baranyai vezetői kielégítőnek ítélik meg a horvát kormány kisebbségi politikáját.

Éppen ezért a HMNP vezetői támogatják a kormány törekvéseit a köztársaság nagyobb önállósága és a tagköztársaságok laza konföderációjának megvalósításában.

Egyben felhívják a tagság és a magyarság figyelmét a türelemre, a békés együttélésre, a demokrácia és a szabadság megvédésére.

A HMNP vezetői sajnálatukat fejezik ki a kívülről szított horvátországi zavargások áldozatai miatt és elítélik a fegyveres rendzavarókat.

Eszék.1991. május 6.

A nyilatkozathozatal másnapján Dél-Baranyába is megérkeznek a tankok. Megfélemlítő erejük azonban nemigen volt érezhető, mert a Horvát Köztársaság lakossága megjelenésüktől és a belső-horvátországi (Pakrac, Borovo Selo stb.) rendőrök elleni csetniktámadásoktól függetlenül részt vett az ország jövőjéről szóló döntéshozatalban.

Az első demokratikus horvát kormány 1991. május 19-re népszavazást hirdetett. A népszavazást

végrehajtó bizottság kihirdette, hogy: „Horvátországban vasárnap 1991. május 19-én népszavazást tartanak. A népszavazáson a polgárok két kérdésre igennel, vagy nemmel válaszolhatnak mindkét szavazólapon.

KÉK SZAVAZÓLAP

1. Megszavazza -e, hogy a Horvát Köztársaság szuverén és önálló állam legyen, amely Horvátországban biztosítja a kulturális autonómiát és az összes polgári jogokat a szerbeknek és a többi nemzethez tartozóknak, és más köztársaságokkal szuverén államok közösségébe léphet (a Horvát Köztársaság és a Szlovén Köztársaság ajánlása a jugoszláv krízis megoldására) ?

IGEN NEM

PIROS SZAVAZÓLAP

2. Megszavazza-e, hogy a Horvát Köztársaság Jugoszláviában maradjon mint egységes szövetséges államban (a Szerb Köztársaság és a Szocialista Crna Gora Köztársaság ajánlata a Jugoszláv krízis megoldására) ?

IGEN NEM

A 3,6 milliónyi bejegyzett horvátországi szavazópolgár közül 3 030 000-en, azaz 85,66 százalék szavazott. Ezek 94,14 százaléka igennel szavazott a kék

szavazólapon, vagyis a szuverén és önálló Horvát Köztársaság mellett, és mindössze 4,18 százaléka utasította azt el.

A piros szavazólapon, vagyis az egységes Jugoszláviára mindössze 5,3 százalék szavazott igennel, és 91,97 százaléka nemmel, vagyis a túlnyomó többség elvetette az egységes Jugoszlávia gondolatát.

A következő két hónap alatt a szerb hegemóniára törekvő jugoszláv erők megsokszorozták tevékenységüket a vidéken. 1990–199-ben a Duna horvátországi oldalán, de elsősorban Dél-Baranyában kevés politikai párt tevékenykedett. A Jugoszláv Kommunista Párt gyakorlatilag megszűnt. Utódpártja, a Demokratikus Változások Pártja (SDP), a Horvátországi Magyar Néppárt (HMNP), a Horvát Demokrata Közösség (HDZ) és a Szerb Demokrata Párt (SDS) működött bejegyzett pártként.

Ezen pártokra a jugoszláv erők és azok hívei a legkülönbözőbb módszerekkel hatottak. Lemondásra kényszerítették dr. Vojo Vukčevićet, a Szerb Demokrata Párt békés együttélés híveként ismert baranyai vezéregyéniségét, miután Šešelj csetnik vajda a baranyai Jagodnjakon megtartott szerb nagygyűlésen a szerb nép ellenségének minősítette. Ezen a nagygyűlésen egyébként Šešelj vajda a magyaroknak is üzent: *„Ez a föld itt egészen a Balatonig a szerb hősök csontjaival van teli és ezért ez csakis Szerbia lehet. Aki nem így gondolkodik, azt kerítéshez kell állítani és lelőni, mint a kutyát".*

A Horvátországi Magyar Néppárt 1991. június végi egyik nyilatkozata azért tiltakozott, mert az eszéki belügyi erők egyik munkatársa sorra járta a Magyarországon tanuló horvátországi magyar egyetemistákat, vagy azok szüleit, különböző adatok begyűjtése céljából.

Hamarosan bomba robbant az eszéki Supermarket áruházban, sorra szerveződtek a Jugoszláv Hadseregből gyerekeiket hazaváró horvátországi szülők tiltakozásai. A szerbek által lakott szlavóniai Palacsa falu irányából lőni kezdték Szentlászlót.

Július 7-én ütköztek meg első ízben a horvát belügyi erők tagjai az Eszék szomszédságában lévő Tenja szerb lakóival és a faluba érkezett szerbiai csetnik hordákkal.

A csetnikek Dél-Baranyában is rátámadtak rendőri alakulatokra, megjelentek a Nagy Szerbiát éltető falfirkák és névsorokat tettek közzé a szerbek által nemkívánatosnak nyilvánított horvátokról, magyarokról. Néhány faluban úttorlaszokat állítottak föl, amelyeket csak fegyveres jelenléttel tudtak eltüntetni a törvény képviselői.

A felfokozott háborús hangulatnak 1991. július 3-án új fejezete kezdődött meg Dél-Baranyában. Ekkor a JNA mintegy 30 tankja és bácskai (zombori, szabadkai, újvidéki) vállalatok tartalékosokkal teli 16 tehergépkocsija dübörgött át a Duna Bezdán és Batina közötti hídján. A katonai oszlop bevonult a pélmonostori laktanyába, de onnét július 8-án egy része fölment a stratégiailag legfontosabb baranyai dombra, a Bánihegyre és ott beásta magát.

Mindezek hatására a Horvátországi Magyarok Szövetsége július közepén 73 horvátországi gyereket elszállíttatott a Balaton melletti Zánkára, ahol a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium gondoskodott róluk.

A magyarországi sajtóban mind több írás jelent meg a horvátországi magyarok helyzetéről, amelyek közül

A Horvátországi Magyarok Szövetsége és a magyar Művelődési és Oktatási Minisztérium szervezésében 1991-ben a Balatonra, Zánkára menekített gyermekek egy csoportja

kiemelkedő súlyú volt Komlós Attila, a Magyarok Világszövetsége főtitkárának nyilatkozata: *Szolidaritás az ártatlanul fenyegetett magyar lakossággal* címen.

A horvátországi magyarok lelki tartását igen jól segítette ezekben a hetekben a Magyarországról érkező odafigyelés minden jele. A Magyarok Világszövetsége küldöttsége Komlós Attila főtitkár, Fodó Sándor elnökségi tag és Szabó László titkár vezetésével a háborús veszélyek ellenére is hivatalos látogatást tett Eszéken, ahol a Horvátországi Magyarok Szövetsége vendégei voltak.

Augusztus első hetében A Horvátországi Magyarok Szövetsége (HMSZ) és a Horvátországi Magyar Néppárt (HMNP) küldöttsége Budapesten, a Magyar Külügyminisztériumban járt. A küldöttséget Csörgits József elnök vezette és tagjai voltak: dr. Zlatko Kramaric, Eszék város polgármestere; Tihomir Zovak, Vinkovci polgármestere; Rácz Szabó Erzsébet, a

HMSZ titkára; Ruzsicska Mária, a HMNP Elnökségének elnöke; Kovács János, Szentlászló helyi közösségének és a HMNP helyi szervezetének elnöke valamint Kell József, Kórógy helyi közösségének elnöke.

A küldöttség – amelyet Jeszenszky Géza külügyminiszter, Szokai Imre államtitkár és Bagi Gábor zágrábi főkonzul fogadott – a horvátországi eseményekről és azon belül is a magyarok helyzetéről tájékoztatta a magyarországi felet, és arra kérte, hogy minden lehető módon támogassa a fiatal horvátországi államot, tegyen meg mindent a béke érdekében.

Később fogadták az Egyed Dávid vezette szentlászlói és haraszti polgárok küldöttségét a Magyar Parlamentben is.

A Drávaszögből ekkorra már mintegy 500 család menekül be Eszék városába. Menekültek érkeznek a Dráva-menti városba Szentlászlóról, Ćelijáról. Kórógyot majdnem teljesen gyűrűbe zárták a szerb erők, csak egy szabad út maradt, amelyen később Vinkovcira vonul ki a lakosság, onnan pedig a magyarországi Zánkára.

Az Eszékhez közeli Haraszti magyar falut is elhagyják lakói és szinte teljes számban a határhoz közeli Villány faluba költöznek, ahol hosszú időre befogadják őket. Közben Szerbiából mintegy 100, magátt csetniknek tartó szerb önkéntes fegyveres, gumicsónakon átkelt a Dunán, és a horvátországi szerb falvakban szállt meg.

Erre az időre már mindenki előtt világossá vált, hogy Szerbia és a Jugoszláv Néphadsereg nem kívánja tiszteletben tartani a népszavazás eredményét, sem a július 8-i nemzetközi közvetítéssel a Brioni-szigeten elfogadott békemegállapodást.

Háború lesz.

A drávaszögi Hercegszöllősön, Jagodnjakon (Kácsfalu) és Pélmonostoron (Beli Manastir) úttorlaszokat állítanak föl a helyi, már jól felfegyverzett szerbek és ellenőrzik a forgalmat. Éjszakánként lövöldözések vannak, írásos körözést adnak ki a HDZ és HMNP néhány vezetője ellen. Aki teheti, menekül a szerbek közeléből.

A nyár végére mintegy 30 000 horvátországi menekült érkezik Magyarországra, Dél-Baranyát megszállják a szerbek, Szentlászló elesik, Eszéket egy út kivételével teljesen elzárják az ország belsejétől.

A drávaszögi magyarok egy része Eszéken és Magyarországon talál átmeneti szállást. Ekkor még nem tudják, hogy sokak számára egy évtizedes távolmaradás kezdődik. A horvátországi magyarok központi szervezete, a HMSZ, egyetlen pártja a HMNP és egyetlen újsága, a Magyar Képes Újság ellehetetlenül. Az állandóan lőtt Eszékről Pécsre, Zágrábba és Donji Miholjacra teszi át székhelyét. A Magyar Képes Újság szerkesztőségének majdnem minden tagja fölvállalta a nincstelenséget, otthontalanságot és a háborús feltételekhez igazodva élt, dolgozott tovább.

1991 novemberében és decemberében jutnak el a szabad horvátországi területekre és Magyarországra a drávaszögi szerb rémtettek első hírei. Elüldözések, vérdíjak, elhurcolások és gyilkosságok okozta rettegésben él a Drávaszögben maradt magyarságnak a szerb–csetnik erőkkel való együttműködést megtagadó, vagy attól húzódozó része.

Ezen rémtettek megakadályozása érdekében a HMNP és HMSZ vezetése minden nemzetközi kapcsolatát felhasználva igyekszik tenni valamit. A Magyarok Világszövetsége segítségével dokumentumokat, felhívásokat juttatnak el az USA egyes politiku-

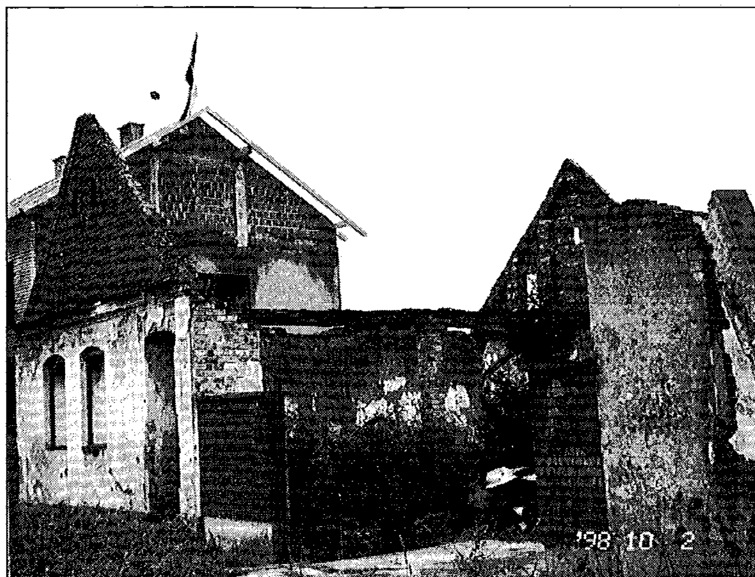

A könyvben érintett horvátországi területek térképe

saihoz, az ENSZ legfelsőbb vezetéséhez és emberjogi szervezetekhez, nagykövetségekhez.

1992. január 1-jén lát napvilágot az Igaz Március Csoport Fehér Könyve.

Az 1991 szeptembere és decembere közötti időszak szerb rémtetteinek a Drávaszögben összegyűjtött dokumentuma rövid bevezetőben adott képet a Duna és Dráva folyók torkolata fölötti terület történelmé-

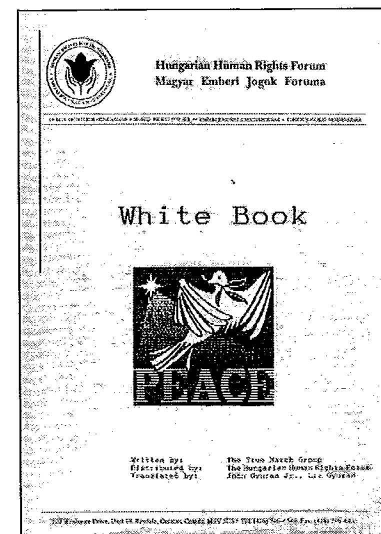

Utcakép az egykor virágzó Szentlászlóról a Jugoszláv Néphadsereg támadása után

ről, népességéről, az 1991 előtti demokratikus változásokról, majd az azt követő retorziókról.

A horvátországi magyar áldozatokról szóló Fehér Könyv a teljesség igénye nélkül tárta föl a drávaszögi településeken (Batina, Darázs, Sepse, Hercegszöllős, Pélmonostor, Vörösmart, Laskó, Bellye, Dárda, Kopács, Baranyavár és Csúza) elkövetett erőszakos cselekedeteket. Dokumentálta az elüldözöttek, megvertek, elhurcoltak és megöltek névsorát, külön-külön is regisztrálva az ismert elkövetők és segítőtársaik adatait.

A csetnikek és segítőik, a JNA támogatásával a hírforrások becsült adatai szerint 1991. szeptembere és decembere között 68 civil személyt öltek meg, 45 személyt pedig ismeretlen helyre hurcoltak el.

Hungarian Human Rights Forum
Magyar Emberi Jogok Foruma

White Book

PEACE

Dokumentumában az Igaz Március Csoport 10 elhurcolt és 25 meggyilkolt személy nevét közölte.

Az akkor egyedülálló magyar nyelvű dokumentumot a Magyar Televízió Panoráma című műsora bemutatta, majd annak nyomán külön riportfilmet készített a bácskai Bezdán község területén.

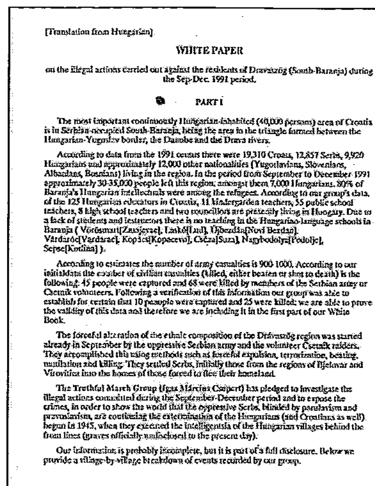
A televíziós műsorban a Fehér Könyv is látható volt. A dokumentum teljes anyagának közlését a Pesti Hírlap vállalta föl.

A téma teljes földolgozását egyik sajtóorgánum sem fejezte be, mert a múltjukkal jugoszlávbarátságról tanúbizonyságot tevő néhány horvátországi egyén, akik egy évvel később magyarországi támogatással megalakították a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségét, bizonyos magyarországi politikusok egyetértésével, sorozatosan tiltakoztak az adatok közlése ellen.

A Fehér Könyv horvát fordítása viszont megjelent az eszéki (Horvátország) Glas Slavonije napilapban.

A Fehér Könyv angol, német és francia nyelven is megjelent. A svájci S. O. S. Transylvania–Geneva Committee, *Ethnic Hungarians in ex-Yugoslavia* címen megjelentetett dokumentumának első fejezete a Fehér Könyvet tartalmazza.

A Fehér Könyvet angolra fordította még a kanadai (Toronto) The Hungarian Human Rights Forum (Ma-

[Translation from Hungarian]

WHITE PAPER

on the illegal actions carried out against the residents of Drávaszög (South-Baranja) during the Sep-Dec. 1991 period.

PART I

The most important continuously Hungarian-inhabited (40,000 persons) area of Croatia is in Serbian-occupied South-Baranja, being the area in the triangle formed between the Hungarian-Yugoslav border, the Danube and the Drava rivers.

According to data from the 1991 census there were 19,310 Croats, 12,857 Serbs, 9,920 Hungarians and approximately 12,000 other nationalities (Yugoslavians, Slovenians, Albanians, Bosnians) living in the region. In the period from September to December 1991 approximately 30-35,000 people left this region; amongst them 7,000 Hungarians. 80% of Baranja's Hungarian intellectuals were among the refugees. According to our group's data, of the 125 Hungarian educators in Croatia, 11 kindergarden teachers, 55 public school teachers, 8 high school teachers and two councillors are presently living in Hungary. Due to a lack of students and instructors there is no teaching in the Hungarian-language schools in Baranja (Vörösmart[Zmajevac], Laskó[Lug], Újbezdán[Novi Bezdan], Várdaróc[Vardarac], Kopács[Kopacevo], Csúza[Suza], Nagybodolya[Podolje], Sepse[Kotlina]).

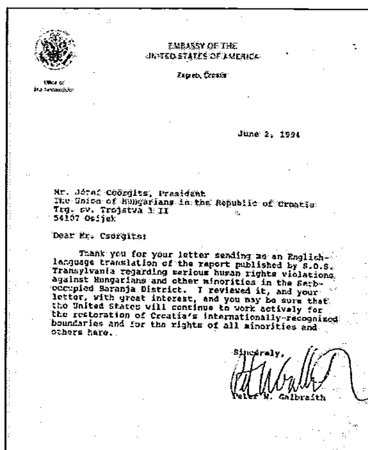
According to estimates the number of army casualties is 900-1000. According to our initial data the number of civilian casualties (killed, either beaten or shot to death) is the following: 45 people were captured and 68 were killed by members of the Serbian army or Chetnik volunteers. Following a verification of this information our group was able to establish for certain that 10 people were captured and 25 were killed; we are able to prove the validity of this data and therefore we are including it in the first part of our White Book.

The forceful alteration of the ethnic composition of the Drávaszög region was started already in September by the oppressive Serbian army and the volunteer Csetnik raiders. They accomplished this using methods such as forceful expulsion, terrorization, beating, mutilation and killing. They settled Serbs, initially those from the regions of Bjelovar and Virovitica into the homes of those forced to flee their homeland.

The Truthful March Group (Igaz Március Csoport) has pledged to investigate the illegal actions committed during the September-December period and to expose the crimes, in order to show the world that the oppressive Serbs, blinded by panslavism and provincialism, are continuing the extermination of the Hungarians (and Croatians as well) begun in 1945, when they executed the intelligentsia of the Hungarian villages behind the front lines (graves officially undisclosed to the present day).

Our information is probably incomplete, but it is part of a full disclosure. Below we provide a village-by-village breakdown of events recorded by our group.

Egy oldal a Fehér Könyvből

EMBASSY OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

Zagreb, Croatia

June 2, 1994

Mr. József Csörgits, President
The Union of Hungarians in the Republic of Croatia
Trg. sv. Trojstva 3 II
54107 Osijek

Dear Mr. Csorgits:

Thank you for your letter sending me an English-language translation of the report published by S.O.S. Transylvania regarding serious human rights violations against Hungarians and other minorities in the Serb-occupied Baranja District. I reviewed it, and your letter, with great interest, and you may be sure that the United States will continue to work actively for the restoration of Croatia's internationally-recognized boundaries and for the rights of all minorities and others here.

Sincerely,

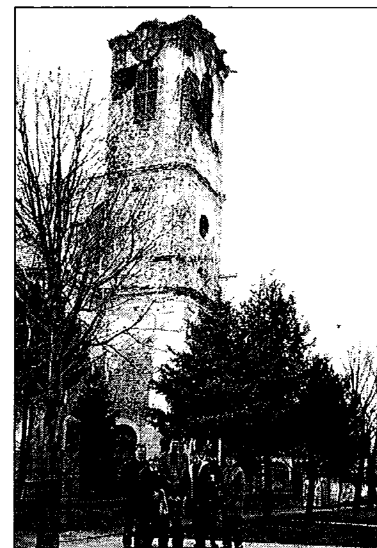
Peter W. Galbraith

Az USA egykori horvátországi nagykövetének köszönőlevele

gyar Emberjogi Fórum) is. Ezen kiadványok alapanyagként szolgáltak a legkülönbözőbb tárgyalások, kongresszusok alkalmával. Eljutottak a világ országainak törvényhozásaiban dolgozó magyar származású képviselőkhöz és nagykövetekhez. Később természetesen Peter Galbraithez, az USA zágrábi nagykövetéhez is.

1992. július 8-án jelent meg az Igaz Március Csoport Fehér Könyvének második, bővített változata, amely az elsőhöz hasonló célt szolgált és feladatot teljesített.

A kettes számú Fehér Könyvben már helyet kaptak a drávaszögi Karancs-Karanac, Petárda-Baranjsko Petrovo Selo, Bán-Popovac, Dárda-Darda, Metző-Mece, Laskafalu-Èeminac, Albertfalva-Grabovac, Keskend-Kozarac, Kácsfalu-Jagodnjak, Nagybodolya-Podolje, Dályok-Dubosevica, Újbezdán-Novi Bezdan adatai is. Külön oldalak foglalkoztak a szlavóniai magyar településeken (Erdőd-Erdut, Dályhegy-Daljska Planina, Szentlászló-Laslovo, Haraszti-Hrastin, Kórógy-Korog) végrehajtott szerb háborús bűnökkel is.

A szerbek által szétlőtt haraszti református templom

A drávaszögi Fehér Könyv 1992-ben közzétett összesített adatai szerint az alábbi magyar, vagy magyarul is beszélő személyek tűntek el a szerb megszállás alatt:

Hercegszöllős:
- Raić Karlo

Sepse:
- Bacsa Ernő
- Balog József

Batina:
- Kuruc József
- Somogyvárác Martin
- Zelenber János

Pélmonostor:
- Csébics Ferenc

Dárda:
- Németh Anna
- Németh István

Bellye:
- Angyal Zorán
- Bátki András
- Bátki Katalin
- Fehér József

Fehér Katalin
Geto István
Kuti Branko
Kuti József
Orgyán János
Sajtos János
a Szalai család három tagja
Takács Ferenc
Urbánovics Lajos
Urbánovics Krisztina

Kopács:
Tóth Sándor

Albertfalva:
Nagy István

Újbezdán:
Harci Katalin
Horkity Katalin
Horváth András
Martin Ádám

Vörösmart:
Dezső Árpád

Harminchárom halál.

Anatole France mondta, hogy: *„Az emberiség majdnem teljes egészében halottakból áll; az elköltözöttekhez képest milyen kevesen vannak az élők!”*

Harmincegy élet. Harmincegy születés, ugyanennyi lehetőség, ennyi család, barát, közösség.

És mi lett a harmincegy lehetőségből? Harmincegy gyilkosság. A ma is élő gyilkosokkal vajon mi történt?

MEGÁSATTÁK VELEM A SÍROMAT

– Meggondoltam magam. Mégis kérek egy kávét.

Ica föláll és fölteszi a vizet. Az asztalnál ülő Rajki Zoltánnal összenézünk és a török kávé mellé kérünk egy stampedli pálinkát is.

– Így volt a háború alatt is. Kávé, vagy egy pohár ital mellett ültünk, hallgattuk az eszéki rádió adását, bizakodtunk, hogy életben maradunk, és hogy a távol élő családtagjaink, barátaink egyszer visszajönnek. Győztesen. Élünk, majdnem mindenki hazajött, de a háborús sebek még sokáig megmaradnak. Kávé és egy pohár ital nélkül nem is lehet róluk beszélni.

A csúzai Kollár Lajos házának konyhájában ülünk. A gazda valamilyen szövetkezeti ülésen van, így felesége, Ilona a házigazda.

Arra gondolok, hogy hányszor, és milyen kedvvel tette meg a tűzhely és az asztal közötti utat az elmúlt évek során. Mert ültek itt barátokon kívül nem kívánt személyek is...

Másoktól tudom, hogy egy Petrović nevezetű hercegszöllősi egyén és fegyveres társai is többször jártak ebben a házban. Mindig a család nagyobbik lánya, Kinga felől érdeklődtek, aki Pécsett tanult a kilencvenes évek elején. Amikor a középiskolás lánynak sikerült hazajönnie, rögtön megjelent a szerb hatalom akkori képviselője és felőlem érdeklődött. Valaki, akit bizonyára szintén megfélemlítettek, em-

lítést tehetett arról, hogy egy pécsi rendezvényen találkoztam Kingával, beszéltünk is egymással. Ez volt Kinga bűne. Kapcsolatba került a Horvátországi Magyar Néppárt elnökével, aki pártjával együtt nem a szerbek oldalán állt.

A háborúnak vége, Kinga itthon van, a vörösmarti iskolában tanít.

Petrović, az egykori szerb fegyveres pedig a Dél-baranyai Horvát Vámhivatal vezetője. A Mohács alatti Udvar–Dubosevica határátkelőnél főnök, ahol azok a magyarok járnak haza, akik a szerbek, köztük Petrović fenyegetései miatt menekültek Magyarországra.

Én pedig könyvet írok.

– Hát, van miről írni–mondja a sepsei Rajki Zoltán, aki Kollárékkal együtt szövetkezetet alapított, és éppen a határba készül a nemrég vásárolt új traktorral.

Különösen rólunk, sepseiekről. Két embert elvittek Sepséről, és még ma sem kerültek elő. Többünket meghurcoltak, megvertek, kínoztak. Engem többször is berendelt az önkényes szerb félkatonai csapatok vezetősége a szomszédos Hercegszöllősre.

Öt alkalommal falhoz is állítottak, de sikerült megúsznom. Legjobban az 1991. szeptember 30-i dátum maradt meg bennem. Radó Petivel ültünk a házunk előtti hídon és diót ettünk. Nagy robajjal megjelent egy teherautó, rajta a szerb fegyveresek, köztük a sepsei Tóth Zoli, aki akkorra már szerbesítve, Totović névre hallgatott, meg a kői Ćiro nevű szerb. Bevittek bennünket a hercegszöllősi szerb központba. Ott működött a volt egészségházban. A kihallgatásokat a valamikori röntgen-teremben

Ebben az épületben vert tanyát a hirhedt hercegszöllősi félkatonai csetnik parancsnokság

tartották. Ott láttam egy listát, amelyen 12 sepsei név szerepelt. Ezeket akarták letartóztatni. Közülük, akkor már elvitték Balog Józsefet és éppen azon a napon hurcolták el Bacsa Ernőt is. Egyikük sem került elő.

Előttünk az idevalósi, csúzai Rastija Zlatkót hallgatták ki, és elvitték a pélmonostori börtönbe. Soha sem felejtem el a falra fröccsent friss vér és az asztalon maradt cigarettadoboz látványát.

Nagy szerencsénk volt. A Šoša nevű fegyverest korábbról is jól ismertem. Véletlenül jött be a kihallgatásra és intézkedett. Minket haza engedtek. Radó Peti hamarosan átszökött Magyarországra. Én maradtam. Meg is fizettem érte. Ahogy mondtam, ötször vittek el erőszakkal. Egy alkalommal szinte az egész Drávaszögben végigcipeltek, téli hidegben, szélben, csak úgy kis kabátban, ahogy otthonról elhurcoltak.

A teherautó nyitott hátsó részén kapaszkodtam. Néha lelassítottak, vagy megálltak egy kocsmában, szinte föllkínálva a szökés lehetőségét. Hova szökhettem volna, hiszen mozdulni sem tudtam a hidegben. Le is lőttek volna, ha szökni próbálok. Ezek a fegyveresek már nincsenek Baranyában. Szerencséjükre.

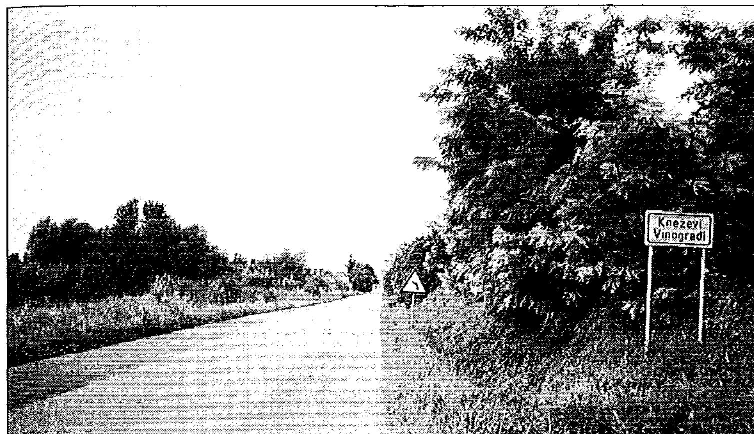
– Komolyabb sérülés nélkül sikerült megúsznod a nehéz éveket...

– Szerencsém volt. Nem úgy mint a szegény Babarci Jánosnak, akit azért veretett össze a Mijović-vörös sapkásokkal a „falu átkaként" emlegetett Olivera nevű cigány nő, mert sört árult a régi ifjúsági teremben. Ez az Olivera és Morvai Attila is kocsmát nyitott Ádám Jenő bácsi házában. Alig volt vendége. Azért verette össze Babarcit, hogy zárja be alkalmi sörözőjét. Soha többé nem lett teljes értékű ember. Most, októberben halt bele sérülései utáni betegségeibe.

De nem sokkal járt jobban Keresztes József sem, akinek mellébe vésték a szerb egységet szimbolizáló három c betűt.

Szörnyű okkupáció volt ez. Az meg külön szörnyűség, hogy a csetnikek mellé állt helyi magyarok is ilyen bűnöket követtek el. De nem volt különb a bácskai magyarok egy része sem. A Horvát Gárda Torjáncinál indított Baranyát visszafoglaló támadásakor a Jugoszláv Hadsereggel bevonuló vajdasági tartalékosok között sok magyar volt. Néhányan közülük teljesen normálisan viselkedtek. Még a kukorica kapálásában is segítettek egy-két családnak. Unatkoztak.

A falu Szőlőfürt nevű focicsapatának felszerelését ezek vitték el. Mindent kiraboltak, csak néhány serleg maradt az öltözőben.

Hercegszöllős Csúza felőli útjelzőtáblájának Cigánysor nevű környéke, a negyvenes és a kilencvenes évek gyilkosságainak egyik színhelye

Kinn az erkélyen nagyot ásít az árnyékban lustálkodó kutya. Meleg van. Nem is iszunk több kávét. Elköszönök, majd Sepse felé indulok.

Ha nem lennék itthon ezen a tájon, azt is gondolhatnám, hogy az előttem hatalmas kígyóként kanyargó aszfaltút, egyszer csak eltűnik egy földalatti mélyedésben. De mivel jól ismerem a vidéket tudom, hogy a Hercegszöllőst Sepsével összekötő út valóban eltűnik majd, de nem föld alatti mélyedésben, csak egy dombokból körbebástyázott völgyben, ahol Sepse falu rejtőzik.

A szájhagyomány szerint nevét is ebből a rejtőzködésből kapta a falu. Sem itt, sem ott, sehol nincs falu ez, vagyis Sepse, amely egy zsákutca szerű, út végi szűk völgyben lapul meg. Gyerekkorom egyik vörösmarti csúfolódós iskolásemléke szerint – ahol ötödiktől kezdve velünk tanultak a sepseiek is – Sepsét krumplisgödörnek csúfolták.

Ez a rejtőzködő helyzet történelme során többször kedvezően segítette át nehéz időkön a sepseieket. Átvonuló hadak, hódítók, martalócok, mind-mind siettek tovább a járható utak mentén található gazdagabb települések felé.

Így maradhatott meg Sepse az elmúlt évszázadok során és nem tűnt el más falvakhoz hasonlóan. A török hódoltságból ránk maradt adóösszeírások (defterek) szerint ezen a vidéken még Csatár, Kese, Adrián és Nána településeken is éltek emberek. Ez utóbbi mindig Sepse és Csúza falvakkal együtt említtetett az adókönyvekben. Értékes adatokat tartalmaz a török adóösszeírás, mert benne szinte minden ma is létező drávaszögi magyar falu megtalálható, míg a mostani szláv falvak nem. Azok nevei jóval később, a törökök kivonulása utáni időkben jelentkeznek.

A defterben Sepse falu adófizetői 1554-ben István Isztepán, Varga Ambrus, Bak István, Seprős János, Dóka Tamás, Zakay Benedek, Marócs Márton, Homok János, Bánod Tomás, Boladkó Máté, Bese Borbás és Tódor Bálint voltak. A tizenkét adófizetőn kívül is voltak lakói a falunak, de ezek valószínűleg szegényebbek lehettek, és nem fizettek adót. A törökök „szociális érzékenysége" ugyanis csak a házzal, földdel, szőlővel és 300 akcsét érő ingósággal is rendelkező családokat adóztatták meg.

Ezek a történelmi emlékek is elővillannak, amíg kocsimmal a falu felé közeledem.

A Drávaszögön kívül eltöltött elmúlt kilenc év során bennem a késő őszi és téli, de egyben napsütéses Sepse képe maradt meg legmélyebben. Az október végi vadászatok lapos ködjeinek idején a faluból semmi sem látszott. Csak tompa zajok, kutyaugatás, vagy kakaskukorékolás szűrődött ki a semmiből, amely fölött mint valami mesében ott csillogott, őrködött a református templom szürke pléhtornya. Az éles verőfényben sziporkázó toronycsúcs árbocként hasította a ködtengert.

Télen, a hótól vakító fehér dombok, mint fehér takaró alatti emlők ölelték körbe a tornyot és a hozzá bújó házakat.

De most nem ősz, nem is tél, hanem tikkasztó, szilvaérlelő augusztus van. Mint amilyen a szabadságszerető bátor emberek által kilobogózott 1991 nyara és augusztusa is volt.

Sepsén is a szüret előtti várakozáshoz hasonló hangulat uralkodott. Megtartották már a népszavazást, megalakult a Horvátországi Magyar Néppárt, voltak tagjai más pártoknak is, a korábbihoz képest még szabadabban élhetett mindenki.

Leereszkedem a faluba és megállok a Nagykocsma előtt, amely a társadalmi kapcsolatok egykor híres épületében, a művelődési házban található. Most zárva van.

Csak este van értelme kinyitni, mert napközben nincs vendég. Nemcsak azért, mert minden házban van bor és pálinka, hiszen ez egy szőlőtermő vidék, hanem azért is, mert szegénység uralkodik a vidéken. Pénztelenség.

Állok a kocsma előtt a hőségben és arra gondolok, hogy tíz-tizenöt évvel ezelőtt építették föl a labdarúgópálya melletti lelátóval dicsekedő öltöző épületét, aszfaltutak keltek ki a helyi pótadóból; fenn a Bikus nevű forrás alatt egy fürdő építését kezdték el, új iskolaépülettel gazdagodtak a helyiek és meggyfákat ültettek a határba szökő földutak mellé.

Az Ádám Jenő által vezetett sepsei helyi közösség jóléte mára már csak emlék. Azokat, akik 1971 és 1991 között előre vitték a falut, elsodorta az élet vihara. Van, aki más faluba költözött, vagy más országba, és vannak akik meghaltak. Nem mindenki természetes halállal.

Amikor a horvát rendőrség kivonult a Drávaszögből és szerb félkatonai fegyveresek vették át a hatalmat, megkezdődött a módosabb családok megfélemlítése, elüldözése.

„Jóakaratú" ajánlások szerint csak néhány hétre menjenek el, amíg a veszély elmúl, mert még meg is ölhetik őket. Majd vigyáznak vagyonukra és pár hét múlva vissza jöhetnek. A tulajdonosok távozását követő első napokban kirabolták a házakat.

A közösségi élet vezetőit fegyveresek keresték, akit elértek, bevittek Hercegszöllősre, ahol kihallgatások és börtön várt rájuk. Ádám Jenőt, a falu több évtizede tevékenykedő elnökét, a Magyar Néppárt vezetőjét a felesége egész Baranyát körbejáró követelése és egy véletlen révén az első kihallgatást követően hazaengedték. Sikerült neki Magyarországra szöknie. Életben maradt. Hasonló szerencséje volt Kuzman Istvánnak és Prosszer Ferencnek is.

A faluvezetésben őt követő, 1991-ben helyi közösségi elnök, Bacsa Ernő nem tért vissza a börtönből. Sem a vele szinte egy időben letartóztatott és elhurcolt Balog József.

Állok a sepsei kocsma előtt, és arra gondolok, milyen emberi tulajdonságok vesztek el a második világháború utáni években, hogy miért nem akadt most olyan szerb, mint amilyen 1944-ben Dušan Vidovič és Milan Živanović volt, aki szót emelt volna a magyarok érdekében?

Ádám Jenőt a régi ház udvarán találom. Régóta ismerem, Mostanra már kissé lelassult mozgása, de még mindig bírja a munkát. Pedig már túl van a hetvenen is.

– Te, hát nem tehetem meg, hogy pihengessek. Nézz körül, hogy mit csináltak itt ezek. Mindent összetörtek. Hogy azt tették a rabló csetnikek, értem. Máshoz nem is értenek, de hát a szöllősi szövetkezet emberei? Azok sem vigyáztak semmire, pedig használták a házat, a teljes fölszerelést, meg az ólakat is. Éveken át mosta a szennyvíz az épület falát. Nem vették észre. Széttörték az emésztőgödröt is. Ezen dolgozunk most a Kispál Lajcsival. Neki adtam ki bérbe az egészet.

Amíg átsétálunk az új házba, amit alig egy évvel a háború kitörése előtt építettek föl, csatlakozik hozzánk Kispál Lajos is. Elmondja, hogy továbbra is ő üzemelteti a falusi kocsmát. Kap némi járulékot a háborús eszéki évei után is, de még így is kevés. Ezért próbálkozik meg a jószágtartással is. Az alsó konyhában ülünk. Pálinka kerül az asztalra. Jenő gyorsan tölt, megízleljük, iszunk néhány kortynyit.

Közben Jenő kimutat az alsó udvarra, meg a kertre.

– Ott álltak lenn a Jugoszláv Néphadsereg tankjai, ágyúi. Itt jöttek be a nagykapun, teljesen összetörték a betonutat. Jó ideig lakott ebben a házban az egyik magasrangú katonai vezető. Lehet, hogy ő is elvitt ezt-azt innét, de a teljes rablást mégis a helyi és a betelepült szerbek végezték el.

Nézem Jenő szikár alakját, kezét, amint tesz-vesz az asztalon. Egy értékes élet átdolgozott mozdulatai, gyűlésvezetés rezdülései, betonjárda építést irányító intései és sok ezer kézfogás van benne. Vele szem-

ben, a jóval fiatalabb Kispál Lajos ül mokányan, kezében a stampedlivel. Szertelen ifjúsága, megszégyenítés, az eszéki háborús évek veszélyei mind-mind benne vannak tartásában.

Nézem őket. A túlélőket. Mert csak a véletlenen múlott, hogy életben maradtak és nevük nem ott olvasható a szerb agresszor 3155 horvátországi áldozatának névsorában. Ennyi civil személyt öltek meg a hivatásos és félkatonai szerb egységek ebben az országban. A legyilkoltak és a csak később megtaláltak holttesteinek nagy részét – a 2000. augusztusi adatok szerint – 2519-et sikerült azonosítani.

A két sepsei elhurcolt, Balog József és Bacsa Ernő nincs a exhumáltak között.

– Miután a Jugoszláv Néphadsereg Bácskából átvonult a Dunán és elfoglalt bennünket, nem estünk pánikba. Az ember azt hiszi ilyenkor, hogy az ország hadserege a békét védi és az egész lakosságot. A nehéztüzérségük fölvonult a falu fölötti Báni-hegyre, elfoglalták a televízióadást erősítő épületet és tornyot. De amikor harci tevékenységbe kezdtek, és lőtték Pélmonostort meg Eszéket, rájöttünk, hogy nagyon közel vannak hozzánk. Nagy szerencsénk, hogy a horvát erők nem akarták lerombolni falvainkat, mert ha ez bekövetkezett volna, számtalan élet hunyt volna ki.

1991 augusztusának második fele volt akkor, úgy 26. és 28. között. A hegyről visítva szálltak föl a rakéták. Telefon és villany nem volt. Gyertya mellett ültünk a fönti házban. Ott volt Apró István felesége és apósa, akik átjöttek Bácskából, hogy megnézzék az itteni házukat, lezárják, esetleg elvigyenek valamit. István már jó ideje nem volt a faluban. Úgy tudom, már akkor Magyarországra szökött a behívók

elől. Beszélgettünk csöndben, amikor megjelent Bacsa Ernő. Ő volt a helyi közösség elnöke. Hallottuk, hogy néhány fegyveres kereste is a faluban.

Akkor láttam utoljára. Nagyon nyugtalan volt, mert többször berendelték kihallgatásra, ide a szomszédos Hercegszöllősre. Ott volt akkor a szerbek központja, az egészségház épületében. Nagyon gyanús dolgokat suttogtak már akkor erről az épületről, ahol önkéntes szerb fegyveresek hallgattak ki és tartottak fogva embereket. Tanácsot is kért, mit tegyen? Milyen tanácsot lehet ilyenkor adni? Azt hiszem, abban is reménykedett, ha bajba kerül esetleg, én tudok rajta segíteni. Mindenki tudta, hogy az évek során több jó barátom lett a szerb vezetők között is.

Másnap bement a hercegszöllősi katonai parancsnokságra. Többé nem jött vissza.

Másokat is ijesztgettek a szöllősi szerbek, akik élén akkortájt a Prokić Rade, a Kokica Djoko, a Andelić Duskó-Bibó, Marković Miloš-Šoša, Vranić Svetoslav állt.

Radó Petit, Bosnyák Árpádot, Bacsa Ernőt, Balog Józsefet és Prosszert Ferencet keresték Sepsén. Meg persze engem és a Lajcsit is.

–De hát milyen indokkal, vagy okkal akarták magukat kihallgatni?

– Hát milyen okuk volt a második világháború végén embereket ölni?

Irigységből, vagyonszerzésből, bosszúból, vagy egyszerűen azért, mert magyarnak vallották magukat. A szerbek egy részénél ez már elég ok volt az emberölésre.

A keresett sepseiek között voltunk néhányan, akik a Horvátországi Magyar Néppárt vezetőiként nem a nagyszerb álmokat támogattuk. Rajtam kívül ilyen

okok miatt kereshették Bosnyák Árpádot is. Én a párt országos vezetőségében voltam tag, Árpád pedig a helyi szervezet elnöke.

Bosnyák Árpád, Bacsa Ernő, Balog József, és Radó Peti vadászfegyverekkel állandó őrséget szerveztek a faluban. Másutt is vigyáztak magukra az emberek, mert éjszakánként ismeretlen fegyveresek raboltak, rálőttek a házakra, egyszóval el akarták üldözni az embereket, hogy aztán kirabolják a házaikat.

Bacsa Ernő és Bosnyák Árpád kőművesek voltak. Sokat dolgoztak Hercegszöllősön, éppen azoknál a szerbeknél, akik később keresték őket. Talán nem akarták kifizetni az adósságukat. Te is ismered őket. Bosnyák Árpádnak például a Prokić Rade tartozott pénzzel.

– Így volt – tolja odébb az üres poharat Kispál Lajos. Árpád felesége akkor már Németországban dolgozott, oda szeretett volna menni ő is, de nem mert elindulni. A Duna batinai hídján akkor már itteni önkéntes szerbek és a csetnikekkel azonosuló magyarok őrködtek. Végül is Prosszert Ferenc elvitte Bosnyák Árpádot át Bácskába. A hídon volt a hercegszöllősi Andelić Duskó, akit csak Bibóként ismernek errefelé, és akinek jól menő kocsmája, mészárszéke volt a faluban, meg a szerbekhez csatlakozó sepsei Tót Zoli is. Azt mondták, hogy rokonlátogatóba mennek. Árpád aztán sikeresen átszökött Magyarországra, Prosszert pedig egyedül jött vissza Zomborból. Szerencsétlenségére a batinai hídon még mindig ott volt a két ismerős fegyveres. Lehet, hogy éppen őket várták. Prosszerten keresték Bosnyák Árpádot. Bibó beült Posszert autójába. Hercegszöllősig ütötte hátulról a fejét. Kihallgatták, de akkor még sikerült hazajönnie Sepsére.

– Aztán velem együtt vitték el ismét–veszi újra át a szót Ádám Jenő, miután másodszor is teli töltötte a kis pohárkákat.

Értem először augusztus 22-én jöttek ketten, aztán ismét megjelentek, de már négyen. Mindig ez a hozzájuk csatlakozó Tót Zoli vezette őket. A csoport vezetője a szintén szomszéd falubeli Dabić Zorán volt. Ez a család valamikor Boszniából költözött Kőbe.

Volt két pisztolyom. Persze engedéllyel. Azokat vitték el tőlem. Az engedélyekkel együtt Azt mondták, most ők a hatalom meg a rendőrség. Mit tehettem volna?

Azt is mondták, hogy álljak be közéjük. Akkor visszaadják a pisztolyokat és én is vezető leszek. Persze szabadkoztam, hogy öreg vagyok, meg minden. Aztán augusztus 28-án ismét jöttek és erőszakkal bevittek Hercegszöllősre. Prosszert Feri is velem volt. Oda zártak be bennünket a régi egészségházban kialakított központjukba. Ha a feleségem nem szerez rögtön tudomást az esetről, talán meg sem menekülünk. Ő fogadott autóst és rohant Pélmonostorra, ahol a legbefolyásosabb vezetők voltak. Köztük olyan szerbek, akikkel eddig jómagam is barátságban éltem, sokat vendégeskedtek nálam, bort vittek tőlem. Rózsa nélkül talán már én sem élnék. Addig szaladt, könyörgött, míg intézkedtek és kiengedtek. Prosszert Ferit is. Még aznap átmentünk Zomborba, onnan pedig pár nap múlva Magyarországra.

És most, kilenc év után ismét itt ülünk a házamban. Újra be akarom lakni a vagyonomat, bár már magyar állampolgárságom is van. Meg kell mutatni mindenkinek, hogy minket nem lehet csak úgy elüldözni. Az itteni magyar ember szorgalmas. Azok,

akik a háborúban, de nemcsak ebben, hanem a világégésben is raboltak, öltek, másra nem is alkalmasak. A martalócokból egy sem alapított szorgalmas, elismert családot. Csak gyújtogattak a frontvonal előtt és aztán raboltak, amikor a front átvonult a falvakon.

– Én is mindig értetlenül álltam azon magyarországi barátaim előtt, akik szinte félő tisztelettel beszéltek a szerbek bátorságáról – erősíti meg Jenő szavait Kispál Lajos is.

Biztosan a hosszú orosz elnyomás alatt nevelték bele a magyarországiakba ezt a véleményt. Én ugyanis nem találkoztam ezzel a szerb tulajdonsággal. Azzal igen, hogy falkában kegyetlenek; nem bűn a lopás és a gyilkosság sem. Most, a háború alatt sem vettem részt egyetlen olyan ütközetben sem, ahol a szerbek közvetlen harcba szálltak volna velünk. Az Eszékkel szembeni erdősávot, a Dráva mellett például, meg sem kísérelték bevenni. Tudták, hogy ott a horvát katonaság befészkelte magát. Csak a túlerőben lévő nehéztüzérségükkel lőtték a várost, támadást nem mertek indítani ellene. Egyébként ugyanez volt a szalvóniai Haraszti faluval is. Ott csak egy tucatnyi fegyveres védte a falut vagy egy hónapon át, de mivel lőttek, a szerbek nem indítottak támadást. Vukovárt sem vették volna be, ha nincs a Jugoszláv Néphadsereg nehéztüzérsége és légiereje. Csak a földig rombolt falvakba – mint Szentlászló – és városokba – mint Vukovár – legénykedtek.

Értem sem egy szerb jött 1991-ben, hanem egy egész csoport.

Abban az időben is én béreltem a kocsmát. Egy este megjelent a faluban a hadsereg néhány rangosabb tagja. Fönn a hegyen, ahol a nehéztüzérség volt, unhatták magukat. Lejöttek inni, beszélgetni. Nem voltam velük barátságos. Aztán a csetnik fegyveresek kezdtek ideszokni. Főleg a Vukšić Dušan nevű fegyveres volt erőszakos. Jenő bácsi, mi volt a neve? Tudja az, akinek Milena nevű pincérnő volt a felesége. Ő volt Sipőc Árpád akkori feleségének, Oliverának az apja. Na mindegy. Ki akarja megjegyezni az ilyenek nevét?

Egy este ugyanez a banda, kiragasztotta a kocsma falára az általános csetnikmozgósítás fölhívását. Ez arról szólt, hogy minden tizennyolc évnél idősebb férfi jelentkezzen szerb önkéntesnek. Persze az írást a szomszédos Hercegszöllősön írták az önkéntes szerbek, akik kikiáltották magukat a hatalom, vagyis a kitalált Szerb Krajina képviselőinek.

Én letéptem a mozgósítási felhívást a falról. Nem voltam elővigyázatos, nem számítottam a besúgókra, rabolni vágyókra. Ott volt akkor a kocsmában Morvai Attila is, aki rögtön jelentette a dolgot Szöllősre.

Morvainak megérte a spicliskedés, mert később beengedték Jenő bácsi házába. Ő meg a felesége, Olivera rabolták ki a házat. Most a szerbiai Bezdánban él a rabolt holmival, innét alig húsz kilométerre.

Jöttek értem a fegyveresek. A hozzájuk csatlakozó szintén sepsei Tót Zoli vezette őket. Fölvittek a hegyre, rugdostak és megásatták velem a síromat. Közben néhányszor a fejem fölé lőttek. Vallattak is, hogy hol van Radó Peti, meg Sipos Jóska. Nekik is volt vadászfegyverük. Bizonyára féltek tőlük. Egyenként egyikük sem mert volna így bánni velünk, de falkában nagyon bátrak voltak.

Nem lőttek le, hanem bevittek Szöllősre a Bibó-féle kocsmába. Ott több szerb fegyveres volt, Bibó csak ült, mint egy vajda és röhögött. A többiek ittak és fel-

váltva pofoztak. Főleg a Šoša nevű, akinek a bátyja most is itt él, meggazdagodva, itt dolgozik a faluban, meg egy Žika nevű alak, akit korábban nem ismertem. Azt mondják, hogy itt dolgozott fenn, a bellyei szőlőkben.

Végül hazaengedtek azzal, hogy másnap ismét jelentkezzem. Az éjszaka kerestem a Radó Petit, mert ő ismerte a határt. Gondoltam, átszökünk valahogy Magyarországra. De Petit nem találtam. Később tudtam meg, hogy többnapos bujkálás után már átszökött a határon. Éjszaka a disznóólban aludtam. Nem akartam a feleségem nélkül menni, nem mertem itthon hagyni.

Másnap apósom autóval átvitt bennünket Csúzára. Ott fölkéredzkedtünk egy teherautóra, amely a bácskai tartalékosokat vitte vissza. Azt mondtuk, hogy át szeretnénk menni Bezdánba, mert ott él a feleségem testvére. Azt hazudtam, hogy Bezdánban hagyom az asszonyt, mert én be szeretnék állni önkéntesnek.

Szerencsétlenségünkre a dunai hídon ott volt a sepsei Tót Zoli, aki pár nappal ezelőtt fölvitetett a hegyre. Persze, hogy megismert és le akart parancsolni a teherautóról. Hiába szóltam neki magyarul is, hogy Zoli miért csinálod ezt? Azt mondta, hogy ne gagyogjak itt magyarul, hanem szálljunk le, mert belénk lő.

A sofőr viszont bekeményített. A bácskai önkéntesek nem vették komolyan az itteni „benyalikat". Megmutatta, hogy nagyobb a hatalma, mint egy itteni magyar származású szerb fegyveresnek és elhajtott.

Már csak nehezen tudom felidézni akkori érzelmeimet. Talán nem is voltam eszemnél.

Bezdánban egy Hercegszöllősről származó rokonunkhoz kéredzkedtünk be egy éjszakára. Férje nem volt otthon, csak annak férfitestvére. Az is megütött néhányszor, mert szerinte minden baranyai usztasa volt. Csak akkor hagyta abba az ütlegelést, amikor feleségem is megerősítette, azért jöttünk, mert szerb katona akarok lenni.

Őrült hosszú éjszaka volt. Szemernyi alvás nélkül. Már hajnalban kilopakodtunk a házból és felültünk az első Magyarországra tartó autóbuszra. Nagy megdöbbenésünkre a buszban ült már a Sepséről elsőnek elhurcolt Balog József felessége, Kató. Őt már régóta nem láttuk, mert miután Józsefet elvitték, elment hazulról. Kinn húzta meg magát a határban. Széna- és szárkupacokban, kisházakban. Éjszaka lopakodott be a disznóólakhoz. Oda vitt neki enni az édesanyja.

Kató kiutazott Ausztriába, ahol a lánya dolgozott. Pár év múlva meg is halt.

Az autóbusz Hercegszántóra vitt bennünket. A határon nem volt ismerős szerb katona, így nem szállítottak le bennünket. Mohácsra mentünk, ahol a Blum féle vendéglőben találkoztam a pár nappal korábban átszökött Radó Petivel. Ő hamarosan leutazott Eszékre, és jelentkezett a Horvát Gárdába. Én egy hónap után tettem meg ugyanezt, mert helyet kellett találnunk feleségemnek.

Az eszéki évekre már te is emlékszel, hiszen ott voltál.

– Most meg itt vagyunk és élünk – állt föl Ádám Jenő az asztaltól. Szalonnát és sajtot vágott föl. Bort töltött, amit pécsi lakásának udvarán lévő néhány tőke szőlőből nyert és hozott át Sepsére. Egy drávaszögi szőlősgazda, háború ide vagy oda, nem élhet saját bora nélkül.

Elköszöntünk egymástól. Ők a marhaistállót mentek javítani, én pedig a Kis-sorra indultam a tikkasz-

tó melegben. A Kis-sorra, vagyis a Petőfi Sándor utca 7-be. Itt élt tíz évvel ezelőtt a Bacsa család.

Az utca enyhe kapaszkodóját követően, az újnak mondható nazarénus imaház után, közel az egysoros utca végéhez, áll a vörös homlokzattéglával bevont épület. A kiskapu nincs zárva, az udvaron csönd. Amíg várakozom, kiáltásomra majd csak kijön valaki, visszanézek a völgy túlsó oldalára. A fák között feltűnik egy asszony, egy gyerek kezét tartja és a fenekét püföli. A gyerek vagy nem sír, vagy nem hallatszik át, erre az oldalra.

Mintha egy hatalmas marok csöndbe zárta volna a falut.

A konyhaajtó is csöndben tárul fel, és Bacsa Ibolya is halkan köszön rám. Ismerjük egymást. A konyhában még a kintinél is melegebb van. A ftűzhelyen fő az ebéd.

– Kettőnknek – mondja Ibolya és eligazítja az asztalon lévő tárgyakat. Valamikor hangosabb volt ez a ház, de most már csak ilyen. Melinda lányom férjhez ment, szerencsére csak ide a faluba. Most ketten lakunk itt, a kisebbik, szintén Ibolya nevű lányommal.

Dokumentumok kerülnek elő, kivonatok, kérvények, bírósági végzés. Kiderül belőlük, hogy Bacsa Ibolya hosszú kálváriajárás vége felé van már. Férje eltűnését követően minden lehető fórumot, szervezetet és ismert politikust végigjárt, csak hogy megtudjon valamit Ernőről. Amíg a szerbek megszállva tartották Baranyát, nem ért el sokat. A horvát közrend, és intézményrendszer visszaállítását követően, 1999. június 16-án a Pélmonostori (Beli Manastir) Községi Bíróság végül is döntést hozott férje ügyében. Az erről szóló végzés szerint a magyar nemzetiségű Bacsa Ernő 1957. február 17-én, Sepsén született, nős, két leánygyermek apja. A bírósági eljárás során meghallgatott tanúk, Kuzman István és Fridl Ferenc nyilatkozata, valamint Horvát Honvédők Minisztériuma bizonylata alapján a Pélmonostori Községi Bíróság megállapítja, hogy Bacsa Ernőt 1991. szeptember 30-án, az akkori úgynevezett Szerb Krajina vezetői elhurcolták A bíróság Bacsa Ernőt halottnak nyilvánítja, a halál dátumaként 1991. október 4-ét jelöli meg.

– Miért éppen ezt a dátumot?

– Azért, mert október 3-án még láttuk őt a pélmonostori börtönben. Akkor már egy hónapja tartották fogva. A szöllősi és az oda érkezett ismeretlen szerbek többször keresték Ernőt azon a nyáron. Mindig fegyvert kerestek nála, meg a többi sepseinél is, akik akkor a helyi közösség vezetői voltak. Volt ugyan fegyverük, de az itteni vadászfegyverekkel őrködtek éjszakánként, mert mindenki félt az idegen fegyveresektől, akik az egész vidéket bejárták, raboltak és megfélemlítették az embereket.

Ezért kellett az őrjárat. Ernőék jártak ugyan a Pélmonostori Községházán egy alkalommal fegyverért, az akkori községi elnöknél Sója Dénesnél, de hát nem kaptak semmilyen katonai fegyvert, csak néhány rövidhullámú adóvevőt, hogy jelenteni tudják az esetleges bajt. Saját fegyverükkel tartott őrséget egy csoport, akik között Ernő, Rajki Zoli, Kún Gyula és Böjtös Győző is ott volt. Minden baranyai faluban volt akkor önkéntes őrség.

Amikor már nem tudta elkerülni az őt kereső szerb fegyvereseket, 1991. augusztus 30-án bement Hercegszöllősre és jelentkezett a krajinai katonai parancsnokságon.

Ez volt a fegyveres szerbek központja, ott a régi egészségház épületében. A központban a Prokić Rade, Vranić Svetoslav, Marković Miloš-Šoša, Ristevski Milovan-Cele kocsmáros, a Grahovac Jovo rendőr, Marković Miloš-Momo és az Andelić Bibó voltak a vezetők.

Ők irányították azokat, akik házaltak, letartóztattak és bekísértek embereket. Ilyen volt a Dusko nevű fegyveres, Tót Zoli meg egy Krušković Bogoljub nevű személy is. Ez utóbbi többször kereste a Balog Józsefet is, anyósa Bezsán Kató néni szerint.

Miután jelentkezett, ott tartották. Később pedig elvitték Pélmonostorra. Egy hónapig próbáltam tenni valamit érte. Mentem fűhöz fához, de senki sem tudott segíteni. A szerbek itteni híveitől hallottuk a hónap végén, hogy a letartóztatottakat elviszik Bácskába.

Október 3-án végre találtam egy embert, Böjtös Lászlót, aki föl merte vállalni, hogy elvigyen Szöllősre. Kuzman Aranka is velem jött, mert férjét, Kuzman Istvánt is elvitték. Szöllősről Fridl Ferenc vitt bennünket tovább Pélmonostorra. A rendőrségen aztán találkozhattunk velük. Ernő feje be volt verve, arca dagadt és kék volt a veréstől. Ernő és István mesélték, hogy ezekben a napokban gyakran verik őket, mert mindenki dühös, ideges, a horvát gárda akciója miatt. Akkortájt jöttek át Eszékről a Dráván és elfoglalták Torjáncit, meg az egész területet Szentistván és Petárda környékén. Féltek és dühükben verték a foglyokat. Ernő és Pista mesélte, hogy velük van a szöllősi Raić Karlo, Csúzáról Rastija Zlatko meg néhány ismeretlen idősebb személy.

Ernő arra kért, hogy menjek el a Vaso Žigić nevű községi elnökhöz. Őt jól ismertük, mert sepsei vő volt, Koncsek Juliska férje.

Azt is mondta, hogy hamarosan elviszik őket Borovo Selora, mert ott fogolycsere lesz.

Fél órát voltunk együtt. Amikor visszaértünk Szöllősre, fölmentem a községházára és beszéltem az akkori jegyzővel, Živojin Mandić-tyal. Kértem, segítsen, hiszen jól ismerte Ernőt. Láttam rajta, hogy őszintén sajnálja, de nem tud segíteni, mert neki már nincs semmi szava a faluban. Látszott rajta, hogy félt velem beszélgetni is. Két év múlva elborult az elméje, aggok házába került, ott is halt meg.

Az utcán találkoztunk a Sepsén férjnél lévő Olivera nevű nővel, aki a szerbek oldalán állt, több házat kirabolt társaival. Ő mondta, hogy épp most ment át a falun a foglyokat Borovo Selora szállító autóbusz.

Összetörve gyalogoltunk Sepse felé. Alig értünk ki Szöllősről, amikor kiáltozást hallottunk. Pista, Kuzman István szaladt utánunk. Azt mondta, őt levette egy fegyveres, ennek az Olivera nevű nőnek a Vukšić Dušan nevű mostoha apja a buszról és elengedte.

Csönd. Nem nézünk egymásra. A fogolycseréből nem lett semmi. A szerb vezetők féltek a horvát áttörés miatt és gyorsan eltüntették foglyaikat.

Hamarosan megjön a kisebbik lány. Csinálok egy fényképet. Még váltunk néhány mondatot arról, tehetek-e valamit annak érdekében, hogy valamilyen anyagi támogatást kapjanak?

Ő már mindenütt járt. Eredménytelenül.

Sepse, 2000. augusztusa

A LEÁNYVÁR ALATT MÉG MINDIG FÉLNEK

Tizenegy éve nem mentem végig ezen az aszfaltcsíkon, amelyik a Batinába vezető főútból szakad ki, és apró házak, szőlők között a Siklós-Villányi hegyhát utolsó nyúlványán kanyarogva közvetlenül a Duna fölötti löszdombon ér véget. Ott, ahol a második világháborús szovjet emlékmű áll.

Lenézek a mélybe. A monda szerint itt fönn, a Leányvár nevű dombon lakott egykor a kegyetlenségéről ismert Vörös Márta úrnő. Övé volt a rév is, ahol elég súlyos tallérokat fizettetett a kalmárokkal és más utazókkal. Ha pedig valaki nem tudta kifizetni a révpénzt, néhány napos kapálásra ítéltetett Vörös Márta szőleiben. Sok panasz érkezett Mátyás királyhoz, aki végül rangrejtve meg is jelent a Duna másik oldalán. Átérve a folyón nem akart fizetni, mondván, hogy a révpénz csak a királyt illeti meg. Vörös Márta egy bottal megütötte a királyt, aki levetve magáról álruháját igazságot akart tenni. A megrémült Vörös Márta a hegy alatt hömpölygő Dunába vetette magát. Holttestét a legközelebbi faluban fogták ki a halászok, mely falu ettől kezdve a Vörösmárta, vagyis a mai Vörösmart nevet kapta. Leányvár pedig az igazságos királyra emelt bot után Botina, vagyis Batina lett.

Állok fenn a hegyen és megelégedéssel nyugtázom a szájhagyományt, mely szerint a falu középkori kizsákmányolója elnyerte méltó büntetését.

De mi van a legújabb kori népsanyargatókkal?

A válaszért le kell mennem a faluba.

Mintha kisebb és magyarabb lenne a falu, mint tíz évvel ezelőtt.

A művelődési ház, vagy ahogy itt hívják: kultúrotthon előtti parkolóban csak az én autóm áll. Pedig ugyanezen a téren van a valamikori Dráva-szög egyik leghíresebb kocsmája. A kopácsi Zöld béka, a bellyei Csingi-lingi csárda, a csúzai Németh Ilonka (most Kovács) csárda mellett a batinai Bandi-féle csárdának volt messze földön ismert neve. A Bandi-csárda különösen halpaprikásáról volt híres, ami nem csoda, hiszen maga a tulajdonos, Csapó Bandi is horgász volt, de volt egy csapat hivatásos halász és halkimérés is a faluban.

Tíz évvel ezelőtt ezen a kis téren csak lépésben lehetett közlekedni, annyi volt a gépkocsi és gyalogos. Nem úgy, mint most.

A halászokról már nem is beszélnek, a háború elvitte Csapó Bandit, majd fiát, a szintén közkedvelt Lacit is. A tíz évvel ezelőtti jugoszláv okkupációt követően helyi szerb és magyarul is beszélő fegyveresek Lacit börtönbe vitték, majd családjával együtt kiüldözték Batináról. Több éves pécsi, beremendi, és Donji Miholjac-i menekültsors után tértek vissza. Újra megnyitották a kocsmát, de Laci nem sokáig tervezhette újra a jövőt, mert hamarosan magához szólította Duna menti kocsmájából a végzet.

Nézem a kocsmát. Nem nyílik ki az ajtaja, nem szól ki rajta egy ismerős sem, hogy behívjon.

Balra hömpölyög a Duna, a másik oldalon Szerbia. A két vidéket szerencsére országhatár és határőrség is szétválasztja. A kilencvenes évek elején a Rettegés hídjának nevezték ezt a hidat. Itt gyakorolták nagyszerb küldetéstudatukat az önkéntesek, innen küldték vissza azokat, akik Bácskán át szerettek volna Magyarországra utazni, ahol majd minden családnak élt menekültként egy hozzátartozója. És ezen a hídon vitték el azokat, akikre rossz szemmel néztek a csetnikvilág megtestesítői, akár politikai, akár vagyonszerzési okból.

Jobbra a drávaszögi löszhát sárga dombja, oldalában az egykor oly vidám hangulatú pincékkel, tetején a második világháború szovjet hadseregét dicsőítő emlékművel, amit errefelé csak Julkának neveznek a hatalmas oszlopon nyújtózkodó női alakról. Az orosz hadsereg e vidéken tartósabban állomásozó egységének volt egy magas rangú, Julka nevű, rossz hírű és kegyetlen női tagja is. Innen a név.

A Julka még ott van, ahol volt. Nem rombolta le a háború. Ahogy a többi hasonló emlékművet sem. A szobrok és emléktáblák megmaradtak csak a nem szerb családi házak és lakói nagy része tűnt el.

Hol van már a komp, amely a híd előtti batinai élet fő mozgatója és különlegessége volt. És hol van a vidék egyik nagy szerelmese, a kompon Zombor és Batina között közlekedő Herceg János író?

Fehérre meszelt falusi háza fenn volt a partoldalon. Egy éjszaka megmozdult a Leányvár alatti part és több épülettel együtt rászakadt az alsó utcára. Herceg János akkor éppen Bácskában volt, nem esett baja, de a természeti katasztrófában üzenetet látott. „Kitaszított magából a baranyai föld" -mondta

akkor. A helyi vezetők és a Magyar Képes Újság szerkesztősége, amely lapban állandó rovata is volt, mindent megtettek valamilyen támogatás megszerzése érdekében. Hogy új házat vehessen, és itt maradhasson az író. Nem sikerült. A bácskai Mosztonga nevű csatorna mellett, Doroszlón vett házat.

Az 1959-ben kiadott Leányvári levelek című kötetében egy batinai május elsejéről is írt.

„Hallgatom a tűzoltók trombitáit és közben a legendára gondolok. Leányvár asszonyára, Mártára, aki kegyetlen elnyomatásban tartotta jobbágyait, míg aztán egy mesebeli, igazságos király el nem űzte, bele nem kergette a Duna habjaiba, s holttestét a vízen úszó vörös hajával partra nem vetették Vörösmartnál a hullámok. Lent még egyre recsegi a zenekar a dalt: ‚Fel, fel vitézek a csatára...'

Itt, ennél a falunál, tíz év előtt milliós seregek keltek át a Dunán. A háború nyomai még meglátszanak a házakon, az utcákon s ez a csatára buzdító dal már ezért is furcsán hangzik.... Hol vagyunk most már az ágyúk mennydörgésétől kardok csattogásától! Ha valami őrült hatalom mégis vesztébe vinné az emberiséget, a világot, akkor nem kardokkal és fapuskákkal masíroznak majd a virágos rondella körül, mint az apácák kertjében, gyerekkoromban. Hagyjuk a csatákat."

Negyven év telt el a csendes figyelmeztető mondatok papírra vetése óta. Mégis csak akadt egy őrült hatalom, amely nem hagyta a csatákat.

Azért állok itt a batinai főutcán, hogy megírjam a Leányvár alatti falu elhurcolt, megölt áldozatairól szóló riportomat. Ha egyáltalán megírhatom, mert itt nem szívesen beszélnek, félnek még az emberek. Közel van Szerbia.

Somogyvárác Marica sem mer beszélni. Nem meri elmondani, hogy miért lett öngyilkos egykori élettársa, Kuruc József és azt sem, hogy miért és kik verhették agyon öccsét, Marcit. Arról sem mer beszélni, hogy kitől, vagy mitől fél.

Ülünk egymással szemben, a partoldalba fecskefészekként kapaszkodó kis házának szobájában. Az Üveg utcára keresztelt mélyút, vagy ahogy itt hívják ,szurdok végén van a ház, néhány másikkal együtt, de elég messze egymástól. A falu valahol alattunk hallgat, a házakat nem is lehet látni, csak a Duna menti részt és szemben Bácskát. Pár kilométerre ide Bezdánban, Zomborban és környékén élnek azok a Baranyából elköltözöttek, akik a kilencvenegyes szörnyűségeket csinálták, vagy tudják, kik voltak a szervezők, parancskiadók és tettesek.

Itt fönn a domboldalon éjszaka sötét van, a hang csak nehezen jut el más, lapuló házak gazdáihoz.

Marica itallal kínál, leül és hallgat. Tudom, hogy kegyetlenül megtépázta az élet. Nemcsak őt, hanem az egész Somogyvárác családot.

Maricának két fiútestvére volt. A külföldön élő Ivica családjában alig egy éve történt egy tragédia, amely során autóbaleset következtében meghalt a nagylányuk.

A Marci nevű öccsének kisfiát jóval a háború előtt elgázolta a parkolóból kitolató autóbusz. Marcit 1991-ben félholtra verték a szerb fegyveresek, elhurcolták, nem került elő. Marica élettársa, Kuruc József fölakasztotta magát.

„Magát is állandóan emlegették a faluban annak idején. Keresték is mindenütt" – mondja, miközben elém teszi a kávét.

Bólintok és beszélni kezdek. Elmondom, hogy a faluban összeszedett hírek szerint Kuruc József azért került bajba, mert tagja lett a Horvát Demokratikus Közösségnek (HDZ), bár emlékezetem szerint azt megelőzően már belépett a Magyar Néppárt itteni szervezetébe, amelyet Piry István, Novák Ernő és Farkas Sándor vezetett.

Nagy-Szerbia beteges megálmodóinak és fullajtárainak ez elég volt ahhoz, hogy a horvátországi demokratikus mozgalom egyik pártja itteni szervezete elnökét, Zelember Jánost, alelnökét, Somogyvárác Marcit és Kuruc József tagot halálra ítéljék.

Úgy tudom, hogy 1991. karácsonya másnapján keresték itt, az Üveg utcában, de nem találták, mert benn volt a faluban barátjánál, Gajity Francinál. Onnan vitték el a művelődési házban székelő szerb fegyveresek. Grubišno Polje környékiek és egy batinai volt rendőr, Sladić voltak a bekísérők. Ott hallgatták ki az emeletre vezető lépcső alatti Narodna Odbrana (Népvédelmi Bizottság) helyiségében. Azt mesélik, hogy nem bántották. Leültették vodkával és pálinkával kínálták és a HDZ batinai párttagsága felől faggatták. Nem sokat mondhatott, hiszen amit ő tudott, azt mindenki tudta a faluban. Senki sem csinált titkot a tagságából. Miért tette volna?

Akkor azzal a kikötéssel engedték haza, hogy másnap reggel hét órára ismét jelenjen meg. Pélmonostorra viszik autóval, ahol szintén ki fogják hallgatni.

Amíg beszélek, Marica nagy szemekkel néz. Keze az asztalon. Jobb markával a bal kéz csuklóját markolássza, szorongatja. Önmagába kapaszkodik.

Azzal folytatom ismereteimet, hogy a falusi hírek szerint, aznap éjjel Kuruc Jóska nem feküdt le. Minden valószínűség szerint a még nagyon is friss emlé-

kek zakatoltak benne. Sógorát, Marcit, vagyis az ön testvérét láthatta lelki szemei előtt. Marcit még a szüret idején vitték be kihallgatásra itt Batinán. Nem csak kihallgatták hanem félholtra verték ugyanabban a teremben, ahol Jóskát is kihallgatták. Majdnem rögtön meghalt. Megrepedt a koponyacsontja, leszakadt az orra. Kuruc József nagyon is jól emlékezett sógorára, akit Pélmonostorra vittek egy újabb kihallgatásra, ahonnan nem is jött többé vissza.

A falusi hírek szerint a pélmonostori Alajica nevű szerb vezető minden bizonnyal arról is tud, kik ölték meg és ott van-e eltemetve a pélmonostori Adica erdőben.

Kuruc Jóska tudta, hogy rá is ez vár.

Valamikor hajnal előtt akasztotta föl magát a kisebb épület padlásán.

Csönd van az Üvegszurdokban.

A faluban is ez vár, amikor a kihalt Fő utcára érek.

Bennem is nagy az üresség.

Elvakít a januári napsütés, amikor az ereszkedőből nyílt térre érkezem. Ismét Batinán járok. A nyári itt jártamat követő hónapokban újabb tömegsírokat tártak föl Kelet-Szlavóniában. Abban bízott mindenki, hogy a drávaszögi elhurcoltak közül is előkerül valakinek a holtteste. Én is erre az eredményre vártam riportommal. Eredménytelenül. Az általam leírt személyek közül egyik földi maradványa sem került elő. Dél-Baranyában még mindig hallgatnak az itt maradt szerbek.

Október elején történt az első, kedvezőnek tűnő intézkedés. Az Eszéki Megyei Bíróság intézkedéseit követően előzetes letartóztatásba vettek olyan 12 baranyai szerbet, akikről mindenki tudja, hogy kulcsszereplői voltak az itteni fegyveres akcióknak.

Köztük volt az a Nikola Alajica (54 éves), akinek nevét Somogyvárác Marica is említette. Letartóztatták még Mile Bekićet (55), Slobodan Durićot (54), Milan Kovaćevićet (56), Petar Mamulát (56), Svetomir Mihajlovićot (39), Duro Opaćićot (62), Milan Prusacot (48) Nikola Stojanovićot (54), Predrag Stojanovićot (42), Sreto Jovanovićot (42), és Cvijetin Cvijanovićot (52) is.

Az Eszéki Megyei Bíróság parancsa alapján 2001. májusának első hetében háborús bűnök és népirtás vádjával további hét dél-baranyai szerb nemzetiségű személyt tartóztattak le. A baranyavári (Branjin Vrh) Jovo Vuković (51 éves), Slavko Stojanović (36), Zdenko Stojanović (41), Goran Čuljak (25), valamint a metzői (Mece) Brano Tomić (39), a pélmonostori (Beli Manastir) Dušan Mihajlović (50) és a hercegszöllősi (Kneževi Vinogradi) Slavko Kecman (46) vádlottak vallomásaitól várják a legtöbb baranyai elhurcolttal kapcsolatos információt az érintettek.

Az érintettek ezektől a nyomozásoktól és perektől várják a legtöbb baranyai elhurcolttal kapcsolatos információt.

Köztük a vörösmarti Dezső család is, akinek fiát 1994. december 24-én ölték meg a helybeli csetnikek, mintegy ötven méterre az ENSZ vörösmarti központjától, mert nem akart beállni a csetnikek közé. Dezső Árpád kisfia, felesége és szülei még most is abban bizakodnak, hogy a gyilkossággal vádolt Dejan Kutić, a bűntett szemtanúja Mile Baić és mások, a horvát bíróság előtt is felelnek tetteikért.

A vörösmartiak nagyobbik része abban is bízik, hogy a nem szerb lakosság egy részének elüldözése, emberek rendszeres megverése, rablások miatt felelősségre vonják a helyieket éveken át félelemben tar-

Közös emlék Dezső Árpádról és Tűr Jánosról. A felvétel Dezső Árpád és Horváth Emese esküvőjén készült. A polgári eskü szövegét Tűr János elöljáró (a kép jobb szélén, takarva) olvasta fel a jegyespárnak.

tó félkatonai csetnik horda vezetőjét, Milan Bajićot és társait is.

A Fő utcából kiérve lezöttyenek a hegy alatti kövesútra, amely a Duna valamikori medrét követve Vörösmart felé kígyózik. Ettől a kövesúttól néhány száz méterre egy újnak mondható aszfaltút is épült a szerb megszállás alatt. Még a régi jugoszláv-szerb jövőkép jegyében tervezték. Mindent megtettek a Drávaszög Szerbiához való kötése érdekében. A háború kezdetéig nem lett belőle semmi, de a megszállás első beruházási feladata ez lett. Komolyabb hadi cselekmények esetén a dunai hidat Belső-Baranyával összekötő régi út, faluból kivezető első szakasza egy öt-tíz méter széles mélyútban van. Ezt a szakaszt néhány páncéltörővel felfegyverzett katona is tart-

A Horvátországot és Szerbiát összekötő Batinai híd

hatta volna. Szükség volt az új kerülőre. Az út kezdetétől alig ötven méterre áll a horvát határőrség és rendőrség épülete. Megállok egy pillanatra és nézem a hidat, amely összeköti Baranyát és Bácskát.

Tíz évvel ezelőtt föl kellett volna robbantani. A híd kiiktatásával nem kerülhetett volna sor a Drávaszög megszállására, hiszen nem jutottak volna át a tankok, teherautók. Egy esetleges gyalogsági támadást könnyen visszavertek volna a horvát önkéntesek.

Kézifegyver volt, de robbanószer nem. Híd nélkül nem lett volna szerb megszállás. Elhurcolások sem lettek volna és Somogyvárác Marci is élne.

De minden valószínűség szerint nem él. Házának udvarát egy vidám farkú kis kutya őrzi. Nem is vakkant, amikor belépek a nyitott kiskapun. Elkísér az ajtóig, ahol az ötvenkét éves Katica, Marci felesége vár.

„Azért ugat is, ha kell – mondja, miközben fölteszi a török kávéhoz szükséges vizet. – Megérzi, hogy ki-

re kell ugatni. Egyébként is megszokta már, hogy mindig nyitva van az utcai kapu, amióta fiammal hazajöttünk a Slavonski Brod melletti Oriovacból, ahol több éven át éltük a menekült-elüldözöttek életét.

Amikor hazajöttünk, még volt bennem egy kis félsz, de hamar fölváltotta a dac. Férjemet elhurcolták, elüldöztek bennünket, csak nem hagyom, hogy befolyásolják életem további részét is? Ez a dac és igazságérzet hozott haza bennünket. Mert mint mindenki, mi is latolgattuk jövőnket. Volt rá esély, hogy Szlavóniában maradjunk, hiszen én oda valósi vagyok. De aztán szívünk szerint döntöttünk. Itt az otthonunk, életünk nagyobb része és a jövőnk is, akár milyen is lesz. Attól kezdve csak ritkán zárom be a kiskaput. Ülök itt a szobában, legtöbbször kézimunkázom és várom Marcit. Ahányszor kinyílik a kapu, lépéseket hallok, csak nézem az ajtót, várom, hogy belépjen rajta. Igaz, hogy a hatóság halottnak nyilvánította, de halálának semmilyen bizonyítéka nincs.

A halottá nyílvánítást tudomásul vettük. Ennek köszönhetjük, hogy havi ezer kuna nyugdíjat kapunk. De visszamenőleg semmit sem fizettek ki. Megtehették volna, de ez az állam nem törődik velünk. Pedig az ország miatt nincs férjem és a fiamnak apja. Azt mondja a hatóság, hogy nem jár utána semmilyen támogatás, mert nem egyenruhában halt meg. Micsoda árulás. Hiszen 1991-ben nem is volt esély egyenruhára. Egyébként sem hiszem, hogy Marin pont erre vágyott volna. Változások voltak, ebben vett részt. Úgy, hogy beiratkozott az egyik új pártba.

A nagyszerb tervek hívei nem békés úton, nem szavazással akartak dönteni jövőnkről, hanem erőszakkal. Mint mindig, most is úgy alakultak a viszo-

Nyitott ablak, és soha sem zárt kiskapu bizakodik, hogy egyszer még haza jön a batinai Somogyvárác Ivica

nyok, hogy a mindenre kapható egyének, s főleg, akik korábban Szerbiában dolgoztak, beálltak szerb önkéntesnek. Fegyvert kaptak és ez elkábította őket. A fegyver hatalmat jelent. Ilyen önkéntes helyi fegyveresek tartották rettegésben a falut.

Ezek közül való volt az a Budacs Stevan-Dzsekszon és Mladjo Žunić is, akik 1991. szeptember 18-án, szombaton elvitték az uramat. Délután fél négykor állt meg a ház előtt az autó, amit Mladjo Žunić vezetett.

Bevitték a szerb katonai parancsnokságra és félholtra verték. Tőle is fegyvert követeltek és neveket, akikkel kapcsolatba kellett volna lennie. Persze, hogy nem volt ilyen. A verést követően haza hozták, megmutatták nekünk. Tiszta vér volt, de le sem lehetett igazán mosni, mert az orra és fejbőre is szinte leszakadt. Pár szót válthattunk csupán. Annyit mondott, hogy a Stevan Lepold verte. Ő is egy helyi fegyveres volt, aki egy szerbiai hajózási vállalatnál dolgo-

zott. Sok embert vert meg és vitetett el ezen a vidéken.

Akkor elvitték Pélmonostorra. Hétfőn, szeptember 20-án voltunk nála. Beszélhettem vele. Akkor még nem verték, csak az egyik őr, egy hercegszöllősi személy azzal fenyegette, hogy kiszaggatja a körmeit. Két napra rá, szerdán is voltam nála, akkorra már ismét megverték, majd pénteken is megjelentem a börtönben, de már nem találtam ott. Azt mondták, hogy Borovo Selora vitték őket, fogolycserére.

A kicseréltek között nem volt. Egy másik batinai, Matija Djurin hazajött. Az én férjem nem. Azt mondta, hogy nem is látta a foglyok között.

Az elmúlt évek kereséssel teltek el. Minden fórumnál, szervezetnél jártam. Eredménytelenül."

A feketébe öltözött asszony még mutat néhány féltve őrzött fotót, ami megmaradt Marciról, majd elköszönök.

Ismét a falu központja felé veszem az irányt, de most már be is megyek a Csapó-féle kocsmába, ahol hárman várnak rám: Somogyvárác Marci szomszédja és távoli rokona, a találkozást megszervező Pajo Milinković, a fogolycserét túlélő Matija Djurin és Molnár György. Egy sarokban üljük körbe az asztalt. Rögtön Csapó Laci kerül szóba, aki annak idején felvirágoztatta a helyi sportéletet. Irigyei, és az általa vezetett gáztöltő üzem kirablói őt is elhurcolták. Zomborba került börtönbe, de onnét régi kapcsolatai révén sikerült kijutnia. Családjával éveken át élt Magyarországon, Pécsett és Beremenden, majd a határ menti Donji Miholjacon próbált megélhetéshez jutni. Mire Baranya fölszabadult, egészségi állapota annyira megromlott, hogy belehalt. Az első pohár italt az ő emlékére isszuk.

Elmondják, hogy Somogyvárác Marci is megszökhetett volna a szerb megszállás kezdetén, amikor a rabló helyi csetnikbérencek és a faluba beköltözött idegen szerbek nyíltan beszéltek azokról, akiknek el kell tűnniük az élők sorából. A jugoszláv-szerb eszmék ellenfeleiről névsor készült.

De Marci nem akarta itt hagyni a családját, együtt pedig kockázatos lett volna szökni.

Még akkor sem akarta elhagyni a falut, amikor Zelember Jánost, a többpártrendszer helyi szószólóját és a Horvát Demokratikus Közösség helyi szervezetének elnökét elhurcolták. Róla sem tudni semmit. Őt is az a helyi fegyveresekből álló csoport fogta el és hurcoltatta el, amelyik Marcit is elvitte.

Elmondják, hogy a Drávaszögi Hegyalján, talán csak Hercegszöllősön volt több híve a martalóc szerbeknek mint Batinán.

Mlado Žunić, Nedo Žunić, Stevan Budać-Džekson, Damir Žužić, Pero Sailović, Stevan Lepold, Nikola Sailović, Perica Milanović, Milan Milenković és Fredi Mihajlović voltak ennek a csoportnak legszélsőségesebb tagjai. Az irányítás Hercegszöllősről és Pélmonostorról érkezett. Az elhurcolásokról onnan, a pélmonostori központból kaptak parancsot. Komolyabb ügyeknél mindig jelen volt valaki a központiak közül.

Így volt ez a helyi katolikus pap Antun Knežević esetében is. Ez a fiatal pap batinai székhellyel látta el vörösmarti és csúzai szolgálatát is. Megtanult magyarul, jó kapcsolatot tartott fenn az emberekkel, megjelent a helyi rendezvényeken, igazi pásztora volt ennek a kétnyelvű vidéknek

A pravoszláv szerbek nközül sokan a sátán földi helytartóját látják minden katolikus papban. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy a katoli-

kus templomokat sorra kifosztották begyújtották, vagy felrobbantották. A reformátusokat nem. Így akartak különbséget tenni az áldozatok között és megosztani a magyarokat. Ez sok helyütt sikerült is nekik.

A helyi katolikus pap nem menekült el, azt mondta, neki a hívek közelében a helye. Ezért elüldözték. Egy csapat fegyveres kézigránátot dobott a paplakra, elfogták és majdnem holtra verték.

A pélmonostori Pero Mamula nevű egyik szerb vezér volt a papot verő csoport vezetője. Tűr János, a katolikus egyház vörösmarti egyházközösségének vezetője családi kapcsolatait latba vetve igyekezett kimenteni Antun Knežević tisztelendőt. Az ő közbenjárásának is köszönve a pap életben maradt, Magyarországra menekült, éveken át Budapesten élt. Most ismét visszakerült Horvátországba. Egy kis szlavóniai faluban szolgál.

A batinai csoport három tagja, Stevan Lepold, Stevan Budać-Džekson és Pap Béla aztán bosszút álltak Tűr Jánoson is. Betörtek lakására, megverték, majd autóval elvitték. Minden kocsmába bevitték, ütötték, verték, de központi engedély nélkül nem merték elhurcolni, vagy megölni. A szörnyű verések eredményeként komoly szemsérülése lett és egyik veséje, lépe is súlyos sérülést szenvedett. Pár év múlva meg is halt.

Akkoriban Matija Durin volt a batinai katolikus egyházközösség vezetője. Őt, Jagetityet és Denichet is Pélmonostorra vitték börtönbe. A pélmonostori napok szörnyűek voltak. Amikor kivittek valakit a folyósó végi kinzóterembe, a foglyok agyáig hatolt a megkinzottak sikolya. A rabságot túlélő, fogolycserével szintén visszatért dályoki Stjepan Benak mesélte,

hogy Somogyvárác Marci vele volt egy cellában. Szeptember huszadikán kivitték a kínzó- és verőszobába. Minden cellába behallatszott az ordítása. Vissza már nem hozták. A fogolycserén sem látta senki, ebből arra következtetnek, hogy még ott, Pélmonostoron halt meg.

Matija egyik cellatársa, aki őr volt a Báni-hegyen lévő televíziótoronynál, ott halt meg kezei között. Őt többször is megverték. Matija szerint minden csontját összetörték. Az utolsó verést követően nem maradt egyben tíz centinél nagyobb csontja.

Nagy változás volt, amikor autóra terelték őket és elindultak Bácska felé. Nem láttak ki a teherautókból, de tudták, hogy mikor hagyták el Baranyát, Batinát. A híd dübörgése örökre fülükben maradt. A cseréig senki sem volt biztos benne, hogy nem kivégzésre viszik őket.

Még az indulás napján megérkeztek a Vukovár melletti Borovo Selóba. Ott már annyi fogoly volt, hogy nem fért mindenki el, ezért Dályára mentek. Az ottani öreg iskolában 27-en vártak sorsukra. Az ott töltött négy nap is maga volt a pokol. Minden emberi mivoltukból kivetkőztették őket a fogvatartók. A megalázások, verések folyamatosak voltak.

Naponta egyszer kaptak enni. Pléhbögrében valamilyen káposztát. Minden bögrébe beleköpött az adagot osztogatók, vagy az őrök egyike. Víz csak az udvari kútnál volt. Puskatussal vertek minden inni kívánót az ajtótól a kútig és vissza. Ugyanez volt a minden szükségvégzés alkalmával. Nem mertek már kimenni. Négy napon át állati körülmények között éltek, de kibírták, mert élni akartak.

Aztán a negyedik napon a Belgrád–Zágráb közti autópálya mentén fekvő Adasevcibe vitték őket. Ott

sorba álltak és végighallgatták Goran Hadžić csetnikvezér beszédét. A másik oldalon a horvát gárdisták hozták az elfogott szerb fegyvereseket, akik az ország megszállására érkeztek Horvátországba. Megtörtént a fogolycsere.

Az ismerősök semmit sem tudtak Somogyvárác Marciról. A másik elhurcolt batinairól, Zelember Jánosról azt mesélték, hogy egy kórházban infúzión van. Holttestét 2001. februárjában találták meg egy vukovári tömegsírban.

Ülünk az asztalnál. A kocsmában elterjedt a híre, hogy könyvet írok az eseményekről. Többen hozzánk lépnek, köszönnek, de vannak, akik laposan figyelnek bennünket.

Szerbia valóban nagyon közel van. Itt van túl, a Duna bal oldalán. Közel, alig öt kilométerre a Dunától van Bezdán magyar falu, ahol 1944. november harmadikán reggeltől késő délutánig folyt a vérbosszú. Akkor magyarok százait gyilkolták le a futballpályán.

Most Bezdánban él a mostani batinai bűnökért felelős csapat nagy része. Megtűrik őket, valamiből megélnek, fegyverfogásukért közkegyelmet kaptak a horvát kormánytól. Az emberiség elleni tetteikért csak magánperek útján lehetne igazságot szolgáltatni, de arra senkinek nincs pénze.

Egy napon megjelenhetnek a faluban is. Akkor mi lesz?

Erre senki sem akar válaszolni.

Fizetünk, szedelőzködünk.

Én a helybéli Micai testvérek felől érdeklődöm, akik rendőr létükre még 1991-ben többször figyelmeztettek a rám leselkedő veszélyekre.

Milinković Pajo pedig arra kér, találjak már az alakulóban lévő helyi ifjúsági focicsapatnak egy magyarországi kapcsolatot, mert valahova ki kéne mozdulni a faluból.

Batináról távozóban megállok egy időre a falu fölötti hegyen. Alattam a Duna és árterülete hallgat. A sokat látott folyón kecsesen ível át a híd. A gyűlölet és megaláztatás hídja. A hídon érkeztek Alsó-Pannónia lágy lankáira a balkáni hordák, a hídon vitték el a baranyai foglyok egy részét, és az összerabolt értékeket. Ezen a hídon alázták meg a baranyai szülők nagy részét, amikor Vajdaságba, onnét Magyarországra kívántak menni.

Nézem a hidat és felidézem magamban a Magyar Szó című lapban, F-ch jelzéssel megjelent egyik írást, amelyben Milan Milenković, a batinai területvédelmi törzs, az itteniek szójárásában stáb vezetőjének és a helyi közösség elnökének nyilatkoztát. „A baranyaiak is utazhatnak, ők is elhagyhatják Baranyát, de csak úgy ha előtte letétbe helyezik az útlevelüket. Mi, az útlevél letétbe helyezésekor bizonylatot, engedélyt adunk arra, hogy az illető elhagyhatja Baranyát. Erre azért van szükség, hogy ne utazhassanak tovább, ne vihessenek híreket Baranyából Magyarországra, ahova sokan átszöktek".

Nézem a gyűlölt hidat, megannyi megalázás, vetkőztetés, visszaküldés, könny és düh színhelyét. Egy autó kanyarodik a híd előtti vámház elé. Kijön egy horvát egyenruhás katona. Vajon ő ki lehet? Egyike azon szerb nemzetiségű, de most már horvát egyenruhában feszítő egykori szerb önkénteseknek, akit az ENSZ béketerve szerint a horvát hatóságnak meg kellett tartania?

A batinaiak ismernek néhány volt szerb önkéntest, aki most horvát rendőri ruhában feszítenek. Ezért

aztán megértem, hogy egyesek még mindig félnek a Leányvár alatt. Vajon még meddig? Új háborúra, vagy álruhás, igazságosztó Mátyás királyra lesz szükség, hogy félelmüktől megszabaduljanak?

Batina, 2001. január–május

A GYILKOSOK SZOMSZÉDAINK KÖZÖTT VANNAK

Rongyos hótakaró alatt lapul a falu. A kései tél gyámoltalan fehér kísérletezése összeölelkezik Kelet-Szlavónia fekete termőföldjével, átöleli a vadonat új, egy kaptafára készült épületeket. A fekete-fehér környezetben szinte világít Szentlászló vörös házainak koszorúja. A csonka tornyú református templom új tetőszerkezetét is vörös cserepek fedik. Mintegy pogány látomás, olyan a sással, nádassal teli nagy síkságban ágaskodó falu, amelyről ennek a vidéknek egyik – már meghalt – legnagyobb szerelmese és ismerője, Döme Dezső Izrael az 1960-as években írt és a Magyar Képes Újságra hagyott tanulmányának egy ide vágó része jut eszembe:

„Botond vezér, Baranya és Szlavónia uralkodója mindvégig a pogány életforma híve maradt. Szlavóniában törzse volt a pogány vallás és sámánista szertartásoknak, valamint a pogány hagyományok fenntartásának. A Valkó mocsaraiban, a Kórógy-rét nádasoktól és tocsogós berkeitől rejtett szigetein élő magyarság a történelem folyamán később is, mindig befogadta az üldözött pogány magyarokat, s szállást adott nekik. Így István király uralkodása alatt Koppány életben maradt és pogányságukat fel nem adó

harcosai is a Bakonyban, Dél-Baranya és Szlavónia mocsaraiban találtak menedéket. Ajtony menekült hívei Dél-Bácska és a Kórógy-rét mocsaraiban bujdostak. Vata fiának Béla király által üldöztetett pogány varázslói és sámánjai is sokáig a Kórógy-rét rejtett részeiben mutatták be áldozataikat."

A megmaradásért folytatott több évszázados küzdelem legújabb kori történelmében a szentlászlóiak 1989 és 1995 között mutatták be a legnagyobb áldozatot.

Az 1989-ben és 1990-ben kezdődött demokratikus változások Árpád-kori szabadságigénynek adtak utat az itteni magyarokban is. Akkor, Kovács János elnökletével és mintegy száz taggal megalakult a Horvátországi Magyar Néppárt helyi szervezete. Kezdeményezésére, és a Horvátországi Magyarok Szövetsége támogatásával napirendre került a kétnyelvű általános iskolán belüli magyar tagozat megnyitása, létrejöttek az első a magánvállalkozások is.

A faluban akkor 580 magyar, 508 horvát, 81 szerb, 11 szlovén és 3 macedón nemzetiségű lakos élt. A 81 szerb jelenléte a csetnikcsoportok és Slobodan Milošević, szerb kommunista vezér szerint azt jelentette, hogy Szentlászló szerb föld. A Jugoszláv Néphadsereg aktív támogatásával a félkatonai egységek 1991. június 26-án megtámadták a falut, amely útjában állt az Eszék irányába nyitott front nyomulásának. Az ősök jussán birtokolt falut 152 napig védték vadászpuskákkal, később géppisztolyokkal a helyiek. A védelem megsegítésére az ország más területeiről, sőt külföldről is érkeztek önkéntesek.

1991. november 23-ról 24-ére virradó éjszaka a fáradt katonák és önkéntesek áttörték az 54 napja tartó teljes ostromzárat, és Eszék felé vonultak.

A falu elesett.

A 152 napig tartó harcban az alábbi 18 katona vesztette életét a faluban:

Francsics Rudolf (1956), Kelemen Árpád (1972), Preradović Ljubomir (1957), Kis Drazsen (1970), Kuzman József (1963), Pavišić Josip (1969), Sekulić Darko(1960), Kuzman László (1967), Egyed János (1963), Dezső Mihály (1949), Szilovics József (1964), Ludas Damir (1960), Kajtaz Slobodan (1954),.

A szentlászlói polgári személyek közül meghaltak: Gyökemati Dávid (1933), Fekete Sándor (1932), Szukics György (1924), Csumran Lajos (1934), Bajusz István (1921).

A falu eleste novemberi éjszakájának szörnyű tragédiája volt, hogy a visszavonulást fedező önkéntesek egy csoportja a vasútállomás rommá lőtt épülete közelében a szomszédfalusi szerbek fogságába került. A szerbekben az egyik szomszédos horvát faluból várt felmentőket vélték felismerni, és elébök mentek. A fogságba került katonákról mind a mai napig egyetlen hírt sem kaptak. Nagy a valószínűsége, hogy Kovács István (1948), Ember István (1960), Albert József (1948) és Kuprešak Vlado (1957) már nem is élnek.

A fogságba esésük utáni napokról érkeztek ugyan kósza hírek, de azok csak kínzásokról és csonkításokról szóltak. Nem csoda, hogy az eltűntek hozzátartozói szerint inkább békültebb lelkűek azok, akik bizonyosságot szereztek rokonuk haláláról. A falu elestének éjszakáján meghaltak, illetve eltűntek a következő civilek is: Bece Etelka, Baronyi Lajos, Fülöp Sándor, Nánik Lajos, Egyed Júlianna és Bece Júlianna.

Az eltűnt Bece Júlianna családjának háza előtt állok. Az épület utca felőli oldalán egy férfi dolgozik.

Kezében éles hangon visít a téglacsiszoló elektromos gép. Szürke por veszi körül, alig vesz észre. Ifjú Bece Sándor bekísér az ajtó és ablak nélküli épület egyetlen fűthető kis szobájába. Közben elmondja, hogy Eszéken rendőr, kapott is ott egy szolgálati lakást, ezért a szentlászlói ház rendbe hozására nem kapott állami támogatást. Így aztán lassan, az összegyűlő pénztől függően javítgatja. Hol ő, hol öccse, László jön ki Eszékről. Bece László is a rendőrség kötelékeiben dolgozik, bűnügyi osztályvezetőként.

Idős Bece Sándor hellyel és jófajta helyi pálinkával kínál a meleg szobában.

– Átmenetileg lakom ugyan ezt a szobát, de most már hosszúnak tűnik ez az átmeneti állapot. Az is igaz, hogy senki sem zavar bennünket, a fiúk idejüktől függően javítgatják. Házunk Kicsit ki is lóg a többiek sorából, hiszen csak ez nem épült piros téglából. Na, meg ugye a szemközti templom, mert azt meg régi, eredeti téglából szabad csak fölépíteni, valamilyen törvény értelmében. Műemlék. Nagy dolog ez, de nyűg is. Ha nem így lenne, már régen megjavították volna. A Magyarok Világszövetsége ugyanis vállalta és el is kezdte a templom tornyának és tetőjének javítását, de amiatt a bizonyos törvény miatt leállították. Nagy kár. Szerencsére a tetőszerkezetet befejezték. Erdélyből dolgoztak itt önkéntes székely ácsok. Azok csinálták. Sokat beszélgettem velük.

Most nem történik semmi. Amikor itt járt a magyar kormány küldöttsége ígéretet kaptunk valamilyen támogatásra. El is kezdték a paplak javítását. A templom meg úgy áll csonkán. Immár másodszor az én életem alatt. A hatvanas években egy szörnyű vihar döntötte le először a tornyot. Akkortájt keletkezett az a szentlászlói nóta, amely szerint Szentlászló

szép helyen van, közepében csonka torony van. Most meg a szerbek döntötték le.

– Nemcsak a templomot, hanem az egész falut.

– Így van. Amikor végig sétálok a másik házunk felé vezető úton, és nézem ezeket az új házakat, gyakran megállok, mert helyükben még fel tudom idézni a régi, ősi ház formáját. Nagy kár a régi Szentlászlóért. Hogy micsoda nagy parasztházak voltak itt! Persze ezeknek is nagyon örülünk, hiszen gyorsan felépítette őket a horvát állam. Idővel felnőnek a nemrég elültetett fák az udvarokban és az utcákon, kerítések és kapuk kerülnek a házak elé. Akkor majd kialakul valamilyen helyi jellege a falunak is.

– A szentlászlóiak szinte mind visszaköltöztek. Nagyon ragaszkodnak a tájhoz az itteni emberek.

– Hát hogyne ragaszkodnánk, hiszen mindig is egymásra voltunk utalva. Szentlászló, Kórógy, Lacháza, Haraszti már a honfoglalás óta létezik, ahogy én tudom. De elég távol vagyunk a magyarok nagyobb részétől, akik Baranyában élnek.

Ragaszkodunk a tájhoz, hiszen a miénk, az enyém. Akkor is az enyém volt, amikor a nustrai gróf kocsisaként, siheder koromban kendert szállítottam, meg akkor is, amikor mozdonyvezetőként dolgoztam, vagy harminc éven át.

– A szerbek mégis el akarták venni. Azt állították, hogy ez is szerb föld.

– Megbolondították őket a vezetőik, ami nem volt különösen nagy feladat, mert mindig is fájt a foguk a máséra. Az igazat megvallva én azért nem föltételeztem róluk ekkora gazságot. Még akkor sem, amikor a háború előtti években szerb társaságban voltam. A szomszédos Ada szerb faluban élt az Ico Kovaćević nevű kocsmáros.

Amikor a pravoszláv ünnepüket tartották, volt úgy, hogy ötven vendége is volt. Kninből, Zágrábból, meg a környékről. Gyakran danúták az „Ide Mile i tarabe broji" („Kerítést számol Mile") szövegű nótát. Ezek még a nótáikban is mások portáját számolták. Ez a kocsmáros barátom gyakran hangoztatta, hogy a legjobb barátai magyarok. Na, kilencvenegyben aztán megmutatták, hogy milyen a szerb barátság.

– Az egész vidéket meglepte az itteni szerbek viselkedése?

– Ott kilencvenegyben már nem. Akkor már világos volt, hogy ezek egyedül akarnak irányítani mindent, meg az is, hogy el akarják venni a másét. Ezért is védtük olyan kitartóan a falut. Tudtuk, mire számíthatunk. Arra persze nem gondoltunk, hogy alattomosan gyilkolni is fognak...

Idős Bece Sándor elhallgat. Az ablak felé fordítja ősz fejét, nagyokat nyel. Aztán fölemeli poharát. A halottak emlékére iszunk egy kortyot. Köztük is elsősorban felesége, Julianna emlékére, aki már elhagyta a falut, de egy rokonával visszatért ide a legkritikusabb napokban...

Apa és fia akadozva, rövid mondatokkal mondja el a történteket.

A férfiak fölváltva őrködtek, védték a falut 1991 novemberében. Egy nap Eszékről váratlanul megjelent Sándor felesége, Julianna és Bece Etelka rokonuk, aki már hosszabb ideje Németországban élt. Azért jött haza, mert riasztó és bizonytalan hírek tömkelegét kapta ott idegenben. Hazajött, hogy találkozzon családjával. Addig győzködték az Eszéken élőket, míg ki nem vezették őket Szentlászlóra. A faluban akkor már harmadik napja nem volt kenyér,

mert Eszéken sem sütöttek. Akkortájt csak fegyveresek maradtak a városban. A férfiak megkérték a két asszonyt, hogy süssenek német lepényt, mert találtak valahol élesztőt. Szívesen megtették. Ahol az asszonyok sütöttek, de másutt is, tisztán hallatszott a túlsó oldalról küldött, fölhangosított figyelmeztetés, amely megadásra szólította föl a szentlászlóiakat. A szomszédfalusi szerbek győzködték a védőket a megadásra, meg a Jugoszláv Néphadsereg katonái is. Ígéretek hangoztak el a hágai egyezmény betartására, de mindenki tudta, hogy itt, a hágai egyezmény a valamikori Crvena Zvezda belgrádi labdarúgóklub vezérszurkolójából lett Arkán vezér önkéntes csetnikhordáit jelenti. Azon a napon különös hevességgel lőtték a falut. Abban állapodtak meg, hogy a lepénysütést követően a két asszony visszamegy a falu másik, a templom környéki részébe, amely távolabb volt a frontvonaltól. Úgy tervezték, hogy az Ambrus János-Sánta házában berendezett háborús törzsnél húzzák meg magukat, és a tervezett visszavonuláskor a törzzsel együtt mennek Eszékre. Csak napok múlva derült ki, hogy központi parancsra a törzs egy órával korábban már elhagyta a falut. A két asszony senkit sem talált az épületben. Aznap, november 20-án, az Eszék felé vezető, addig még szabad útvonalat és annak a középpontjában lévő Ernesztin falut is elfoglalták a szerbek. Ezt követően a szintén szerb falu, Palacsa irányából tüzérségi támogatással gyalogsági roham indult Szentlászló ellen. Azt az övezetet az Első Nemzetközi Egység önkéntesei védték.

– November 20-án, szerdán éjszaka mi, az utolsó védők is parancsot kaptunk a visszavonulásra. Tud-

tuk, hogy az előzetes visszavonulási terv szerint már mindenki elhagyta a falut – mondja id. Bece Sándor, miközben tőlem elfordulva valahova kinéz az ablakon. Hallgatunk. Érzem az életre szóló tragédia jelenlétét. A lelkiismeret-furdalást, a sors elátkozását. Minden tervvel és hírrel ellentétben, akkor el kellett volna menni a törzs épületébe. Akkor is, ha mindenki tudta, mondta, hogy a törzs már kivonult, Eszéken van.

Igen. A házban ott lapult, rettegett a két asszony. Bece Julianna és Bece Etelka. Vártak valakire. A sajátjaikra, a család férfi tagjaira. Istenre. Senki sem ment arra. Miért is ment volna? Hiszen a törzs már kivonult.

Kint a ház előtt elhallgatott a téglacsiszoló hangja. A szobába belépett az ifjú Bece Sándor. Egy kis pihenésre. Érkezése feloldja a benti feszültséget

– Golyóeső, robbanások, sebesültek, halottak. Kúszva-mászva igyekeztünk ki a faluból – folytatja az ősz Bece Sándor. A babatai kanális felé igyekeztünk. Nehéz volt, mert két zágrábi sebesültet is vittünk. Novemberi hideg volt, csöcsig érő vízben mentünk át a még szabad Ivanovác felé. Nem mindannyian. Mi nem hivatásos katonák, hanem önkéntesek voltunk. Nehezen viseltük el az állandó halálfélelmet. Ketten közülünk összeroppantak, nem jöttek velünk tovább. Előbb Egyed Pindrek Sándor fordult vissza. Egyedül. Amint később megtudtuk, szerencséje volt, mert nem Arkán csetnikjei, hanem a JNA katonái fogták el. Sremska Mitrovicára vitték, ahol megismerte egy katonai vezető. Amikor rendes sorkatonai idejét töltötte még a háború előtt, ez a vezető volt a felettese. A fogolycserére összeállított csoportba került, és egy

nemzetközi fogolycsere útján szabadult. Most a tengeren él. Háza itt van a faluban.

A másik összeroppant barátunk Fülöp Sándor volt. Amikor átértünk a jéghideg kanálison, eldőlt és rá akart gyújtani. Persze nem engedtük, hiszen éjszaka ellenséges területen voltunk. Ettől kiborult. Mire lefoghattuk volna már ismét a vízben volt és visszament a faluba, amely akkor már teljes rom volt, és csak a két legjobb egység védte. Az egyiket Horty Pista, a másikat Koco vezette. Azóta semmit sem tudunk róla. Biztos, hogy a többiekkel együtt ölték meg.

November 21-én mi már Eszéken, a Vörös laktanyában voltunk. Fiaimmal nagyon megörültünk egymásnak. Ott éltük át életünk legnagyobb csapását. Azt kérdezték tőlem, hogy Anyi hol van? Hát, mondom, nincs itt? Hiszen a törzs már tegnap kivonult, és ő is oda ment! A törzs tagjai nem találkoztak velük. Akkor tudtuk meg, hogy korábban vonultak ki, mint ahogyan terveztük.

Még maradt egy szikra remény, hogy másokkal lehetnek, vagy ott vannak a faluban és majd megmenekülnek az utolsó egységgel.

Idős Bece Sándor ökle rászorul a pálinkás pohárra, fia pedig a lehorzsolt ujjait vizsgálgatja. Az özvegy Bece Sándor csak jó idő után folytatja:

– Eszéket is lőtték, a civil önkénteseknek tovább kellett vonulniuk. November 22-én már Magyarországon, Szigetváron voltunk. A szigetvári várban 170 szentlászlói kapott menedéket. De ezt tudja, hiszen ott már találkoztunk, amikor a Magyarok Világszövetsége segélycsomagjait és kanadai pénzadományt osztottak ki közöttünk.

November 24-én elesett Szentlászló is. Akkor szóltak a várban, hogy néztem-e a televíziós híreket? Nem néztem.

Előbb csak szófoszlányokból, később már teljes elbeszélésből tudtam meg, hogy az újvidéki televízióban riportfilmet mutattak be Szentlászló „visszafoglalásáról" a szerbek.

Látszott a teljesen lerombolt falu, a diadalittas katonák és öt holttest is. Ezek mellett állt egy falubeli szerb, Žarko Milanović, aki a holttesteket mutogatva arról beszélt, hogy most láthatja a világ, hogyan gyilkolták le az usztasák a szentlászlói magyarokat. Baronyi Lajosé, Nánik Lajosé és Egyed Sándoré mellett két női holttest is volt...

Most láthatják, hogy mit tettek a magyar asszonyokkal. Ezt mondta a Žarko Milanović, akinek emeletes háza volt a vasútállomás mellett, meg egy takarmányboltja, és Szentlászló meg Ernesztin között egy motelja. Falubeli szerb volt. Mindannyiunkat jól ismert.

– Most hol lehet?

– Úgy tudjuk, hogy valahol Bácskában él az öccsével, Kezo Milanovićtyal. A Kezóról van egy fényképe is a helyi vezetőknek. Titokban fényképezték le az iskola tetejéről. A fényképen az Arkán önkénteseinek egyenruhájában feszít, a vele hasonszőrű gyilkosokkal együtt.

– A holttestekről, eltemetésről eddig semmi sem szivárgott ki?

– A szomszéd falvakban maradt, vagy visszatért szerbek bizonyára többet tudnak ezekről a dolgokról, mint amennyit bevallanak, de hallgatnak. Védik a sajátjaikat, meg a közös bűneiket. A háborús bűnö-

Kihantolják a meggyilkolt szentlászlói Egyed János holttestét (1998.03.23.)

sök elleni perek során egy -két félmondat arra utalt, hogy a legyilkolt szentlászlóiakat valamilyen kútba dobták. Ez is bevett szokása a csetnikeknek. Az Eszék és Vukovár közötti Dályhegyen, Almáskán több halott maradványait találták meg a hegyi ku-

takban. Annak is híre kelt, hogy itt temették el őket valamelyik ganésdomb alá, de miután ki kellett vonulniuk a vidékről, kiásták őket, nehogy megtalálják, és elvitték Bácskába. Egyes hírek szerint Prigrevicán földelték el őket ismét.

A faluban eddig egyetlen ember, az 1991 novemberében meghalt Egyed János holttestét találtuk meg. Huszonnyolc évesen halt meg a falu védelmében.

Hosszabb időre van szükség, hogy ezekre a szörnyűségekre fény derüljön, hiszen majdnem minden itt maradt szerb érintett bennük. De ha egyszer valaki vallani kezd, akkor jön majd az igazság, mint az áradat. Így volt ez a Szukics Gyurival is. Ő volt a falu első háborús áldozata, akit 1991 augusztusában gyilkoltak meg a szomszédfalusi szerbek. Akkor a szomszédfalusi, palacsai szerbek egy kisebb csoportja bejött a falu azon részébe, ahol Szukics lakott. Gyuri kéményseprő szomszédja nem hitt nekik, ezért elbújt a padláson, de a cserepeket fölemelve belátott a szomszédos udvarra. Szegény Szukics kijött az udvarra, és pálinkával kínálta a palacsaiakat. Azok megitták, majd belelőttek Szukics Gyuriba. Persze ez nem volt elég, még át is vágták a torkát.

Már jócskán szürkült, amikor Eszék felé indultam Szentlászlóról. A falu elnéptelenedett főutcáján autózva vágott belém egy régi emlék. A szentászlói, faragott padtámla. Még kezdő újságíró koromban kaptam itt egy riportalanyomtól, hazavittem és régi fényképek alapján tölgyfából csináltattam neki testet. Ott állt a vörösmarti házunk tornácán. Különösen kora délelőtt ültem rajta, ha az írás otthon tartott. Ma már meg nem tudnám mondani, kitől kaptam a padtámlát, ahogy azt sem, hogy megközelítően melyik új ház helyén állt az a régi, ahol megajándékoztak. A régi házak emlékével együtt a padom is eltűnt kirabolt vörösmarti házamból.

Amikor a Vinkovcit Eszékkel összekötő útra kanyarodom, visszanézek a csonka tornyú falura.

A látvány kissé megnyugtat, hiszen ott van Szentlászló, nem tűnt el, hiába rombolták földig a szerbek. Hatalmas erők lakoznak az itteni emberekben. Olyan erők, amelyek vissza vezetnek a lápba menekülő ősmagyarokig. És ez az élni akaró erő megsemmisíthetetlen. A falu első elnevezése Ásványtő volt, aztán 1313-tól Lászlófalva, majd Szentlászló. Évszázadok során, névcserékkel megmarad ez a település. Pedig a közeli szomszédságban eltűnt néhány a XI. században még ismert település, mint Egefalva, Szeg, Csivar, Okosfalva, Besenc, Besenyő és Kelud is.

Szentlászló áll, lakosai – magyarok, horvátok – visszaköltöztek. A legújabb kori hordák okozta sebek viszont nagyon lassan hegednek.

Szentlászló, 2001. február

AZ ÉLET KÖZEPETTE IS KÖRÜLVESZ A HALÁL

„Szeretek Siklóson élni. Nemcsak azért, mert 1995-ben ide nősültem és feleségem éppen ezekben a napokban szülni fog, hanem azért is, mert valódi otthonommá nőtt ki ez a kis város. Ha megfelelő mértékben foglalom le magam a napi örömökkel és feladatokkal, akkor nyugodt a belső életem, de nagyon sokat gondolok horvátországi múltamra, szülőföldemre és barátaimra. Néha találkozom itt a városban hazaiakkal, akik vagy vásárolni jönnek, vagy csak átutaznak. Sokat gondolok Erzsi nénire is. Nyugdíjba ment? Ez meglep. Hallottam, hogy valamilyen politikai döntés és pénzelvonások miatt minden munkahelyet megszüntettek a Horvátországi Magyarok Szövetségében, de, hogy még az adminisztrátori állásra sem jut! Ez nagy szégyen. Igen, a háború mély ellentéteket hozott, és sok igazságtalanságot is. Az igazán szép emlékeim között nagyon fontos helyen vannak azok az évek, amikor a HMSZ Központi Tánccsoportjában táncoltam. Barátaim, kapcsolataim nagy része is onnan ered. Erzsi néni kitűnően összetartotta az állandóan változó társaságot, A nyári táborozások, fellépések ifjúságom legszebb emlékeit idézik. Ha találkozol Erzsi nénivel, add át az üdvözletem.

Amikor 1991-ben megszöktem a Jugoszláv Néphadseregből és Eszékre kerültem, sokat jelentett a HMSZ és az Erzsi nénivel való beszélgetések. Akkor kaptam az otthoni szörnyű híreket is. Szüleim tragédiájával kapcsolatban a mérhetetlen fájdalmon kívül hatalmas tehetetlenség, néha düh önt el. Szörnyű, hogy most nem osztozhatnak örömömben, nem ölelhetik meg és nem játszhatnak majd unokájukkal.

Éjszakánként, meg ilyen találkozáskor, mint amilyen ez a mostani is, ördögi körbe zárva érzem magam. Gondolataim tehetetlenül zakatolnak bennem és nem tudnak kitörni a múlt okozta fájdalom köréből. Vajon mit tehettem volna? Vagy mit kellett volna nekik tenniük, hogy életben maradjanak? Azt hiszem, semmit sem tehettek. Épp úgy nem mint a többi bellyei áldozat, akiket megöltek 1991-ben.

Én sem tehettem semmit, hiszen a rendes sorkatonai időmet töltöttem 1991-ben. A tengermelléki Šibenik városában szolgáltam. A nyár során már teljes háborús viszonyok között éltünk. A horvát gárda és belügyi erők csapatai körbevették a várost és lőtték a kaszárnyánkat. A kaszárnyán belüli lőszerraktárt 100 sorkatona és két tiszt védte. Mondanom sem kell, hogy sokunk a horvát önkéntesekkel szimpatizált, de ennek nem mertünk hangot adni, hiszen jól tudod, hogy a JNA-ban alapeszme volt a többnemzetiségű katonai egységek fölállítása. Állandóan a szökésen törtem a fejem. Az egyik igen heves támadás alatti héten sikerült olyan napot kifognunk, amikor két albán nemzetiségűvel voltunk őrségen. Velük megegyeztünk, könnyű volt. Egy vajdasági magyar és egy szerb társammal megszöktünk. Az albánok ott maradtak, de nem lőttek ránk és nem is riasztottak a szökésünkkor.

A kaszárnyán túl indultunk neki a határnak, a minket lövő horvátok irányába. Benne volt a veszély, az életveszély ebben a tettünkben, mert le is lőhettek volna bennünket. Még véletlenül is. Bíztunk azokban a hírekben, amelyek a horvát rádiókból érkeztek felénk, és amelyek a szökésre, illetve az átállásra biztattak bennünket. Sikerült átjutnunk hozzájuk. Nekem az egyik helyi önkéntes adott átmenetileg helyet a városban. Másnap a bíróságra mentünk, ahol nyilatkozatot adtam és szabad lettem. Egy hetet töltöttem a városban. A horvát gárda éppen akkor indított döntő támadást a sibeniki híd elfoglalásáért. Kaptam civil ruhát, némi pénzt és elhagytam a várost. Föl, északnak nem mehettem, mert egész Bosznia háborúban állt, Eszékre lehetetlen lett volna eljutni. Splitbe mentem, ahol átmeneti szállást kaptam egy erre a célra kijelölt szállodában. Ott kaptam meg a menekült státuszt bizonyító dokumentumaimat, amelyekkel már nyugodtabban utazhattam. Rijekába, onnét Zágrábba, onnét pedig vonaton Eszékre utaztam október második felében.

Eszék akkor a frontvonal közepén volt, nagyon nehéz helyzetben. Én is. A Németországban élő Huba bátyámmal sikerült telefonon beszélnem, de ő sem segíthetett. Pénzt nem tudott küldeni, nem volt rá mód, pénz nélkül meg nem tudtam kiutazni hozzá. Útlevelem sem volt. Az egyetemisták otthonában laktam. Baranyát már elfoglalták a szerbek. Hiába volt tőlem három kilométerre Bellye falu, és ott a szüleim, mert elérhetetlen volt akkor minden. Abban az időben, 1991 végén kaptuk a gyilkosságokról szóló híreket. Én is. Az ilyen rémhíreket nehéz befogadni. A remény örökké él az emberben. Bennem is. Reméltem, hogy nem igaz a szüleimről szóló hír. Nem haltak meg. Talán csak megverték, kirabolták őket.

Ekkor, november végén álltam be a horvát gárdába. Belső késztetést is éreztem erre, és a helyzetem is ezt kívánta. Volt lakásom, fizetést is kaptam, és nem utolsó sorban barátokra, társakra is leltem. A horvát hadseregben kisebb-nagyobb megszakításokkal 1991 novemberétől 1994-ig szolgáltam.

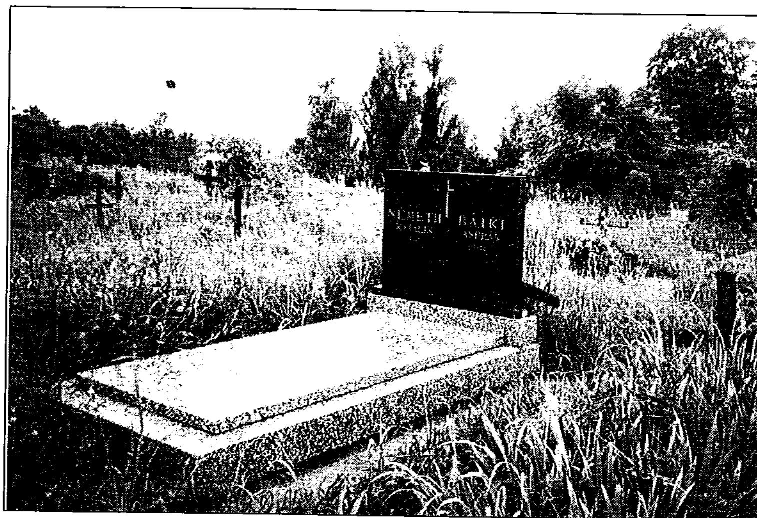
Akkor nagyon fáradt voltam. Testileg és lelkileg is. Áldásként fogadtam a Horvátországi Magyarok Szövetsége segítőkészségét. Közvetítésükkel kerültem a balatonalmádi Balaton Akadémiára, ahol egy évet tanultam. Ma is hálával gondolok erre az időre, Ott szedtem össze magam a többéves sokkos állapotból.

Felejteni persze nem tudok. És megbocsátani sem, de élni akarok, továbbvinni azt az életet, amely napokon belül megszületik. Az új életem a bellyeire épül. Arra amelyiket esztelen rablás és gyilkolási vágy tört ketté.

Édesapám, az 1940-ben született Bátki András, édesanyám, az 1936-ban született Németh Katalin, valamint öreganyám, az 1911-ben született Németh Mária rablógyilkosok áldozata lett.

Édesapám éveket dolgozott Németországban. A megtakarított pénzén Bellyén épített házat, és 1990-ben hazaköltözött. Akkor minden olyan szépnek tűnt. Egy év múlva kitört a háború. Amint mondtam, én éppen a sorkatonai időmet töltöttem Sibenikben. Amikor a szerbek és Jugoszláv Néphadsereg Bezdán felől bevonult Baranyába és elfoglalta az Eszékhez legközelebbi falut, Bellyét is, még itthon voltak.

Eszék ostromának kezdetén, amikor a Dráván túlról, a horvátok is lőtték már nehéztüzérségükkel, aknavetőkkel, szüleim Magyarországra mentek. Rövid

A bellyei Bátki Andrást és Németh Katalint Várdarócon újratemették

időt töltöttek a pécsudvardi rokonaiknál. A harcok csitulása után visszamentek Bellyére. Néhányszor összetűzésbe kerültek a helyi fegyveresekkel, akik gyakran zaklatták őket. Olyan kifogásokkal éltek, hogy későn, vagy nem elég jól sötétitettek be, meg ehhez hasonló mondvacsinált okokkal. Azt hiszem, hogy el akarták őket üldözni, hogy a hátramaradt házat kirabolhassák. Ők azonban nem mentek sehova.

1991. december 22-én este három fegyveres tört rájuk. Éppen vacsoráztak. A hírek szerint rögtön lelőtték őket. A gyilkosságokat követően nyomban teherautóra rakták az ingóságot és elvitték. Egy falubeli ember temette el mindhármukat a helyi temetőben. A béke beálltával a horvát hatóság újravizsgáltatott minden bellyei gyilkosságot. Szüleimet és öreganyámat is kihantolták. Én is részt vettem az azonosításban. A csontok sérüléseiből kiderítették,

hogy közelről, nagy erejű sorozatlövésekkel végeztek velük. Most már rendezett körülmények között nyugszanak a várdaróci katolikus temetőben. Azt mondják, hogy gyilkosaik Vajdaságba távoztak.

Egyikük, a helybéli Jagoda Dobrokes volt, társa pedig a háborút megelőző évben Bellyére költözött Dušan Boljević nevű crnagorac (montenegrói), aki addig valahol a skandináv országokban, alighanem Norvégiában élt. Szüleimen és nagyanyámon kívül más bellyeiket is ők öltek meg. A magyarországi és vajdasági sajtó is írt 1994-ben erről a házaspárról. A szerb Bonnie és Clyde nevet adományozták a gyilkosoknak, akik 1991. október 23. és december 16-a között 18 bellyei lakost öltek meg. A belgrádi Vreme című újság is írt akkortájt az esetről, megemlítve Borivije Živanović nevét is, aki azt állította, hogy rendőrök fedezik a gyilkosokat. A Vreme szerint a gyilkos házaspár ölte meg Sajtos Jánost, Orgyán Sándort, Mijo Pećeket, Fehér Józsefet, Fehér Borbálát, Dárió Eduardot, Marija Malobašićot, Skvorc Mihályt és Katicát, Urbanovics Lajost és Krisztinát, Gettó Istvánt, Bátki Andrást, Bátki Katalint, Német Ferencet, Német Máriát, Bagarić Metódot, Ranogajec Mirkót.

Stevan Maljkovićról, a falu akkori területvédelmi katonai törzsének vezetőjéről is írt az újság. Maljković, saját állítása szerint, kiderítette, hogy Fehér Józsefet és Borbálát biztosan Boljević fegyveresi ölték meg, és azt jelentette is a pélmonostori közvádlónak. A közvádló azzal vetette el a feljelentést, hogy háborúban ki törődik az ilyen dolgokkal, különösen ha egy jó szerb harcosról van szó. Később mégis vádat emeltek ellene és 20 év börtönre ítélték. Olyan hírekről is olvastunk, hogy elmegyógyintézetbe vit-

ték. Egyik védőbeszédében a többszörös gyilkos még méltatlankodott is, olvashattuk Major Nándor írásában, amely 1994. május 25-én jelent meg a Magyar Szóban: „Mindazt amit Jagoda és én elkövettünk, a szerbség javára tettük. Engem, annyi csata részvevőjét, a legnagyobb harcosok egyikét, évek óta törvényszéki ítélet nélkül mégis börtönben tartanak, miközben a szerbség árulói, a háború alatti és utáni rablók és tolvajok háborítatlanul élnek. Nincs az a bíróság se Krajinában se Szerbiában, amelyik ítélkezhetne felettem.

Ritka bátor és tisztességes tettként éltem meg akkor ezt az írást. Azóta viszont több év eltelt, a horvát hatóságok nem kérték a gyilkosok kiadatását. Legalábbis én nem tudok róla. Lehet, hogy már szabadok. Sajnos az illetékes szervek nem vállalják az ilyen perek újrafelvételét. Minden marad a rokonságra, akik pénz nélkül rendszerint semmit sem tehetnek. Egyébként is, az otthonaikba visszatérő horvátországi magyarok majdnem mindegyikét lefoglalja a túlélésért való mindennapos küzdelem. Arra sincs elég pénzük. Szinte minden visszatérő üres házat talált, elölről kell kezdenie az életet.

Én is így vagyok. Bellyei házunk ma már üres. Végre elhagyta a közeli pusztákról beköltözött család. A szomszédos Dárdán vettek házat. Most igyekszem valahogy rendbe tenni a házunkat. Ne mondhassa senki, hogy Bátki Csaba nem törődik a szülői házzal. És hogy így alakult az életem, nem valószínű, hogy hazaköltözünk, hiszen itt Siklóson is otthonra, családra találtam, de bátyám még hazaköltözhet Németországból."

Ülünk a siklósi kávézóban. Időbe kerül amíg vissza tudunk zökkenni a mindennapok hangulatába.

Kinn az autóból még adok Csabának a Horvátországi Magyarok Szövetsége legújabb Évkönyvéből egyet és elváltunk. Még megígéri, hogy postán küld egy fotót, majd kerékpárra ül. Siet haza várandós feleségéhez.

Én is indulok. Autórádióm rossz, nincs ami lekösse, elterelje gondolataimat. A múlt képei pörögnek előttem. Mint egy vetítővásznon, úgy jelennek meg az eső áztatta szélvédő üvegén. Látom az 1991-es tömeget, amikor a baranyai szerbek éppen Bellyénél tüntettek, attól való félelmükben, hogy a horvát rendőrség Eszékről erősítést küld a leszakításra és elszerbesítésre előkészített Dél-Baranyába.

Táborképek, gyűrt arcú menekültek, újságcikkek villannak elém. Köztük annak a riportnak egyik részlete is amit még 1994. december 14-én írt egy Juhász Attila nevű újságíró, akit beengedtek a szerbek által megszállt Drávaszögbe. Beszélt néhány akkori vezetővel is. Željko Milisavljević, a pélmonostori krajinai belügyi titkárság bűnüldözési osztályának akkori vezetője szerint a sajtó eltúlozza a bellyei gyilkosságok ügyét.

„Rendőrségünk nem foglalkozik külön a háborús időszak bűncselekményeivel. Nem tudunk, és nem is jelentett senki olyan esetet, amely szerintünk háborús bűnténynek számítana. A Boljević-ügyről az ügyészség mondhatná el a magáét. Szerintem az esetet a hírközlő szervek túldimenzionálják. A legfontosabb, hogy minden bűn elnyerje büntetését. Az is lehet, hogy ez az eset nem is igazi háborús bűntett. Gyilkosságról van szó, és azok felett ítélkezik az igazságszolgáltatás. Igaz is, mert ki a háborúban bűnösebb: a kisstílű rablógyilkos, vagy az irányító, a felbujtó..."

Az újságíró Vaso Žigićnél, a pélmonostori végrehajtó bizottság akkori elnökénél is rákérdezett a háborús bűnökre. A drávaszögi többnemzetiségű jövőről, addig folyékonyan beszélő elnök, e kérdés feltevésekor arra kérte az újságírót, hogy kapcsolja ki a magnót, majd elmondta: „Az ő perükre még egyetlen volt jugoszláv köztársaságban sem került sor. Még nincsenek tisztázódva teljesen a dolgok. Az a legfontosabb, hogy az igazság mindenkit elérjen."

Mind jobban esik, az eddig csak szitáló eső. Bekapcsolom a törlőket. A vizet igen, a múlt rémképeit nem törli le előlem. Nyik-nyak-nyik-nyak, fogak között csikorgó homokként nyöszörög az ablaktörlő, bennem pedig a vers:

Maga a halál már rég nem fontos.
Csak a hogyanja és miértje zakatol bennem.

Maga a halál bennünk, azokban van,
kik kívül maradtak a templomokon,
hogy őrködjenek a bentlakókon,
vélt-valós feladatokon.
A belém költözött halál úgy tett szárazzá,
mint megcserepesedett, víztelen iszapban
kinyílt kagylót, az életet őrző nap.
Nincs könny.
Azokat máskor, váratlanul engedélyezi,
miután a gyűlölet és fogzomonánc–pattanás
elvonult.
Mert maga a halál már bennem van.
Együtt lakunk.
Itt ül mellettem a kocsiban,
kinéz a pisztolycsőből,
majd a koponyacsont mögé fészkel be.

Maga a halál már rég nem fontos.
Csak a hogyanja és miértje zakatol bennem.
Ketten vagyunk.

Siklós–Bellye, 2001. február-március

„ARCUKON FÁRADT MELEGSÉG ÉS BIZALOM PÁRÁLLIK"

A vörösmarti Várhegyen állok, és magamba szívom az alattam elterülő Drávaszögnek, más néven Dél-Baranyának, vagy Baranyai-háromszögnek nevezett vidék rezdüléseit, színeit. Utasi Mária Baranya című versét látom képekben:

Tarkón lőtt virág.
Zsoltárköves
liliomlángú
tisztaszobák
gyolcsa-csöndje.
Bennük az alma,
világoló arcok
a bodzafán;
s felette varjak,
varjak.
A halált dalolók.

Itt állok a vörösmarti Várhegyen és nézem a falu néptelen utcáit. A Várhegyet és a szemközti Kishegyet elválasztó Deák-szurdok présházai előtt sem mozdul semmi. Nehéz ideképzelni azt a XVI. századi világot, amelyről Baranyai Júlia, a falu egy-

kori tanárnője, Vízbe vesző nyomokon című könyvében a következőket írja:

„A Kishegyről mélyút vezet lefelé, ezen siethettek le a XVI. században a veresmarti diákok a Dunához, és ezért nevezik ezt az utat még ma is Deák-szurdoknak. A szájhagyomány szerint a régi veresmarti gimnáziumot 200 diák látogatta.

...Fábián Zoltán, a hajdani vörösmarti tiszteletes még abban a szerencsés helyzetben volt, hogy átkutathatta a hajdani református templom toronyszobájában őrzött régi levéltár adatait, amikor megírta a vörösmarti református egyház történetét 1547-től 1910-ig."

Nehéz ideképzelni a királyi döntéssel és levéllel mezővárossá nyilvánított 3500 lelket számláló egykori települést. Így is szép látvány, hiszen megmaradt. Évszázadok során nem tűnt el, mint a hódoltság idejére már megszűnt közeli Danócz város, vagy Csatár falu. És megmaradt lakóinak egy része is. Csak egy része, hiszen a török, tatár, osztrák és szerb rablóhadjáratok igencsak ritkították az itteniеket.

A két legutóbbi népirtás a szerbekhez kötődik. Ezt tették a második világháború utáni vérbosszújukkal és az 1991-es etnikai tisztogatásukkal is.

Az 1991-ben elhurcolt és meggyilkolt baranyaiakról a Horvátországi Elhurcoltak és Meggyilkoltak Felkutatásával Foglakozó Közösség rendelkezik a legfrissebb adatokkal.

Ezek szerint a szerb agresszióban 15 000, főleg civil személyt öltek meg. A sebesültek száma 50 000, a szerbiai és a bosznia-hercegovinai gyűjtőtáborok szörnyűségeit 7500 ember szenvedte át. Horvátországban 120 olyan tömegsírt találtak, ahol a szerbek

áldozatait temették el. Ezek közül már 1908-at azonosították. Feltártak és azonosítottak további 1095 olyan áldozatot is, akik külön sírban feküdtek. További 1600 eltűntről azonban még mindig nincsen adat.

Ennek ellenére Dél-Baranya, Kelet-Szlavónia és Nyugat-Szerémség magyarsága ha megcsappanva is, de tartja magát. Lassan visszatérnek a szomszédos országokba menekültek is, és helyben próbálják folytatni az életet.

Nem valósult meg az a nagyszerb vízió, amely a másként gondolkodók örökös elüldözéséről szólt, és amelyről szerencsére korhű dokumentumok, írások is vallanak.

A Fehér Könyvben leírt adatok több országban történt közlésének következtében a Dél-Baranyát megszálló szerbek vezetői is nyilatkozni kényszerültek. A megszállt Dél-Baranyáról több jugoszlávbarát írás jelent meg vajdasági magyar újságírók tollából, akik az önállósulás híveit igyekeztek befeketíteni és egyben mindent megtettek a szerb rémtettekről szóló hírek elkerülése, elkendőzése érdekében. Szerencsére nem ezek voltak többségben. A gyakorlatilag Szerbiához csatolt Baranyai-háromszög néhány régi újságíró barátjának is sikerült helyszíni riportot írnia. Ezek az írások fontos dokumentumai lehetnek a mostani kutatásoknak, helyzetértékeléseknek. Az újvidéki Magyar Szóban Polyvás József tollából jelent meg egy beszélgetés 1992-ben, amelyben a horvát állam részéről később háborús bűnökkel vádolt Borivoje Dobrokes, a megszállt Baranya területi védelmi egységeinek parancsnoka nyilatkozott. Az újságíró azon kérdésére, hogy mit tartalmaz az a határozata, amely megtiltja a menekültek visszatérést Baranyába, a következőket válaszolta:

„– Annak az eredeti célnak, hogy itt továbbra is Jugoszlávia legyen, s Baranya Vajdasággal, Szerbiával együtt az ország alkotórészét képezze, igen sok ellensége van. A baranyai horvátok és – sajnos – az itteni magyarok között is. Voltak akik nemcsak fegyvert ragadtak hanem ránk is lőttek. Nos az ilyeneknek nincs lehetőségük a visszatérésre. Nem engedjük meg nekik.

– Az ilyenek között vannak-e magyarok?

– Vannak, az első közöttük Csörgits József, ő első az elsők között, aki nem térhet vissza.

– Fegyvert fogott?

– Nem, de már pártjával, a Horvátországi Magyarok Néppártjával együtt Horvátországnak Jugoszláviától való elszakadása mellett foglalt állást.

– Magyarországi lapokban olvastuk, hogy körözik, és vérdíjat is kitűztek a fejére, 40 000 márkát. Igaz ez?

– Erről én nem hallottam. Valószínűleg újságírói kacsa.

– Kik azok, akik nem térhetnek vissza?

– Az erre vonatkozó községi határozat szerint azok, akik fegyvert ragadtak ellenünk, akik a politikai viták folyamán szélsőséges magatartást tanúsítottak, akik követelték Horvátország elszakadását Jugoszláviától, a katonaszökevények. Az ilyenekkel nincs mit tárgyalnunk."

A szerb vezető arról is beszélt a cikkben, hogy a baranyai templomokban a horvát neheztűzérség tett kárt, nem a szerbek robbantották vagy gyújtották föl őket.

A Kormoran című újságban (1992. októbere) a minden szerbek elnökének Slobodan Miloševićnek kinagyított fotója alatt trónoló Borivoje Živanović, ak-

kori községi elnök is nyilatkozott a baranyai magyarok pártjának a Horvátországi Magyar Néppártnak tagjairól.

„–A magyarokkal szemben engedékenyek vagyunk, bár a Magyar Néppárt tagjai rosszabbak voltak, mint az usztasák. Alig tudtuk őket összefogdosni a határban."

Ez is vallomás. Arról, hogy kik hurcoltak el nem szerb embereket 1991-ben, és arról is, hogy kik bátorítottak, adtak ki parancsot elüldözésre, agyonverésre, vagy gyilkosságra. Azok helyett, akiket nem tudtak „összefogdosni a határban" másokat fogtak el, kínoztak meg vagy öltek meg.

A batinai, hercegszöllősi, dárdai fegyveresek mellett Vörösmartnak is megvolt a saját hordája. Ez a horda járta éjszakánként az utcákat, dobált írásos, megfélemlítő üzeneteket azokba a házakba, amelyeket rablás céljából kiszemeltek maguknak. E horda tagjai lövöldöztek házakra a szomszédos Csúzán is. Vörösmarton a Milan Bajić vezette csapat tartotta rettegésben a lakosságot, rabolt ki házakat, veretett meg arra kiszemelt egyéneket a régi iskola épületében berendezett helyiségekben. Az így megvertek közé tartoztak a Dezső testvérek: Attila és Árpád is. A hordákra jellemző gyávasággal végeztek Dezső Árpáddal, akit többször bevittek a régi iskolaépületben berendezett vallatóközpontba, és ott vertek meg. A megtörni nem akaró fiatalembert végül is 1994. december 24-én hallgattatták el. A tüzelő fával háza felé tartó Dezső Árpád az egyik helyi italkimérőbe tért be, ahol a falut rettegésben tartó szerb-magyar banda tagjai sörrel öntözték le, mintegy pravoszlávvá „keresztelték", hogy még aznap este fegyverbe kényszerítsék. Dezső Árpád aznap éjszaka a főutcán lévő házukban tisztálkodott, amikor két fegyveres rátörte az ajtót. Édesanyja, felesége és kisfia jelenlétében kézzel, lábbal, puskatussal félholtra verték, majd kivonszolták az utcára, hogy elvigyék – mint ahogy mondták – a boszniai frontra. Kint az utcán, mintegy száz méterre házuktól pisztollyal fejbe lőtték. Tették mindezt alig százötven méterre a vidék legnagyobb ENSZ központjától, ahol a nemzetközi erők fegyveresei éltek, és felügyeltek a békére.

A Dezső Árpádot gyáván meggyilkoló hordának tagja volt a faluba Horvátország más területéről beköltöző Dejan Kutić, és baranyai, karancsi származású Mile Bajić is.

A szörnyű gyilkosságot követően – eszéki és budapesti közvetítéssel – Peter W. Galbraith, az Amerikai Egyesült Államok akkori horvátországi nagykövete személyesen kereste föl Dezső Árpád Emese nevű feleségét és József nevű, árván maradt fiát. Ennek a látogatásnak és közbenjárásnak köszönhető, hogy a fiatalasszony és a gyermek elhagyhatta a megszállt Dél-Baranyát és Eszékre költözött.

A demokráciát és a szabadságot zászlajára tűző európai sajtó sajnos nem a célkitűzéseinek megfelelően követte ezeket az eseményeket.

A Jugoszlávia szétesésével foglalkozó politikai dokumentumkönyvek közül legszínvonalasabbnak tartott *Jugoszlávia halála* (Laura Silber és Allan Little, 1995. London) is csak két helyen foglalkozik Horvátország itteni területeivel. A Jugoszláv Néphadseregről írva megemlítik, hogy Eszéknél nem várták meg, amíg az önkéntesekből álló horvát gárda körbefogja a kaszárnyákat, hanem szeptember 17-én, a várostól keletre és délre helyezkedtek el, ahonnan a rá következő három hónapban kulcsszerepet játszottak Eszék lövésében (235. oldal):

„Vukovár eleste egész Kelet-Szlavóniát meggyengítette. A jugoszláv hadsereg egy héten belül továbbvonult. Ernestinovo és Laslovo falvai (Szentlászló horvát neve – *a szerző megjegyzése*) a Vukovárt legyőző könyörtelen pusztító erő áldozataivá váltak."

Nagyjából ennyi.

A többi az itt élőkre, a dühöngő pánszlávizmus megszállottjait túlélőkre, újbóli otthonalapítókra marad.

A szerb agresszió következményeként Dél-Baranyából, Kelet-Szlavóniából és Nyugat-Szerémségből 66 595 nem szerb nemzetiségű személyt üldöztek el. A háború első két évében 6050 személy halt meg, további 21 483 pedig megsebesült. Ivan Grujić, Az Elhurcoltak és Eltűntek Horvátországi Közössége vezetőjének 2001. május 4-i nyilatkozata szerint a szerbek által elhurcoltak közül még 1496 személyt keresnek.

Az eltűntek, meggyilkoltak emlékeivel, a gyilkosok közelségével, büntetlenségével, a történelemmel még évtizedekig együtt kell élni azoknak, akik 1989-től kezdve nagyobb összemberi szabadságot, és emberi jogokat szerettek volna, hiszen az emberiség fejlődésével ezek a szabadságigények is fejlődtek. Egy olyan önálló és független Horvátországban, amely kultúrájával és a magyarokhoz kötődő történelmével még nagyobb jogokat és szabadságot biztosíthatott volna. Jobb világot akartak a meglévő Jugoszláviánál, ahol a megmaradás és jövőkép szerb diktátori megnyilvánulásokkal és pravoszláv türelmetlenséggel voltak megtömjénezve.

Azt is bizonyítani szerették volna, hogy a versaille-i békekonferencia és Trianon miatti tákolmányok (Szovjetunió, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Románia)

tarthatatlan magyar ellenes igazságtalanságokon jöttek létre. A sorsukon demokratikus módon változtatni akarókkal szemben tankok, ágyuk, repülők, önkéntes gyújtogató és rabló szabadcsapatok, soraikban itteni és vajdasági magyarok is, valamint gyilkoló csetnik hordák vonultak föl. Dél-Baranya magyar és horvát lakossága 1991 és 1997 között átélte azt a szerb agressziót és viselkedési formát, amelyet legjobban Hamvas Béla jellemez, amikor arról ír, hogy mi magyarok, történelmünk során milyen balkáni szellemiséggel találtuk magunkat szemben.

„Ez a balkáni szellem az a bizánci hagyaték, amelyet példátlan képmutatás, magasrendű romlottság, ördögi ceremónia, kenetteljes züllöttség, esztelenül kegyetlen hatalom és aranysóvárgás, aranyéhség jellemez."

Ilyen tapasztalatokkal a háta mögött igyekszik ma önmagára találni a horvátországi magyarság, amely már jó ideje egy, „mintha élnénk" állapotban leledzik, útközben a megszégyenített és elvesztett otthon, valamint a fel nem lelt otthon között. A horvátországi magyarok a rosszul metszett gyümölcsfa állapotát élik meg újra és újra. A rosszul metszett gyümölcsfa ugyan kihajt, de gyümölcsöt nem hoz. A gyümölcsérleléshez gyógyító időre, igazságtételre és gazdasági fellendülésre van szükségünk.

Állok a vörösmarti Várhegyen és magamba szívom a Drávaszögnek, más néven Dél-Baranyának, vagy Baranyai-háromszögnek nevezett gyönyörű vidék rezdüléseit, színeit. Alattam, a Deák-szurdok pincéi és présházai előtt vezető ösvényen egy férfi halad. Lefelé megy az esti szürkületben, le a faluba. Egyik kezében kasza, a másikban egy demizson.

Újra hallom a falu szülöttjének, egykor a Várhegy alatti házak egyikében élő Utasi Máriának, A szurdékon hazatérők című versének sorait:

Az árnyak éppen csak lehuppannak
a lombokon át-áttör még a fény,
fürgén lubickol a gyepszőnyegen.
Hozzák:
végtelen messzeségből
rongyaikat és kaszáikat.
Arcukon fáradt melegség
és bizalom párállik.

Vörösmart, 2001. májusa

Hely- és névmutató

Prokić Rade 49, 50, 58

Felhasznált irodalom és adatforrások

Für Lajos: *Mennyi sok sírkereszt*
Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában* (1991)
László Lajos: *Halálpolka.* Novellák (1990)
Matuska Márton: *A megtorlás napjai* (1991)
Kontra Ferenc: *Vörösmart 1944. november 24.* (Életfa, 1992)
Magyar Képes Újság
Magyar Szó
Glas Slavonije
Laura Silber- Allan Little: *Jugoszlávia halála*
Baranyai Júlia: *Vizbe vesző nyomokon*
Herceg János: *Leányvári levelek*

A MAGYAR NYELV ÉS KULTÚRA NEMZETKÖZI TÁRSASÁGA

– *Anyanyelvi Konferencia* –

Mi az alapvető célkitűzésünk?

Célunk, hogy az öt világrész magyarságának segítsünk anyanyelve ápolásában, kultúrája megtartásában, fejlesztésében és magyarságtudata megőrzésében.

Milyen feladataink vannak?

Kultúrális tevékenységet folytatunk. Ennek a tevékenységnek a körébe tartoznak:

- időszaki szakmai tanácskozások és konferenciák,
- oktatási és kultúrális gyermek- és ifjúsági táborok, tanfolyamok,
- diák-cseremozgalom,
- pedagógusok, könyvtárosok, levéltárosok, könyvkiadók, újságírók és a nemzeti kultúra fenntartását valamint továbbadását szolgáló más szakemberek képzése,
- továbbképzést elősegítő tanfolyamok és találkozók,
- a magyar anyanyelv és kultúra megtartását, művelését mint alapvető egyéni és kollektív emberi jogot védő tevékenység,
- szakelőadók kiküldése és cseréje,
- könyvek és más kiadványok megjelentetése,
- a Nyelvünk és Kultúránk című folyóirat megjelentetése,
- céljainkak megfelelő, rendszeres tájékoztatás.

Kikkel működünk együtt?

Együttműködünk minden olyan magyarországi és Magyarország határain túli társadalmi, kulturális, tudományos, egyházi és ifjúsági szervezettel, intézménnyel, amely a magyarság nemzeti érdekeinek: nyelvének, kultúrájának védelmét és fejlesztését tekinti feladatának vagy azt támogatja.
Abban a meggyőződésben vállaljuk feladatainkat, hogy a világ bármely részén élő magyarság kulturális, szellemi és lelki egységét, magyar nemzeti tudatának fejlődését szolgáljuk. Munkánkkal azt az európai integrációs folyamatot is előre kívánjuk mozdítani, amely az egyes nemzetek kultúrájának és önazonosságának megtartását, fejlesztését a kontinens egységesülése nélkülözhetetlen feltételének tekinti.

Címünk:	**1072 Budapest, Rákóczi út 38. I. 2.**
Telefon:	**343-4738, 413-0049, 413-0114**
Fax:	344-4366
E-mail:	ak@mail.matav.hu
Internet:	**www.hungaricus.org**
Bankszámla:	**Budapest Bank Rt. 10102093-01517103-00000004**

A MAGYAR NYELV ÉS KULTÚRA NEMZETKÖZI TÁRSASÁGA
ANYANYELVI KONFERENCIA
FOLYÓIRATA

Nyelvünk *és* Kultúránk

Főszerkesztő: KOMLÓS ATTILA

A szerkesztőbizottság elnöke: POMOGÁTS BÉLA, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – *Anyanyelvi Konferencia* – elnöke.

Felelős kiadó: a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – *Anyanyelvi Konferencia* – ügyvezető elnöke

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1072 Budapest, Rákóczi út 38. I. 2.
Telefon: 343-4738, Fax: 344-4366
Internet: www.hungaricus.org
E-mail: nyek@axelero.hu

Előfizetés: egy évre 2400 Ft
Megjelenik: kéthavonta
Előfizethető: e-mailen (internetes címünkön), faxon, levélben, illetve közvetlenül a bankszámlánkon keresztül.
Bankszámla: Budapest Bank Rt. 10102093-01517103-00000004

Az átutalási megbízáson, vagy a postai pénzesutalványon kérjük feltüntetni: „NyÉK előfizetés”

NYELV ÉS LÉLEK KÖNYVEK
A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
– Anyanyelvi Konferencia –
könyvsorozata

A sorozat mottója: „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e vagy alacsony, erős-e vagy gyönge. Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatom meg igazán. Naponta sokszor gondolok erre. Épp annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok." – *Kosztolányi Dezső*

Gál Sándor: Két óceán között

A szerző bevezetőjéből: „... Álmomban sem hittem, hogy valaha is eljutok az amerikai kontinensre. Amikor aztán 1994 májusában az Amerikai Magyar Baráti Közösség meghívóját kezembe vettem, amely egy közel két hónapos előadói körútra szólt, s amely a többi között a Lake Hope-i ITT-OTT konferenciát is magába foglalta, bizony komolyan gondolkodóba estem az utazást illetően. Végül mégis elszántam magamat rá, mondván, lesz ami lesz, csak nem veszek el e földrésznyi országban. Az azonban akkor meg se fordult a fejemben, hogy erről a nagy és váratlan utazásról valaha valamit is írjak... Utazás közben aztán – repülőtereken, vagy ég- és föld között a magasságok kettősségében – ezt-azt lefirkantottam élményeimből... A Lake Hope-i (Reménység Tava) ITT-OTT konferenciára a szervezők egy előadást kértek a magyar kisebbség nemzettudatáról s a programba iktattak egy szerzői estet is. Előadásom címe végül is a »Magyarságtudat kisebbségben« lett, s hozzá – mintegy kiegészítve azt – olyan verseket válogattam össze eddigi munkáimból, amelyek valami módon az említett referátumhoz kötődtek... Hát így született meg a »Két óceán között« című úti jegyzetem huszonkét fejezete. De mert írtam – természetesen már idehaza – néhány verset is amerikai élményeimből, e kötet második részébe ezeket is besoroltam, mert hisz természetesen részei úti élményeimnek. Végül, amolyan függelékként, s egyféle magam igazolásaként is, hogy nem csupán kirándulni voltam az USA-ban, az ottani előadói körutam alapszövegét a Magyarságtudat kisebbségben-t is idetartozónak találom. Ezzel teljes ez az írás."

A könyv tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 456 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Beke György: Védekező anyanyelv

A szerző gondolataiból: „Milyen magasságokba szárnyalhatnak a szavak, hová emelhet fel a nyelv, az anyanyelv? Haza a magasban? Nyelv a magasban? Az egységes, széttörhetetlen magyar nyelv emelte a nemzetet országhatárok fölé, és mutatta meg újra az egységét. Sokan csodálkoznak azon – nem magyar nyelvészek, de nyelvünket búvárolják –, hogy mennyire egységes a magyar nyelv, nemcsak szerkezetében, de szóanyagában, jelzőiben, képzőiben. Talán azért van ez így, mert a nemzetet oly sokszor szaggatta szét a történelem: Mohi, Mohács, nyugati és keleti magyar királyság, még a török elleni háború győzelme is letört egy darabot, ha ideiglenesen is, a Bánságot, és leginkább, legkegyetlenebbül Trianon. Kellett lennie összefogó erőnek, amely pótolni képes földrajzi egységet, központi államhatalmat, gazdasági erőt, fegyvert és jogart. Ezt a szerepet vállalta magára magyarok között a magyarok nyelve."

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 495 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Pomogáts Béla: Párbeszéd anyanyelven

A szerző gondolataiból: Közel két évtizede dolgozom az Anyanyelvi Konferencia munkájában, ismerkedem a Kárpát-medence magyar közösségeivel és alkalmanként a nyugati világ magyarjaival. Ez a könyv ennek a munkának és ennek az elkötelezettségnek is a tükre. Irodalom és mozgalom van együtt a most következő lapokon: meggyőződésem szerint a magyar irodalom krónikásának és az anyanyelvi mozgalom munkásának a személyét nem lehet szétválasztani. Irodalomról is többször az Anyanyelvi Konferenciák fórumán beszéltem, és ezen a fórumon szinte mindig a magyar irodalom helyzetéről, gondjairól, törekvéseiről és reményeiről adtam számot. Mindaz, ami ebben a könyvben olvasható, egyetlen felelősség következménye: azé a felelősségé, amelyet a magyar nyelv és a magyar kultúra sorsa iránt érzek.

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 880 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Kiút a csapdából?
Nyelvi és nyelvhasználati jogok a Kárpát medencében

Részlet az előszóból: Az elmúlt években különféle nemzetközi politikai és társadalmi szervezeteknél sorra készültek olyan dokumentumok, amelyek szabályozni kívánják a kisebbségi és a regionális nyelvek használatát. Ezeket az egyezményeket Magyarország is aláírta. Ezek az okmányok lényegében megteremtették azt a nemzetközi jogi hátteret, amelyre támaszkodva megkötöttek azok az alapszerződések, amelyeket Magyarország Ukrajnával, Szlovákiával és Romániával írt alá. Ha azonban megpróbáljuk felmérni a jogi következményeket, hogy ti. a szomszéd országokban milyen mértékben, milyen módon hajtották végre ezeknek a nemzetközi szerződéseknek és a Magyarországgal alá írt kétoldalú alapszerződéseknek az idevonatkozó előírásait, akkor az eredménnyel már nem lehetünk elégedettek. A végrehajtás ugyanis messzemenően elmaradt mindattól, amit ezek a dokumentumok kilátásba helyeztek, sőt Szlovákia vonatkozásában a nemzetközi dokumentumoknak és a magyar-szlovák alapszerződésnek nemcsak a szellemével, de a betűjével is kifejezetten ellentétes rendeleteket és törvényeket hoztak, valamint ennek megfelelő politikai gyakorlatot folytattak. Így aztán némi elégedetlenség vezetett bennünket akkor, amikor úgy döntöttünk, hogy a Magyar Nyelv és a Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia ezt a tanácskozást 1997. decemberében megrendezi.

A konferencián – ennek anyagát tartalmazza ez a kis kötet – megpróbáltunk számot vetni azzal, hogy milyen további lépésekre van szükség, ezek hogyan érvényesíthetők a napi élethelyzetekben, mit tehet a sajtó, illetve mit tehetnek a társadalmi szervezetek azért, hogy a már régóta meglevő és jól ismert jogi szabályozás a gyakorlatban is érvényre jusson...

A kötet tartalomjegyzéke:

Résztvevők: dr. Szépe György egyetemi tanár, JPTE, Pécs (a beszélgetés vezetője), dr. Péntek János egyetemi tanár, Kolozsvár; Nagy Ildikó, a Magyar Rádió pozsonyi tudósítója; Cservenka Judit, a Magyar Rádió Szülőföldünk c. műsorának szerkesztője; Botlik József, a Magyar Nemzet munkatársa; Dupka György, a Kárpátaljai Kulturális Szövetség elnöke, Ungvár; Szépfalussy István, az Ausztriai Magyar Egyesületek Szövetsége képviseletében, Bécs és Muzsnay Árpád, az Erdélyi Magya Közművelődési Egyesület szatmár megyei elnöke, Szatmárnémeti.

A könyv ára: 490 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

A magyar nyelv és kultúra megtartása USA 1997

Részlet az előszóból: Ebben az évszázadban a négy nagy emigrációs hullám – a századforduló gazdasági és társadalmi nyomorúsága, az 1918-19-es forradalmak, a második világháború utáni menekülés és az 1956-os forradalom leverése – mintegy kétmillió magyart lökött Magyarországon kívülre. Amikor egy kivándorló, menekülő új hazát választ, e választás számos tényező eredménye lehet, mint például a nyelvismeret, rokonok, korábbi kapcsolatok, rokonszenv és a másik ország iránti vonzalom. Mindezek fölött azonban meghatározó az, amit az óhazából nemcsak a poggyászában, hanem a szívében is magával hozott. Legfontosabb az anyanyelv szerepe, de lényeges az a kulturális örökség is, amelyet ifjúsága karaktert formáló éveiben magába gyűjtött. A gyermekek és unokák idegenben felnövő generációi viszont már nem kaptak ilyen közvetlen élményt. Nekik az ősök nyelvét és kultúráját átadni már csak mesterséges, jól kigondolt és megtervezett módszerek segítségével lehetséges.

Amikor a szórványban élik magyarságának megtartásáról beszélünk, nemcsak öncélú, önmagunkat megtartó és erősítő munkáról van szó. A Nyugaton élők nemcsak veszteségei az országnak, de ereje és értékei is. Hiszen ők a magyar érdekek és törekvések szószólói is a világ befolyásos országaiban. Elvesztésük egyben ennek a fontos külképviseleti erőnek az elvesztését is jelentené. Két egymással összefüggő, mégis különböző feladatról beszélünk itt. Az egyik a magyar nyelv és kultúra megtartása és átadása, a másik a nyelven túli magyarság megőrzése. Magyar egyházaink, iskoláink és cserkészcsapataink nagyon sokat tesznek, és otthoni segítséggel még többet tudnának tenni a magyar nyelv oktatása és megtartása érdekében a nyugati országokban. Eljutottunk azonban egy olyan pontra, amikor az eddig legaktívabb generáció már nem tudja ezt a munkáját a régi hatásfokkal végezni. Vannak, akik a helyükre állnak, de korántsem elegendő számban és felkészültséggel. És biztosítani kell a magyarul már nem beszélő csoportok magyarság iránti szimpátiáját, szeretetét, elkötelezettségét, áldozatvállalását, tettrekészségét is, hiszen nemcsak nyelvében, hanem szívekben is élhet a nemzet.

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 350 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Anyanyelv és nemzet
Lőrincze breviárium

Részlet az előszóból: „A kötet választott műfajának – a breviáriumnak – megfelelően Lőrincze Lajos könyveiből, folyóiratokban, lapokban közzétett írásaiból tartalmaz olyan válogatást, amely arra törekszik, hogy munkásságának minden lényeges területét felölelje. Ezek az írások ma is időszerű megállapításokat tartalmaznak, akár elvi kérdésekről szólnak, akár konkrét nyelvi, nyelvhelyességi kérdésekre adnak választ. Munkáinak válogatott kiadását indokolja még az a tény is, hogy könyvei évtizedekkel ezelőtt jelentek meg, napjainkban már nem kaphatók." (*Graf Rezső*)

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 950 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Péntek János: A megmaradás esélyei
Az anyanyelvű oktatás, magyarságtudomány, egyetem Erdélyben

Részlet az előszóból: Bár a század- és az ezredforduló küszöbéhez értünk, még mindig nem tudjuk: a nyilvánvaló esélyeken kívül tartogat-e más biztatót is számunkra a jövő? Hol a bénító, lemondó pesszimizmust tapasztaljuk, érezzük magunk körül, hol azt az infantilis optimizmust, amely arra számít, hogy tőlünk függetlenül, a részvételünk nélkül is jóra fordul, jó irányba terelődik a nemzet és a nemzeti közösségek sorsa. Az égi csodákba kapaszkodunk, új mítoszainkba: Európába, az integrációba, a demokráciába. A 20. század is tele volt csodavárással, illúzióval, optimizmussal, és folyamatosan minden nemzedéknek csalódnia kellett, újabb és újabb traumákat kellett megélnie. Az anyaország határain kívül élő nemzeti közösségeknek elsősorban azt, hogy kívül rekedve alárendelt helyzetbe kerültek, és hogy az új helyzet sokféle kényszerében, szorításában megmaradásuk is bizonytalanná vált. Ennek a könyvnek az írásai arról szólnak, hogy elsősorban az anyanyelvű oktatásban, az iskolában teremthetjük meg a megmaradás, a jövő feltételeit.

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 880 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Gömöri György: Jöjj el szabadság!
Írások a XX. sz. magyar költészetről

Részlet a szerző előszavából: „Amikor kísérletet teszek arra, hogy felmérjem a költészet mai állását, elsősorban a magyar költészet alakulásáról, esetleges irányzatairól és jelenlegi recepciójáról tudok mondani egy-két dolgot. Erre azért vagyok képes, mert bár az elmúlt évtizedekben kívülről néztem a hazai magyar költészet formálódását, nem voltam és nem is vagyok *kívülálló* – magam is nyugati magyar lírikus lévén, fújtam én is eleget az ötágú síp egyik ágát. S bár az is elég lenne, ha csak nyomtatásból ismerném pályatársaimat, 1968 óta annyiszor látogattam haza és annyi időt töltöttem Magyarországon, hogy tájékozódásom talán nem marad nagyon mögötte a hazai költők és kritikusok ismereteinek. Meg aztán még legalább két más nyelvű – az angol és a lengyel – költészettel tudom összehasonlítani a magyarországi termést. (Meg az erdélyit, a szlovákiait, a vajdaságit és persze a nyugati diaszpóra-belit is.)" *Cambridge*

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 750 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Balla D. Károly: A hontalanság metaforái

Balla D. Károly 1957-ben született Ungváron (Ukrajna, Kárpátalja), ahol ma is él családjával. Szülővárosában érettségizett, az Ungvári Állami Egyetemen előbb fizikát majd bölcsészetet hallgatott. Eközben volt egyetemi laboráns, majd tankönyvkiadói korrektor és szerkesztő. 1981-től tíz esztendőn át – a József Attila Stúdió (Alkotóközösség) egyik vezetőjeként – részt vett a Kárpáti Igaz Szó c. napilap irodalmi oldalainak szerkesztésében.1989-ben életre hívta az 1944 utáni Kárpátalja első magyar folyóiratát, a Hatodik Sípot, amelyet 1993-ig főszerkesztőként jegyzett. Ekkor kiválik a szerkesztőségből és megalapítja a Pánsíp c. lapot, amelynek ma is kiadója. 1992-ben létrehozza a régió első magánkiadóját Galéria Kiadó néven (ez 1996-ban megszűnt). 1995-től a kárpátaljai magyar kultúra szervezésében könyvkiadóként is közreműködő UngBereg Irodalmi és Művelődési alapítványnak az elnöke.Nevéhez fűződik egyebek között a Kárpátaljai Magyar Könyvnapok első megrendezése, irodalmi díjak alapítása, a Pánsíp Irodalmi Szalon megszervezése és irányítása. 1973-tól publikál. Tizenegy önálló kötete jelent meg (hét verseskönyv, két novellagyűjtemény, egy publicisztikai kötet és egy regény), társszerzője számos kollektív és gyűjteményes kiadványnak. Írásaival rendszeresen szerepel a magyar nyelvterület periodikáiban.Az Ukrajnai Írószövetségnek 1984-től, a Magyar Írószövetségnek 1993-tól rendkívüli, majd rendes, 1995-től pedig választmányi tagja. Ugyancsak választmányi tagja a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának. József Attila-díjas.

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 1490 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Kántor Lajos: Gondolatok Keletről Nyugatra

A szerző bevezetőjéből: „Ha térképet kellene készítenem az itt következő írásokhoz, nem kerülhetném meg, hogy a legnagyobb körrel Kolozsvárt jelöljem meg rajta. Vállalom ezt az elfogultságot – örökségemnek vallva Kós Károly, Cs. Szabó László, Jékely Zoltán elfogultságát a Szamos-parti város iránt –, nem is tehetek mást. Születésem óta itt élek, nem vágyódtam el innen soha, nem hallgattam csábításokra, pedig voltak-vannak okok, amelyek számos polgártársamat, sőt családom igen sok tagját az „innen el" külső-belső felszólításának meghallgatására késztették. Kolozsvárnál is nagyobb (tágasabb és feszítőbb) kör e térképen Erdély, tulajdonképp ebből a körből tekintek és időnként lépek ki, szükségszerűen – a magyarság térképén találva meg a hasonlóképpen biztos pontokat, szellemi tereket. A gondolatok tehát Keletről indulnak és Nyugat felé szállnak. Nyugaton járva pedig, visszatérnek Keletre. Ez a szüntelen átjárás, a megőrzendő átjárhatóság volna az igazi cél, a szerintem egyetlen reális és normális életforma, legalábbis innen, a Kárpát-medencéből nézve..."

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 1490 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Kós Károly levelezése
Czine Mihállyal

„Megélt éveiben talán csak a hegyek nem változtak, trónok omlottak, s világok születtek; azon a földön, mellyel életét örökre összekötötte, ez idő alatt ötször is változott az impérium. Sorstragédiákban alig lehetnek komorabb felvonások, mint az ő életében. S győzelmeit, az emberieket, az iskolákban akár példaképp is taníthatnák" – írta Kós Károlyról Czine Mihály.

Ma már sajnos egyikőjük sincs közöttünk. Reájuk emlékezünk e sajátos, egyoldalú levelezés közreadásával, amelyben Czine Mihály tanulmányai foglalják össze a magyar irodalomtörténet írás legendás alakjának máig érvényes válaszait.

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 1450 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Skultéty Csaba: A Szabad Európa Rádiótól az Ung partjáig

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 1450 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Kötő József: Menet közben
Az önszerveződő romániai magyar kulturális élet

A kötet, amelyet kezében tart az Olvasó, olyan cikk- és tanulmánygyűjtemény, amely az 1970-es évektől kezdődően követi nyomon egy kisebbségben élő nemzeti közösség, a romániai magyarság szellemi helytállását és kulturális intézményei – köztük kiemelten a színházi élet – újjáteremtéséért folytatott küzdelmét, önszerveződésének mozgalmát.

A kötet tartalomjegyzéke:

A könyv ára: 1450 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Dupka György: Kárpátalja magyarsága

Honismereti kézikönyv

Kárpátalja: az Ukrajna délnyugati részén húzódó Erdős Kárpátok déli lejtői és a lábuknál kezdődő alföld. A terület négyötödét hegyek borítják, és csak egyötöde síkság. A vidék hivatalos neve 1946. január 22-től: Ukrajna Kárpátontúli Területe. A helyi magyarság köznyelvében: Kárpátalja. A megye székhelye Ungvár. Az itt élő magyarság erősen ragaszkodik nyelvéhez. múltjához, hagyományaihoz. A nyelv fennmaradását elősegíti a magyar települések összefüggő elhelyezkedése s közelsége a magyarlakta fő etnikai területhez. A kárpátaljai, hányatott sorsú magyarság történetéről, mai helyzetéről, az itt élők gondjairól–reményeiről ad átfogó és hiteles képet ez a könyv.

A könyv ára: 1100 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Várdy Béla: Magyarok az Újvilágban

Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története

Részlet a kiadó előszavából: Amerikás magyarok – milyen sokszor hallottuk már ezt a kifejezést és milyen sokrétű gondolatsor társul hozzá. Mintegy száz esztendeje indult el a kelet-európai népeknek az a nagy mozgása, amely során magyarok tízezrei is fogták a vándorbotot és ki családjával, ki egyedül indult el az ismeretlen messzeségbe, az Újvilágba, hogy annyi pénzt gyűjtsön magának, amivel azután – az eredeti szándék szerint – hazatérve, javíthat családja sorsán. És milyen sok magyar kényszerült politikai okokból elhagyni hazáját a második világháborút megelőzően, majd azt követően, az 1956-os forradalom után, és bizony milyen sok fiatal szökött (mint akkoriban mondtuk: disszidált) Amerikába a rendszer fojtó pangásából menekülve az ezerkilencszázhetvenes-nyolcvanas években... Különleges könyvet tart most kezében az olvasó: a szerző maga is kivándorló magyar szülők gyermekeként került Amerikába. Ott nőtt fel, ott végezte tanulmányait, ott alapított családot hasonló sorsú magyar család lányát véve feleségül. Történészprofesszorként a tudományos felkészültség, valamint a lehető leggazdagabb forrásanyag birtokában vezet be bennünket, olvasókat az amerikás magyarok különleges világába. A magyarság történelme sajátos – újvilági – fejezetének máig ható, tárgyszerű tényei és összefüggései, családtörténetek, a legváltozatosabb, gyakorta különleges emberi sorsok, legendák, tragédiák, egyéni és közösségi törekvések, vágyak és álmok meseszerű, ám mégis a valóságot mintázó szövetében találjuk magunkat ezt a maga nemében egyedülálló könyvet olvasva.

Komlós Attila

A kötet tartalomjegyzéke:

A magyar vallási és egyházi élet gyökerei Amerikában
Az amerikai magyar egyházak megszületése és kifejlődése
Az amerikai magyar újságírás megszületése és kifejődése
A kalendáriumok és jubileumi albumok
A huszadik század első felének amerikai magyar társadalma
Az amerikai magyarság viszonya az óhazához a második világháború előtt
Az amerikai magyarság a második világháború súlya alatt
A huszadik század első felének amerikai magyar irodalma
Az amerikai magyar színházi élet
Az amerikai magyarság szélhámosai
A második világháború utáni politikai emigránsok
A dipik társadalmának, szervezeteinek megszületése és működése
A negyvenhetesek és ötvenhatosok szervezeteinek megszületése és működése
A legitimizmus kérdése és az amerikai magyar emigráció
A politikai emigránsok társadalma és eszmevilága
Az amerikai magyar társadalom politikai aktivizálódása a század utolsó negyedében
A második világháború utáni amerikai magyar újságírás és könyvkiadás
A politikai emigráció irodalmi ízlése és kultúrája
Múltkeresés és jövőbe nézés
A rendszerváltás és az amerikai magyarság
A magyar tehetség megnyilvánulása Amerikában

Archívumok és források
Amerikai magyar múlt kronológiája
A szerzőről
Hungarians in the New World – An Unorthodox History of Hungarian-Americans
Név- és helymutató

A könyv ára: 4900 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

Murvai László: A számok hermeneutikája
A romániai magyar oktatás tíz éve 1990–2000

Részlet a kiadó ajánlásából: Hogyan alakult a romániai magyarság oktatásügye az 1989-es sorsdöntő fordulat évétől napjainkig? A szerző kérdéseket tesz fel és megpróbál minél dokumentáltabb választ adni. Csak olyan adatokat tár az olvasó elé, amelyek viszonyíthatóak és ellenőrizhetőek. Alapos gyűjtő- illetve rendszerező munka eredményeit ismerheti meg e kötetben az olvasó egy olyan területről, amely a romániai magyarság létének, jövőjének egyik legfontosabb eleme.

A könv tartalomjegyzéke:

Előszó

I. RÉSZ
ÁTFOGÓ ELEMZÉS
Magyar nyelvű oktatás Romániában 1989–1999 között

II. RÉSZ
TÍZ TANÉV STATISZTIKAI VIZSGÁLATA
Az 1989–1990-es tanév
Az 1990–1991-es tanév
Az 1991–1992-es tanév
Az 1992–1993-as tanév
Az 1993–1994-es tanév
Az 1994–1995-ös tanév
Az 1995–1996-os tanév
Az 1996–1997-es tanév

Az 1994–1995-ös és az 1997–1998-as tanév összehasonlító elemzése

Az 1998–1999-es tanév

III. RÉSZ
VISSZACSATOLÁS ÉS KÖVETKEZTETÉS
A romániai magyar nyelvű közoktatás és egyetemi oktatás az 1998–1999-es és az 1999–2000-es tanévben
Mellékletek

A könyv ára: 2500 Forint (+ postaköltség, utánvéttel)

ra: 1500 Ft

„1991. szeptember 18-án. szombaton elvitték az ramat. Délután fél négykor állt meg a ház előtt az ıtó. amit Mladjo Žunić vezetett.

Bevitték a szerb katonai parancsnokságra és félɔltra verték. Tőle is fegyvert követeltek és neveket. kikkel kapcsolatba kellett volna lennie. Persze. ɔgy nem volt ilyen.

A verést követően haza hozták. megmutatták neünk. Tiszta vér volt. de le sem lehetett igazán mos-. mert az orra és fejbőre is szinte leszakadt. Pár zót válthattunk csupán. Annyit mondott. hogy tevan Lepold verte. Ő is egy helyi fegyveres volt. aki gy szerbiai hajózási vállalatnál dolgozott. Sok emert vert meg és vitetett el ezen a vidéken.

Akkor elvitték Pélmonostorra. Hétfőn. szeptember 0-án voltunk nála. Beszélhettem vele. Akkor még em verték. csak az egyik őr. egy hercegszöllősi szeély azzal fenyegette. hogy kiszaggatja a körmeit. ét napra rá. szerdán is voltam nála. akkorra már mét megverték. majd pénteken is megjelentem a örtönben. de már nem találtam ott. Azt mondták. ɔgy Borovo Selora vitték őket. fogolycserére.

A kicseréltek között nem volt. Egy másik batinai. latija Djurin hazajött. Az én férjem nem. Azt mond-. hogy nem is látta a foglyok között.

Az elmúlt évek kereséssel teltek el. Minden fórumál. szervezetnél jártam. Eredménytelenül."

(Részlet a könyvből)

ISBN 963-00-9553-X

Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
udapest

Csörgits Tarkónlőtt világ

Csörgits József

Tarkónlőtt világ

A horvátországi magyarság háborús szenvedései